

ЛІМ ЛІТАРАТУРА МАСТАЦТВА

26 ЧЭРВЕНЯ - 2 ЛІПЕНЯ 1993г

№ 26 (3696)

ЭКАНАМІЧНЫ КРЫЗІС — НЕБЯСПЕКА ДЛЯ ДЭМАКРАТЫІ

Уладзімір КУЛАЖАНКА: «Глыбінныя прычыны крызісу не ў развале Саюза, а ў той сістэме, якая была жажлівым эксперымантам над людзьмі».

СТАРОНКІ 3—4

ПОШУКІ ЦІ ВЯРТАННЕ?

Васіль АЎРАМЕНКА: «Бяда Беларусі якраз у тым, што, за невялікім выключэннем, бадай, на працягу 400 год тут не было спрыяльных умоў для нармальнага нацыянальнага развіцця як у культурнай і духоўнай, так і ў грамадска-палітычнай сферы».

СТАРОНКІ 5, 12

БУТЭРБРОДЫ ДЛЯ СТАРОГА

Апавяданне Валерыя НЯХАЯ

СТАРОНКІ 8—9

АД ВЯЛІКАГА ЧАКАННЯ... ВЯЛІКАГА

Нататкі Жаны ЛАШКЕВІЧ найздагон другому Беларускаму міжнароднаму фестывалю тэатраў лялек.

СТАРОНКА 10

ГІСТОРЫЯ НАШАГА ІМЯ

Вітайт ЧАРОПКА: «Мы — не знаём, што такія...», — горка прызнавайся ў 1893 годзе Карусь Каганец... І Каганец, і ягоныя паплечнікі на ніве беларускага адраджэння ўслед за царскімі русіфікатарамі навязвалі свайму народу назву «беларусы»... Тая акалічнасць, што перад гэтым «беларусы» сем стагоддзяў усведамлялі і называлі сябе літвінамі, а сваю Бацькаўшчыну — Літвой, неяк выпала з-пад увагі найноўшых адраджэнцаў».

СТАРОНКІ 14—15

ГЭТЫ ДЗЕНЬ ВЫЗВАЛЕННЯ!

«А годы летят, наши годы, как птицы, летят, и некогда нам оглянуться назад...»

Сапраўды, за тлумам сённяшняга дня нам няма калі азірнуцца, падсумаваць, прааналізаваць пражытае і перажытае. А між тым, праз год Беларусь будзе адзначаць круглую, паўвекавую дату свайго вызвалення ад фашысцкай акупацыі. За гэты час нарадзіліся два пакаленні, якія тую страшную, з яе наймавернымі пакутамі, чатырохгадовую вайну ўспрымаюць толькі перададзенай ім бацькамі генетычнай памяццю.

Але будзем глядзець праўдзе ў вочы — для розных людзей і вайна паварочвалася па-рознаму. Былі і такія, хай і ў пераважнай меншасці, пра якіх у народзе кажуць: «Каму вайна, а каму маці радна». Ці не з іх вуснаў, а хутчэй з вуснаў іх нашчадкаў можна сёння пачуць думкі-пачвары з арсеналу, кажучы паруску, фашыстскай бесовшчыны: «А ці трэба было перамагаць Гітлера? Здаліся б, і жылі цяпер, як у Заходняй Германіі».

Ды толькі гісторыя ўжо сказала сваё канчатковае слова...

Угледзецца ў здымкі, шаноўныя чытачы. Мы друкуем іх да 49-й гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, якую народ наш адсвяткуе заўтра, 3-га ліпеня.

На адным з іх вы бачыце лётчыц 46-га гвардзейскага Таманскага жаночага бамбардзіровачнага палка, які прымаў удзел у вызваленні Беларусі. Ці ўсім ім пашанцавала жыць і выйсці з вогненнай віхуры вайны, ці шчасліва склаўся іх пасляваенны лёс?

Яшчэ фота. Колькі іх, няшчасных бежанцаў, параскідала з родных гняздоўяў вайна? І вось, пасля вызвалення родных мясцін, вяртанне дамоў...

І апошні, вельмі красамоўны здымак, які можна назваць адным словам: «Адваяваліся!» Са святам, Беларусь!

Парламент

ЛЕХ ВАЛЕНСА: «ДЭМАКРАТЫІ ТРЭБА ДАВЯРАЦЬ»

3 XII СЕСІІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Народныя дэпутаты — народ пераважна сур'езны, і ў зале пасяджэнняў Вярхоўнага Савета рэдка гукаць жарты, не кажучы ўжо пра смех. Але, бывае, думкі, выкладзеныя каторым народным абраннікам на поўным сур'езе, нават з прэтэнзіяй на асаблівую мудрасць, цяжка ўспрымаць без усмешкі.

Так было ў час выступлення ў «Розным» дэпутата В. Трафіменкі, які раптам вырашыў стаць на абарону гонару У. І. Леніна, праціўнікі якога, на яго думку, «былі сёння пасаромлены»... Чым? Аказваецца, самім фактам прысутнасці ў беларускім парламенце прэзідэнта Польшчы Леха Валенсы, які звярнуўся да дэпутатаў з прамовай. Якая, спытаецца, сувязь паміж гэтай падзеяй і вучэннем Леніна? Ды праяма. Яшчэ Ільіч гаварыў, што дзяржавай з песпехам можа кіраваць простая кухарка, г. зн. рабочы чалавек. А Валенса хто ў мінулым? Так, электрык суднаверфі ў Гданьску. Але самае смешнае ў гэтым пасажы дэпутата было тое, яму не прыйшла ў галаву думка — з'яўленне ж на палітычнай арэне Леха Валенсы было звязана з яго бескампраміснай барацьбой з камуністычным рэжымам Польшчы, і для яго, Валенсы, зразумела, само імя Леніна гэты рэжым увасабляла.

Цяпер пра выступленне прэзідэнта Польшчы перад беларускімі парламентарыямі. Да дня выхаду гэтага нумара штотыднёвіка радзей і тэлебачанне, штотдзённая газета яго растыражуюць, таму абмяжуюся ўспамінамі толькі аб некаторых мясцінах прамовы Л. Валенсы. Канспектыўна я б іх выклаў так: адлегласць паміж Варшавай і Мінскам у параўнанні з часам, калі абедзве краіны былі не суверэннымі, скарацілася ў шмат разоў, і факт гэты, так сказаць, не геаграфічны, а палітычны. Праз якія 6—8 гадоў межы паміж двюма краінамі могуць стаць адкрытымі. Далей, як абазначыў сваю думку Л. Валенса, «дэмакратыі трэба давяраць». Менавіта дэмакратычны лад дае магчымасць чалавеку поўна рэалізаваць свой патэнцыял, здольнасці, розум. Менавіта праз дэмакратычныя інстытуты можна паспяхова будаваць вольную, эканамічна моцную дзяржаву. Дэмакратыя — адзін з варунаў далучэння да еўрапейскага супольніцтва. Гаворачы пра эканамічны сувязі двюх нашых краін, прэзідэнт падкрэсліў, што трэба надаць новы імпульс заключэнню паміж Польшчай і Беларуссю пагадненням. «Мы патрэбны адна адной, — сказаў прамова. — Наша праца і цяпленне будуць аплачаны».

Пасля таго, як прэзідэнт Польшчы пакінуў залу пасяджэнняў Вярхоўнага Савета, парламент прыступіў да працы па вызначэнні парадку дня, а дакладней, па пункце, пазначаным словам «Рознае». Лічыцца, што «Рознае» адводзіцца для дэпутацкіх запытаў па розных аспектах палітычнага і эканамічнага жыцця

рэспублікі, азнаямлення Вярхоўнага Савета з заявамі і патрабаваннямі выбаршчыкаў і г. д. На самай справе выступленні дэпутатаў у «Розным» неаднойчы ператвараліся ў нешта накшталт мітыngu, дзе сур'езныя, абгрунтаваныя выступленні губляліся сярод прамой, каэфіцыент карыснасці дзеяння якіх, фігуральна кажучы, роўны нулю. Ну што, напрыклад, магло даць «сэрцу і розуму» выступленне дэпутата М. Качана, які з'яўляючыся сакратаром палітыканкама партыі камуністаў Беларусі, у незлічоны ўжо раз з парламенцкай трыбуны слаў праклёны па адрасе дэмакратыі, тых, хто вядзе рэспубліку па шляху «капіталізацыі», з настальгічнай слязой успамінаў, як жылося добра раней, за камуністычным часам.

У выступленні вядомага сваім імпатэм у выкрыцці злоўжыванняў у сферы эканомікі, дзяржаўнага кіравання В. Антончыка на гэты раз прагучалі адны крыўды на няўвагу да сваёй асобы з боку прэсы, у прыватнасці, рэдакцыі «Народнай газеты», якая не захачела друкаваць яго артыкулы. І ў адказ на гэта — адразу ледзь не крымінальныя абвінавачванні па адрасе галоўнага рэдактара газеты.

Хоць, заўважым, некаторыя парламентарыі выходзілі на трыбуну з досыць слушнымі прапановамі і дэпутацкімі запытамі. Сярод іх я б назваў П. Коласа, які закрануў вядомую гісторыю са злоўжываннем уладай, карупцыяй сярод айцоў горада Барысава. Першым узняў трывогу з нагоды ўсяго гэтага Старшыня Вярхоўнага Савета рэспублікі Станіслаў Шушкевіч падчас наведання гэтага горада. «Потым там працавала не адна камісія, у тым ліку і Пракуратуры рэспублікі, і МУС, і Вярхоўнага Савета, якія ўскрылі шматлікія факты парушэння закона з боку некаторых функцыянераў гарадскога Савета на чале з яго старшынёй. Але, як кажучы, з вялікага грому атрымаўся малы дождж. Пасля разгляду складзеных камісіяй дакументаў Мінскім абласным Саветам амаль усе вінаватыя былі з мірам адпущаны дамоў, ніхто з іх не атрымаў больш-менш сур'езнага спягання».

Тэмпература ў зале пасяджэнняў Вярхоўнага Савета падскочыла адразу на некалькі градусаў, калі на разгляд дэпутацкага корпуса было вынесена /заўважым, не ў першы раз ужо/ пытанне аб перападпарадкаванні Камітэта дзяржаўнай бяспекі рэспублікі Саўміну. Як вядома, пасля жніўняўскіх падзей 1991 года Вярхоўны Савет Беларусі сваёй пастановай падпарадкаваў Камітэт дзяржбяспекі менавіта вышэйшаму заканадаўчаму органу ўлады. Апошнім часам, з падачы Савета Міністраў рэспублікі, пачалі прымацца захады па перападначаленні КДБ выканаўчай уладзе. «Ідэя» гэтая знайшла прыхільнікаў і ў Вярхоўным Савеце,

менавіта, у камісіі па пытаннях абароны і дзяржаўнай бяспекі, якую ўзначальвае М. Грыб.

На разгляд сесіі былі вынесены два альтэрнатыўныя рашэнні гэтага пытання: першае — камісія, якая прапаноўвала перападпарадкаваць КДБ Саўміну, і другое, дэпутата А. Трусава, — пакінуць Камітэт дзяржбяспекі ў кампетэнцыі Вярхоўнага Савета. Відаць,

чы С. Шушкевіча, які «адбіваўся», як мог, міжволі ўспомнілася прымаўка: «Слова не верабей...» Частка дэпутатаў прычпілася да слоў Станіслава Станіслававіча, што ва ўрада «сем пятніц на тыдні»...

Калі ў яго «сем пятніц», калі ён недзеяздольны, дык, як сказаў ад мікрафона дэпутат Д. Булахаў, Старшыня Вярхоўнага Савета павінен неадкладна паставіць пытанне аб

28—29 чэрвеня Беларусь з афіцыйным візітам наведаў Прэзідэнт Рэспублікі Польшча Лех Валенса. Падчас сустрэч на вышэйшым узроўні неаднаразова падкрэслівалася, што адносіны паміж нашымі дзяржавамі павінны будавацца на добрасуседстве і ўзаемавыгадным супрацоўніцтве.

На здымку: гутарка Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі Станіслава Шушкевіча і Прэзідэнта Рэспублікі Польшча Леха Валенсы.

Фота БЕЛІНФАРМ

выступленні дэпутатаў апазіцыі Л. Баршчэўскага, С. Навумчыка, У. Грыбанова і іншых, якія адзначна выказаліся за прапанову А. Трусава, адыграла сваю ролю — прыхільнікі ўвядзення КДБ у структуру Саўміна патрэбнай колькасці галасоў не набралі.

Ці ў дэпутатаў за тыдзень канікулаў сабралася «пара», але гэты дзень сесіі быў адметны гарачымі дыскусіямі і спрэчкамі, якія раз-раз успыхвалі ў зале пасяджэнняў. Чарговая проба сіл мела месца ў другой палове дня пасля інфармацыі Старшыні Вярхоўнага Савета Станіслава Шушкевіча, у якой ён спыніўся на сваім падыходзе, сваё адносінах да пытання аб далучэнні Беларусі да дагавору аб калектыўнай бяспецы. Не ўпусціў моманту спікер парламента, каб не выказаць сур'езныя папрокі ўраду, які спазнаецца з правядзеннем эканамічных рэформ, знаходзіцца ў палоне старых формыходаў і стэрэатыпаў.

Вось тут і кінуліся ў атаку на спікера і прыхільнікі далучэння Беларусі да дагавора аб калектыўнай бяспецы, і абаронцы ўрада. Слухаю-

ндаверы ўраду. І тут Станіслаў Станіслававіч пачаў, як кажучы, даваць задні ход, фактычна беручы ўрад пад абарону: маўляў, людзі ў ім працуюць добрасумленныя, а калі і памыляюцца, дык хто без памылак... Адвечная хвароба многіх нашых палітыкаў, якія, сказаўшы «А», бяжыцца сказаць «Б»...

Тут я і пастаўлю кропку ў нататцы аб чарговым дні работы сесіі.

Міхась ЗАМСКІ

P. S. Графік выхаду штотыднёвіка прымуся абмежаваць парламенцкі дзённік рэпартажам толькі з аднаго дня сесіі. Але як паказалі падзеі, што разгарнуліся ў Вярхоўным Савеце наступнымі днямі, тут была зроблена спроба пракамуністычнай парламенцкай большасцю змясціць са сваёй пасады Старшыню Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіслава Шушкевіча, палітыка якога, накіраванага на ўзмацненне суверэнітэту і незалежнасці Беларусі, адраджэння яе культуры і мовы, не прымальна для многіх дэпутатаў пэўнай палітычнай пазіцыі.

М. З.

ПЕРШЫНЕЦ

Гісторыя — навука часу. Без яе сёння, як кажучы, ні туды і ні сюды. А яна ж, як вядома, пачынаецца з сярэдняй школы. Нездарма ў Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь і паставіліся з такой сур'езнасцю да стварэння падручнікаў менавіта па гісторыі. І вось, нарэшце, з'явіўся першынец сярод іх — падручнік для вучняў пятаў — шостых класаў. Пяцікласнікі будуць вывучаць «Гісторыю Беларусі старажытных часоў», а шасцікласнікі — «Гісторыю Беларусі сярэдніх вякоў». Выдавецтва «Народная асвета» працавала як ніколі аператыўна. І паліграфісты не падвалі: 30 сакавіка рукапіс здадзены ў набор, а 16 красавіка — падпісаны да друку.

І вось 25 чэрвеня ў Міністэрстве інфармацыі Рэспублікі Беларусь /ініцыятыву праявіла Міністэрства адукацыі/ адбылася прэзентацыя першынца. Адкрыў яе міністр адукацыі В. Гайсёнак. Адзначыўшы, што ў любой суверэннай дзяржаве адно з першых месц займае сістэма нацыянальнай адукацыі, ён, у прыватнасці, зазначыў, што ранейшыя падручнікі па гісторыі састарэлі, таму так аператыўна і пачалася праца над новымі, якія б адпавядалі сённяшняму дню.

Такую ж думку выказаў і міністр інфармацыі А. Бутэвіч, які ўпэўнены, што, нарэшце, вучні маюць магчымасць пачаць знаёміцца з сапраўднай нацыянальнай гісторыяй.

Дырэктар выдавецтва «Народная асвета» І. Лапцёнак паведаміў, што для сярэдняй школы выдаюцца адразу 22 новыя падручнікі. Для таго, каб яны выйшлі своєчасова, да пачатку навучальнага года, выдавецтва працуе, можна сказаць, у надзвычайных умовах.

Шмат слухных думак было ў выступленнях аднаго з аўтараў падручніка Г. Штыхава, кіраўніка навуковага творчага калектыву па распрацоўцы канцэпцыі гістарычнай адукацыі М. Біча, кіраўніка аўтарскага калектыву па стварэнню навучальных дапаможнікаў па сусветнай гісторыі У. Кошалева, начальніка агульнай сярэдняй адукацыі Г. Пятроўскага, — найперш пра тое, што пры напісанні падручнікаў трэба пазбягаць марксісцкіх догмаў і ацэнкі з'яў мінулага, адыходзіць ад канцэпцыі расійскай вялікадзяржаўнай гістарыяграфіі.

Н. К.

БУХГАЛТЭРЫЯ СМЕРЦІ

ПА СТАРОНКАХ ГАЗЕТЫ «ВЫБАР».

Пад такім загаловам «Выбар» публікуе дакумент, які ўваскрашае чорныя дні фашысцкай акупацыі Віцебска. Знойдзены нядаўна, ён уяўляе сабой своеасаблівую «бухгалтарскую» кнігу, дзе вёўся ўлік вязняў мясцовай турмы СД у 1942 годзе. У кнізе, якая вялася на нямецкай мове, пазначаны прозвішчы арыштаваных, час іх дастаўкі ў турму і выбыцця з яе, нумар, які прысвойваўся кожнаму вязню, камеры, дзе яны знаходзіліся. Названы ў дакуменце і прозвішчы паліцаёў, якія дастаўлялі арыштаваных, суды і забіралі адсюль. Куды забіралі — невядома. Ці ў канцлагер, ці на расстрэл.

«А цяпер галоўнае, дзеля чаго мы вырашылі абнародаваць «бухгалтарскую кнігу смерці», — пішучы аўтары артыкула Г. Рабушаў і А. Букачоў. — Не выключана, што віцэбляне знойдуць у спісе вязняў імяны сваёй ці знаёмых. А, можа, пачаць сябе і адгукнуцца тыя, каму пашчасціла цудам выратавацца з турмы СД...»

І цяпер, амаль праз пяць дзесяцігоддзяў пасля вялікай Перамогі ў другой сусветнай вайне, непарунай застаецца ісціна: фашызм асуджаны на веку ўсім чалавецтвам.

Я. Л.

Святочна адзначана на Беларусі 200-годдзе Мінскай епархіі. Урачыстасці прайшлі не толькі ў сталіцы краіны, але і многіх буйных гарадах Беларусі. На здымку Белінфарма — Крыжовы ход у Слуцку.

ПАМЯЦІ АХВЯР БАЛЬШАВІЗМУ

Жалобныя мітынгі прайшлі ў мінулы суботу ў Чэрвені, на месцы, дзе ў 1941 годзе былі расстраляны палітычныя вязні з Беларусі ды Летувы.

Сярод загінуўшых — выкладчыкі і студэнты Ковенскага ўніверсітэта, што выступалі супраць акупацыі Летувы савецкімі войскамі, беларускія і летуўскія сяляне, якія не жадалі ўступаць у калгасы, і многія іншыя. Былі расстраляны нават тыя, хто не паспеў выслухаць прыгавор: пачалася вайна, і падручныя Берыі

напалохаліся, што іх ахвяр могуць вызваліць немцы.

На месцы, дзе ўстаноўлены крыжы памяці беларусам і летуўцам, ахвярам бальшавізму, адслужылі імшу беларускі і летуўскі святары. Арганізатарамі акцыі выступілі БНФ, «Мартыралог Беларусі», Асацыяцыя палітычных вязняў Беларусі, Саюз летуўскіх палітычных вязняў, «Саюздзіс».

Паўлюк БЫКОЎСКІ

ТБМ: ЮБІЛЕЙ — ЗА «КРУГЛЫМ СТАЛОМ»

Чацвёртыя ўгодкі з дня свайго ўстаноўчага з'езда Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны адзначыла... за «круглым сталом», сабраўшы за ім зацікаўленых цяперашнім станам і перспектывамаі развіцця беларускай мовы людзей.

Змаганне за адраджэнне роднай мовы ў нашым грамадстве наўрад ці будзе мець плён, калі да гэтай палітыкі не далучыцца дзяржа-

ва — прыкладна так прагучала думка міністра інфармацыі А. Бутэвіча. Яе падтрымаў і пашырыў прадстаўнік Савета Міністраў Беларусі В. Маслоўскі. Ён выказаў меркаванне, што ТБМ трэба ўзяць пад сур'езную апеку дзяржавы.

Яшчэ адна «скразная» праблема, што абмяркоўвалася прысутнымі, — пасіўнасць руху за вяртанне мовы ў грамадскае жыццё, якая пануе на

месцах. Сёння на перыферыі часам здаюцца нават тыя пазіцыі, што ўжо былі замацаваны.

Хоцання спадзявацца, што праз год, калі ТБМ сапраўды будзе юбілярам, такіх праблем стане меней, і тады будзе нагода павіншаваць яго. А пакуль што ўсіх нас гучае праца.

Я. Л.

8 - 10 ЛІПЕНЯ -- ПЕРШЫ З'ЕЗД БЕЛАРУСАЎ СВЕТУ

ДА ЎДЗЕЛЬНІКАЎ З'ЕЗДА

Дарагія суайчыннікі, нашы адзінакроўныя браты з далёкага і блізкага замежжа!

Беларускія сацыял-дэмакраты — сябры партыі, якая ўзяла на сябе нялёгкаю місію адрады і працягвае традыцыю першай беларускай палітычнай партыі, той партыі, ля вытокаў якой стаялі браты Луцкевічы ды іншыя славутыя сыны Беларускага народа, партыі, якая была адным з галоўных арганізатараў Першага Усебеларускага кангрэса ў Менску і мела самае непасрэднае дачыненне да стварэння Беларускай Народнай Рэспублікі, — мы шчыра вітаем вас на зямлі нашай Бацькаўшчыны, у стольным горадзе Менску.

Гэта добра, што вы тут, што мы сабраліся разам. Гэта мае вялікі і сімвалічны і практычны сэнс. Беларусь знаходзіцца на крутым гістарычным павароце, перажывае адказны перыяд у сваім гістарычным лёсе — перыяд посттоталітарны, посткамуністычны, постчарнобыльскі, перыяд свайго нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння і станаўлення. Гісторыяй нам дадзены, можа быць, апошні шанец стаць незалежнай, суверэннай дзяржавай, заняць «свой пасады між народамі». Але на гэтым шляху, як вы ведаеце, паўсталі цяжкасці і выпрабаванні. Нам супрацьстаяць антыдэмакратычныя і антынацыянальныя сілы. Інакш кажучы, нам трэба сёння як ніколі быць згуртаванымі.

Мы спадзяемся, што гэты З'езд, гэты Вялікі Сход беларусаў усёй планеты дапаможа нам зразумець, дзе крыеца галоўная небяспека для нашай незалежнасці, для нашых рэформ, для нашага далейшага нацыянальна-культурнага развіцця, і даць нам новыя надзеі і сілы. Мы ўдзячны вам, што на чужыне вы, кажучы словамі нашага выдатнага гісторыка і палітычнага дзеяча Вацлава Ластоўскага, «годна і паважна прадстаўлялі сябе і сваю нацыю».

Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада зычыць шануюнаму З'езду дружнай плённай працы!

Цэнтральная рада Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады

Шаноўная Арганізацыя «Бацькаўшчына»

Сардэчна вітаю вашу ідэю з'яднанымі сіламі адрады знішчаную ворагамі нашу Бацькаўшчыну-Беларусь, устанавіць у ёй справядлівы лад і збудоваць лепшую долю цяжкапакрыўджанаму беларускаму народу.

Дай, Божа, вам найлепшых поспехаў у вашай цяжкай і ахвярнай працы на карысць свайго народа!

Жыве Беларусь!

Прэзідэнт Беларускай Цэнтральнай Рады А. ЗУЙ.

Аўстралія.

Дарагія Суродзічкі!

Рэдакцыя «Голасу Часу» гораха вітае ўдзельнікаў Першага з'езда беларусаў свету ў сталічным горадзе Мінску. Ёсць гэта сапраўды першы ў гісторыі з'езд беларусаў — спатканне беларусаў эміграцыі са сваімі суродзічамі на Беларусі. Асабліва цяпер гэтага вымагаюць абставіны часу, калі наша маладая беларуская дзяржава знаходзіцца пад пагрозай. Таму заданнем кожнага свядомага беларуса як у краі, так і на эміграцыі ёсць аб'яднаць нашы сілы дзеля добра агульнай справы, бо інакш гісторыя нам не прабачыць.

Усе мы дзеці нашай гаротнай Маці-Беларусі, і асабліва сёння яна патрабуе нашай кансалідацыі, каб даць адпор варожым сілам, якія імкнуцца вярнуць Беларусь у старую каланіяльную сістэму так, як яна была не так даўно.

Сорам тым беларусам на Бацькаўшчыне, якія лічаць сябе патрыятамі незалежнай Беларусі, а не з'явіліся на гэты гістарычны Форум, каб спаткаць сваіх суродзічаў з далёкага замежжа, падзяліцца з імі сваімі думкамі і ўзгодніць план працы на будучыню. Беларускае эміграцыйнае прасвітаваддзельнае змаганне і будзе змаганнем за сапраўдную незалежную Беларусь і будзе рада аб'яднаць свае сілы з беларусамі на Бацькаўшчыне дзеля супольнай працы на карысць нашага народа.

Яшчэ раз рэдакцыя «Голасу Часу» вітае Першы з'езд беларусаў свету і жадае яму поспехаў у працы, і верыць, што ў суверэннай беларускай дзяржаве будзе красаваць беларуская мова, а беларускі народ будзе адчуваць сябе гаспадаром свайго незалежнай Рэспублікі Беларусь.

Жыве Беларусь!

Рэдактар «Голасу Часу» Юры ВЕСЯЛКОЎСКИ

Лондан

РЭГЛАМЕНТ ПЕРШАГА З'ЕЗДА БЕЛАРУСАЎ СВЕТУ

- 3—7 ліпеня /субота — серада/
- 3—4 ліпеня — урачыстасці ў г. Нясвіжы, прысвечаныя юбілейным датам у гісторыі горада
- 5 ліпеня — прыезд удзельнікаў з'езда, размяшчэнне ў гатэлі «Беларусь», экскурсіі па г. Мінску
- 6 ліпеня — урачыстасці ў г. Наваградку, прысвечаныя гадавіне каранцаў князя Міндоўга
- з 6 на 7 ліпеня — Купалле /Высокі берэг — Стаўбцоўскі раён /
/Баркалабаўскае Купалле — Быхаўскі раён/
- 7 ліпеня — адкрыццё Нарачанскага форуму для дзяцей і моладзі /летнік «Зубраня» на возеры Нарач /
15.00—16.00 — прэс-канферэнцыя арганізатараў з'езда для журналістаў /вул. Фрунзе, 5/
- 17.00 — адкрыццё мастацкай выстаўкі «Жыве Беларусь» /Палац мастацтваў, вул. Казлова, 3/
- 18.00 — сустрэча з кіраўнікамі суполак у ЗБС «Бацькаўшчына»
- 19.00 — свята пазізіі «Палымнае слова Купалле» /парк імя Я. Купалы /
- 8 ліпеня /чацвер/
- 8.30—10.00 — рэгістрацыя дэлегатаў і гасцей з'езда ў оперным тэатры
- 10.00 — адкрыццё з'езда, уступнае слова
- 11.00 — выбары рабочых органаў, зацвярджэнне парадку з'езда
- 11.30 — даклад ад сусветнай беларускай супольнасці «Беларуская ідэя і адбудова Беларускай дзяржаўнасці», Р. Гарцік — віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук Беларусі, сябра Аргкамітэта і Рады ЗБС
- 12.30 — перапынак
- 12.50 — даклад ад урада Рэспублікі Беларусь «Эканамічная сітуацыя і магчымасці выхаду з крызісу»
- 13.30 — даклад ад заходняй дыяспары
- 14.00 — перапынак на абед
- 15.00 — даклад мандатнай камісіі
- 15.15 — даклад «Згуртаванне Беларускай свету «Бацькаўшчына» на цярністым шляху аднаўлення Беларускай свету», Я. Лецка — старшыня Рады ЗБС «Бацькаўшчына»
- 15.40 — выступленні дэлегатаў і гасцей /па 7—10 хвілін/
- 18.00 — прэс-канферэнцыя для журналістаў з удзелам дэлегатаў з'езда
- 18.40—20.00 — канцэрт
- 9 ліпеня /пятніца/
- 10.00—14.00 — пасяджэнні «круглых сталаў» па тэмах: Беларуская дзяржаўнасць, Беларуская гаспадарка, прадпрыемальнасць, Беларуская культура, Беларуская дыяспара
- 14.00—15.00 — перапынак на абед
- 15.00—16.00 — адкрыццё выстаўкі «Беларусы ў свеце» ў Нацыянальным навукова-асветным Цэнтры імя Ф. Скарыны. Адкрыццё мемарыяльнай дошкі ў гонар Максіма Гарцкага
- 15.00 — «круглы стол» з удзелам прадпрыемальнікаў беларускага замежжа /вул. Рэвалюцыйная, 15/
- 16.00 — сустрэчы па інтэрэсах /у арганізацыях, установах і г.д./
- 10 ліпеня /субота/
- /заала опернага тэатра/
- 9.00 — выступленні дэлегатаў і гасцей /7—10 хвілін/
- 11.00 — падагульненне работы «круглых сталаў», выступленні вядучых /па 10—11 хвілін/
- 12.00 — перапынак
- 12.20 — прыняцце вынікавых дакументаў
- 14.00 — перапынак на абед
- 15.00 — выбары кіруючых і каардынуючых органаў
- 17.00 — закрыццё з'езда
- 17.15 — прэс-канферэнцыя арганізатараў і дэлегатаў для журналістаў
- 19.00 — сяброўская вячэра

ЭКАНАМІЧНЫ КРЫЗІС — НЕБЯСПЕКА ДЛЯ ДЭМАКРАТЫ

Ніколі наша шматпакутная Беларусь не знаходзілася ў такім цяжкім эканамічным, сацыяльным ды палітычным становішчы, як сёння. У гэтых умовах найтульня і найпэўнена пачувае сябе кожны чалавек, тым болей, што калі грашовыя даходы насельніцтва рэспублікі павялічыліся за мінулы год у 8 разоў, дык зводны індэкс рознічных цэн — у 11.

Разрыў паміж ростам зароботнай платы і індэксам цэн сёлета не толькі не паменшыўся, а ўзрос. Значыць ідзе збыдненне нацыі.

Але сярэднія лічбы не раскрываюць усёй сур'ёзнасці сітуацыі, бо за сярэднімі паказчыкамі хаваецца адносна невялікая частка насельніцтва /недзе 8 працэнтаў/, якая, выкарыстоўваючы сітуацыю татальнага дэфіцыту, актыўна спекулюе на ўнутраным і знешніх рынках і нажывае мільёны. Месячны заробкі новай буржуазіі вагаюцца ў межах не дзiesiąткаў, а сотняў тысяч рублёў. Заўважым, бізнес развіваецца не ў вытворчасці, што насельніцтва толькі б вітала, а ў сферы гандлю, дзе колькасць даброт не павялічваецца. У гэты ж час трэць насельніцтва жыве за межамі беднасці. Людзі бачаць усе махлярствы, бачаць, што з імі, як і з так званай «прыхватызцыяй», ніхто не вядзе барацьбы. І гэта адмоўна адбіваецца на маральным стане народа.

Палітычныя варункі таксама пагаршаюцца. З белакаменнай далятаюць галасы аб аднаўленні Расійскай імперыі не толькі ў межах 1939, а нават 1914 года. Паўтараючы вопыт ціску на Літву, зараз пагражаюць Украіне перакрыць газ, нафту, патрабуючы ўступіць ваенныя базы на Чорным моры.

Пятая калёна, што ўзначальваецца рэаніміраванай беларускай камуністычнай наменклатурой, толькі чакае каманды. Усе памятаюць, як ажывілася яна падчас пучку ў Маскве ў жніўні 1991 года, як чакала перамогі непрымірымай апазіцыі ў расійскім парламенце ў пачатку 1993 года, як спадзівалася, што ў выніку красавіцкага рэфэрэндуму ў Расіі ўдасца адлучыць ад улады Ельцына. У развале эканомікі, цяжкім сацыяльным і маральным стане народа камуністы сёння абвінавачваюць дэмакраты. «Глядзіце, як добра мы жылі ў брэжнеўскія часы, бясконца паўтараюць яны. Прыйдзем да ўлады — зноў будзе ўсім добра». І многія завагаліся. На выбарах, якія маюць адбыцца, прадстаўнікі «розуму, гонару і сумлення народа» могуць атрымаць нямаля галасоў. І гэта вельмі небяспечна.

Каб усё было зразумела простаю чалавеку, хачу адказаць на ўсе магчымыя пытанні ўмоўных апанентаў. Як кажучы, паставіць кропкі над «і».

У адказе тым, хто заклікае вярнуцца назад, у брэжнеўскія часы, я магу спаслацца на старшыню праўлення Магілёўскага арэнднага прадпрыемства шоўкавых тканін Уладзіміра Сямёнава. У «Советской Белоруссии», якую так любіць наменклатура, яшчэ 10 лютага г.г. у заметцы «Крыху сыру з мышалюўкі» ён сказаў, што ў нас было «знешне дабрадзейнае грамадства, у якім кожнаму гарантаваўся кавалак хлеба і шклянка гарэлкі. А пры канцы жыцця сабачы закутак замест цывілізаванай кватэры. Уся малодсць большасці грамадзян, калі сама жыць, праходзіла ў інтэрнатах і па кутках». Тут мала што можна дадаць. Толькі хіба тое, што зароботная плата рабочых, сялян, служачых, настаўнікаў, урачоў была нікчэмнай. Памер мінімальнай

зароботнай платы яшчэ ў 1990 годзе быў 70 рублёў, а пражытачны мінімум аднаго рабочага без утрыманцаў па сціплых розніках саюзнага НДІ працы складаў 100—120 рублёў. Такая зароботная плата не магла выконваць і не выконвала стымулюючай функцыі. Стоячы ў доўгіх чэргах за прадуктамі, людзі ўспамінаюць, якія нізкія былі цэны на харчы і квартплату. Забываюць толькі, што зарплата была яшчэ ніжэйшая за цэны. І калі невялікая кватэра рабочага была амаль бясплатнай, то і харомы, у якіх жылі ўсе тыя, хто належаў да правячай эліты, таксама былі бясплатнымі. Дарэчы, той узровень, пра які так любяць настальгічна ўспамінаць многія, падтрымліваўся шляхам расцягвання прыродных рэсурсаў. Каб неяк напоўніць таварны рынак, з 30 млрд. долараў вырочкі за экспарт энергарэсурсаў добрая палавіна трацілася на закупку прадметаў спажывання ў краінах «загінушага» капіталізму. Стваралася бачнасць дабрабыту, якога на справе не было. Эканоміка заставаўся перакрыць газ, нафту, патрабуючы ўступіць ваенныя базы на Чорным моры.

У белакаменнай ды і ў нас часта чуюцца галасы аб тым, што ўсе эканамічныя цяжкасці ўзніклі з-за таго, што дэмакраты развалілі Саюз, у выніку чаго прыпыніліся эканамічныя сувязі. Усім, маўляў, ад гэтага пагоршала. Цікава, чаму ж пагоршылася эканамічнае становішча ў Расіі, дзе ў наяўнасці ўсе рэсурсы, або ў тых краінах сацыялістычнага лагера, якія былі моанацыянальнымі дзяржавамі, — Польшчы, Венгрыі, Балгарыі, Румыніі, Манголіі? Вось так імкнуцца падфарбаваць фасад былой імперыі. Успамінаецца, што падчас прыезду ў лютым гэтага года прэзідэнта Украіны Леаніда Краўчука ў Акцябрск, дзе знаходзіцца магіла яго бацькі, знайшліся людзі, што пачалі ў яго пытацца, навошта трэба было падпісаць белакежскія пагадненні, якія прывялі да распаду Саюза. Прэзідэнт даволі трапна адказаў на гэтыя пытанне:

— А скажыце, дзе лепей жыць: у вялікай казарме з агульнай кухняй ці ва ўласным доме?

Але тыя, што бядуць па імперыі, не супраць вяртання на нары той казармы, не ведаюць або не хочаць ведаць эканамічнага стану былога Саюза, паколькі інфармацыя пільна ахоўвалася ад народа. А, між тым, Беларусь штогод аддавала Цэнтру да 40 працэнтаў свайго нацыянальнага даходу. Калі ж Беларусь стала вольнай, нават ва ўмовах абвальнага крызісу з'явілася магчымасць павысіць пенсіі, стыпендыі студэнтам, зарплату настаўнікам, урачам, навукоўцам і вайскоўцам.

Што датычыць парушэння сувязей паміж рэспублікамі і рэгіёнамі, а таксама прадпрыемствамі, то гэта, вядома, не магло не адбіцца адмоўна на стане эканомікі Беларусі. Але тут трэба разабрацца, бо ра-

нейшыя сувязі былі ўстаноўлены зверху, а не самімі вытворцамі. Яны часта былі ірацыянальнымі і таму парушыліся. Для рацыянальнай кааперацыі патрэбен час. Я зноў працітую прадпрыемальніка з Магілёва Уладзіміра Сямёнава: «Мы не аднаўляем /заўважце, не аднаўляем/, а наладжваем прамыя сувязі з партнёрамі. Раней, як кіраўнікі, мы сустракаліся, пілі гарэлку, абмяркоўвалі сітуацыю... нічога не вырашалі. Зараз жа ў адносінах з украінскімі, расійскімі, нямецкімі і іншымі партнёрамі пераважае эканамічны інтарэс. І колькі б ні блыталіся ў трох соснах кіраўнікі нашых эсэндзшых дзяржаў, мы, прамыслоўцы, заўсёды дамовімся. І дамовіліся ўжо».

Значыць, глыбініны прычыны крызісу не ў развале Саюза, а ў той сістэме, якая была жажлівым эксперымантам над людзьмі. Няхай скажучы апаненты, хто вінаваты ў тым, што асноўныя фонды ў Расіі і ў нашай рэспубліцы вычарпалі свой рэсурс на 80 працэнтаў і не прыдатны для выкарыстання? Можна, дэмакраты? Не, былая сістэма і яе лідэры, якія па сутнасці праядалі фонды, трацілі мільярды долараў не на новыя тэхналогіі, не на новую тэхніку, не на абнаўленне абсталявання, а на прадметы спажывання, каб толькі супакоіць, як яны зняважліва гаварылі, «народныя масы» і спакойна прадаўжаць сваё панаванне. Але ўсяму прыходзіць канец. Ужо М.Гарбачоў, на якога толькі лянівы зараз не звягае, зразумеў, што сістэме хутка прыйдзе канец, калі не правесіць глыбокае рэформы. Ён неаднойчы заяўляў, што наша сістэма народнай гаспадаркі не ўспрымае навукова-тэхнічны прагрэс, не здольная да аднаўлення і росту. Але кансерватыўныя сілы не маглі пайсці і не пайшлі на рэформы. І вось вынік — развал імперыі, які ўсё роўна быў непазбежным.

Сур'ёзнасць сітуацыі заключаецца ў тым, што Рэспубліка Беларусь і яе народ стаяць зараз на раздарожжы: пайсці назад, зноў у тое грамадства, дзе будучы заклікаць старанна працаваць у імя светлай будучыні, ці пераадолець цяжкасці, згуртавацца і, выкарыстоўваючы працавітасць беларускага народа /а гэта важнейшы капітал/, рашуча парваць з мінулым і пайсці наперад, у Еўропу і цывілізацыю.

Небяспека для дэмакратыі на фоне эканамічнага крызісу апошнім часам узмацнілася. Вярхоўны Савет, дзе верхаводзяць камуністы, прыняў пастанову аб далучэнні да дамовы аб калектыўнай бяспецы. Аргументы яе прыхільнікаў такія, што, маўляў, дзякуючы ваеннаму саюзу, многія прамысловыя прадпрыемствы Беларусі, якія выраблялі ваенную прадукцыю, будучы забяспечаны заказамі. Думаецца, такія спадзяванні ні на чым не заснаваны, бо войска і выдаткі на яго скарачаюцца не толькі на Беларусі, але і ў Расіі. Трэба не чакаць гэтых «заказаў», а праводзіць канверсію.

(Працяг на стар. 4)

І БУДЗЕ ТУТ ПОМНІК...

Напэўна, усе нашы беды ад таго, што, не шануючы матчыну мову, мы хварэем на памяць. Мой бацька не вярнуўся з вайны, і я ўпэўнена, што ён ніколі не ўзняў бы такіх недарэчных пытанняў, як дэпутаты ад ветэранскай арганізацыі на сесіях Вярхоўнага Савета. На мой погляд, яны павінны не з беларускай мовай змагацца, а клапаціцца пра тое, каб ушанаваць памяць сваіх загінуўшых у час Вялікай Айчыннай вайны сяброў.

Кожны раз, вяртаючыся з Вахты Памяці, я думаю аб тым, што так ставіцца да загінуўшых салдат — гэта злачыніцтва. Яны тысячамі ляжаць незахаваныя на калгасных палетках пад Віцебскам, на Гродзеншчыне, Міншчыне. На іх касцях пабудаваны кароўнікі, туалеты, дамы, дарогі... Я часта думаю аб тым, што Савецкая Армія лезла ў Афганістан, В'етнам і іншыя краіны, а нашы палі заставаліся засеянымі салдацкімі касцямі. Высакароднай справай займаюцца юнакі і дзяўчаты Віцебшчыны на чале з цудоўным чалавекам Бруевай Ларысай Навумаўнай. Пошукавыя атрады знаходзяць месцы былых баёў і перахоўваюць астанкі загінуўшых па-людску: у трунах, з аркестрам і святаром.

Нехта сказаў, што вайна не закончана, пакуль не пахаваны апошні салдат. А іх жа, непахаваных, дзiesiąты тысяч! І кожную знаходку я перажываю, як уласнае гора. Вось так недзе валяюцца астанкі майго бацькі і маіх дзядзькоў. Вялікую радасць выклікае кожны знойдзены медальён. Па іх устаўляем імя і прозвішча забітага, адрас яго сям'і. Ён ужо не будзе без вестак прапаўшым.

Мяркую, што дэпутаты ад ветэранскай арганізацыі калісьці былі не радавымі Савецкай Арміі, а, пэўна, займалі высокія

афіцэрска пасады. Гэта ж было ў вашай уладзе: даць загад ачысціць палі і лясы ад салдацкіх касцей. Сённяшнім ветэранам пашанцавала: яны вярнуліся дадому. А гэтыя небаракі не па сваёй волі трапілі ў палон і загінулі, дакладней, «прапалі без вестак», як паведамілі іх родным і блізім. І кожная паездка на раскопкі прымушае думаць аб тым, што наш сённяшні цяжкі дзень — гэта вынік таго жыцця, што пражылі пад «мудрым кіраўніцтвам Камуністычнай партыі».

Паглядзіце ўважліва на гэтыя фотаздымкі. Яны зняты 20 красавіка 1993 г. Па сусветна вядомай Спаса-Ефрасіннеўскай царкве адразу зразумела: зняты здымкі ў Полацку. Тут у 1941 годзе немцы зрабілі канцлагер, у якім яны знішчылі больш за 20 тысяч савецкіх ваеннапалонных і мірных жыхароў. Іх злачыніцтва нельга апраўдаць ніколі. А скажыце, хіба не злачыніцтва — зрабіць на гэтым месцы стрэльбішча, танкадром? Дзiesiąты год нашы танкі прасавалі косці абаронцаў Радзімы. Дзе ж быў сорам і салдацкі гонар у камандзіра палка, які загадаў на страшэнным месцы ў межах Полацка рабіць стрэльбішча і танкадром? Я думаю, што Мікола Статкевіч, якога звольнілі з войска за тое, што ён нібыта «зганьбіў афіцэрска

гонар», такога не зрабіў бы.

Мы дабіваемся, каб на гэтым месцы быў пасаджаны парк і ўстаноўлены помнік, каб не гулялі тут у футбол вучні мясцовай школы, каб не пасвілася жывёла, каб палі былі ачышчаны ад мін, снарадаў, гранатаў. На іх жа і цяпер падрываюцца людзі. Ад іх калісьці ў Старым Сяле пад Віцебскам загінулі два мае браты, вучні Старасельскай школы. А гэтыя смертаносныя цацкі мы знаходзім у вялікай колькасці. Пошукавая справа — вельмі сур'ёзная справа, і яе трэба рабіць не толькі дзіцячымі рукамі.

У мінулым годзе разам з віцебскімі пошукавікамі працавалі тут юнакі з Амерыкі і Францыі. Не магі яны працаваць, плакалі: такога дзікуства ім не даводзілася бачыць ніколі. Сёлета, выконваючы заданне абазначыць пачатак і канец захавання, мы вырашылі пашукаць салдацкія медальёны. Знайшлі 16 медальёнаў. Прачыталі іх імёны, прозвішчы, адрасы. На другі дзень па знойдзеных адрасах паслалі пісьмы. Немцы перадалі ў Падольскі ваенны архіў спісы расстраляных у канцлагерах ваеннапалонных. Па знойдзеных прозвішчах і імёнах будзе вызначаны нумар канцлагера, і мы будзем ведаць прозвішчы ўсіх невядомых салдат. І я ўпэўнена, што настане час, калі на месцы расстрэлу загамонаць лісцем трапяткія бярозкі і будзе тут стаяць прыгожы помнік. І прыйдзе сюды красавіцкім ранкам заплаканая бабуля, у якой тут ляжаць муж, дачка, зяць і ўнук. Абяцалі мы ёй, што будзе тут прыгожа і людзі прынясуць да помніка кветкі...

А. РАЙЧОНАК

в. Германавічы Шаркоўшчынскага р-на

Полацк. Непадалеку адсюль немцы расстралялі звыш 20-ці тысяч ваеннапалонных.

Такая вось «недзіцячая» справа... Пошукавы атрад «Спадчына» Шаркоўшчынскага раёна.

Знойдзены яшчэ адзін салдацкі медальён...

З пошты "ЛіМа"

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ЁН НЁС СВЯТЛО...

Мне часта сніліся пажары
У цішы пасляваенных дзён.
Чаму ж у жудасным кашмары
Сягоння сніцца страшны сон?

Чужыя бачу схілы гор я,
Край, дзе ні разу не бываў.

Якісьці гад мяне за горла
Сціскае моцна, як удаў...

Нікому не дае спакою
Падобны злосным перунам...
Пазнаў таго я, хто рукою
Памахваў з Маўзаляя нам.

Здавалася — так быць павінна,
«Ура!» — адказвалі яму.
Пасля ж ён нас, ні ў чым нявінных
Этапам гнаў на Кальмы...

Я ў сне глытаю пыл дарогі,
Камусь крычу, кагось заву.
Прачнуўся. Маю рукі, ногі.
Я не забыты, я живу.

Ды толькі сілы я не маю,
Былы, забыты ўжо салдат.
Спяваю толькі славу Маю,
Што нёс святло да нашых хат...

Будзе зноў зіма з заваямі, жорсткім снежнем. Трэцяга Зюгану з Малафеевым выглядаюць блізу Белай Вежы.

Дык вось, Усявышні, доля нам якая, як нашай мове жыць і паміраць — на вуліцах дзяцей яшчэ хапае, жанчын цяжарных болей не відаць.

Казка пра пошту, дзе прадавалі купальнікі, бо ў той краіне не пісалі пісьмаў, не пасылалі тэлеграм, не размаўлялі з іншымі гарадамі па тэлефоне, не адпраўлялі пасылак і бандэроляў. Каб не прагарэць, пошта пастаянна павялічвала кошт сваіх паслуг, але гэта толькі ўсё ўскладняла — людзі быталіся ў тарыфах, і галоўным наступова рабіўся аддзел, які вяртаў пісьмы назад. Адзіным чалавекам у краіне, чыя карэспандэнцыя не змянялася, а расла, стаў міністр сувязі — скаргі на яго адрас прымаўся бясплатна.

З прэс-канферэнцыі ў КДБ:
«Адказваем на пісьмы пра асуджаных нявінна — і вось ён, стос падзяк усялякіх...»
Трэба ж, перасадзіць палавіну краіны, каб цяпер атрымліваць падзякі.

Вечнае вырастае з вечнага, у яго ўпіраецца кронай, лічым спрэчнае за бяспрэчнае, бо ў тэмле жывём шалёным. Ты шчэ не выспеў як злыдзень, пачакай з тыдзень, злыдзень.

ЭКНАМІЧНЫ КРЫЗІС — НЕБЯСПЕКА ДЛЯ ДЭМАКРАТЫ

(Пачатак на стар. 3)

Народ яшчэ скажа Ф.Кебічу і яго прыхільнікам сваё слова адносна гэтага, і не толькі ў час страйкаў, але і на рэфэрэндуме. Усё прагрэсіўнае, што ёсць у беларускім народзе, павінна паўстаць супраць «калектыўнай бяспекі», якая, па сутнасці, з'яўляецца першым крокам рэанімацыі былой імперыі.

Толькі незалежная Беларусь мае будучыню. Толькі дзеля гэтага трэба і можна працаваць, пераадоўваючы ўсе цяжкасці.

Трэба, нарэшце, зразумець, што сённяшнія ўлады нашай краіны не могуць вывесці з тупіка эканоміку. Іх трэба

да гэтага падштурхоўваць знізу. А трэба зрабіць нямала. Калі гаварыць каротка, то ўрад павінен займацца сёння не папулізмам і тармажэннем рыначных рэформ, а паскарэннем эканамічных пераўтварэнняў. Каб пераадолець небяспеку для дэмакратыі, неабходна найперш падрыхтаваць умовы для ўвядзення нацыянальнай валюты. Толькі так можна спыніць вываз народнага добра з краіны і пераадолець інфляцыю. Стварэнне міжнацыянальнага банка, які будзе ведаць эмсію грошай, — ілюзія. Расія не аддасць гэты эканамічны рынак нікому.

Абраннікі народа, калі яны сапраўды прадстаўляюць яго інтарэсы, і ўрадаўцы павінны ведаць, што без правядзення

аграрнай рэформы пераход да рынку — фікцыя. Хвала Вярхоўнаму Савету, што на пачатку чэрвеня ён нарэшце прыняў Закон аб прыватнай уласнасці на зямлю. Але гэта толькі пачатак. Трэба не толькі перадаць зямлю тым, хто будзе на ёй працаваць, але і арганізаваць гаспадарчае выкарыстанне яе.

Дэстабілізуе эканоміку энергетычны крызіс, спекуляцыйныя цэны на паліва. Рост цэн балюча ўспрымаецца народам, што ўмела выкарыстоўваюць рэаніматы імперыі. Таму патрабуецца экспертная праграма краіны. Неабходна ўзяць пад дзяржаўны кантроль і падтрымку экспертных плыні. Усямерна павялічваюць валютную вырчку і скіроўваюць яе

галоўным чынам на набыццё энерганосьбітаў і закупку сыравіны, новых тэхналогій.

Надзённай праблемай з'яўляецца распрацоўка і ажыццяўленне навукова абгрунтаванай праграмы эканоміі энергіі. Неабходна ўкараняць энергазберагаючыя тэхналогіі, аднавіць былыя і пабудаваныя новыя электрастанцыі на малых рэках, паўсюль выкарыстоўваць энергію ветру.

Настаў час павесці барацьбу з голым папулізмам. Сацыяльная праграма сучаснага і будучага ўрада павінна мець сувязь з вытворчасцю.

Праблема стаіць так: уперад да рынку, дэмакратыі і цывілізацыі ці назад да таталітарызму, жабрацтва і бяспраўя народа.

У.КУЛАЖАНКА,
доктар эканамічных навук,
прафесар, член Цэнтральнай Рады БСДГ

У кожнага чалавека і ў кожнага народа ёсць свой, асабісты вопыт нацыянальных праблем. Бадай, ужо сам тэрмін «нацыянальная праблема» наперад сведчыць аб складанасці ці непаўнацэннасці нацыянальнага ўладкавання. У жыцці вялікіх народаў ён наўрад ці займае сур'ёзнае месца, у іх на першы план выступаюць эканоміка, правы асобы, ахова прыроды і г. д. Вядома, нацыянальныя пытанні патрабуюць паўсядзённага вырашэння ўсюды, аднак у многіх маладых краінах яны набываюць першачарговы і жыццятворны характар. Беларусь, на жаль, у ліку якраз такіх краін, да таго ж наша нацыянальная праблема мае шэраг асаблівасцяў.

рода.

Вядома, страты XVIII—XIX стагоддзяў, калі завяршылася стварэнне сучасных еўрапейскіх нацый, пакінулі пэўны адбітак, замарозішы развіццё беларускага этнасу і не давеўшы яго да лагічнага канца — поўнай суверэнізацыі. Але назусім гэты працэс не прыпыніўся. З пачатку XX ст. і ўжо ў наш час паралельна з савецка-расейскай дэнацыяналізацыяй ішоў працэс беларускага самавызначэння, прычым не толькі ў культурнай, але і ў палітычнай сферах. На жаль, актыўных і аўтарытэтных нацыянальных дзеячаў сёння на Беларусі да крыўднага мала. Гэта адна з асаблівасцяў нашага стаўлення, прычы-

штокі і ўжо не залежыць ад волі прэм'ер-міністра ці якога вярхоўна-камуністычнага правадыра. Маецца на ўвазе наступны, эканамічны ці геаэканамічны ўзровень суверэнітэту, які значна менш паддаецца хуткім суб'ектыўным уплывам, аднак у вялікай меры вызначае формы нацыянальнага жыцця, як у дзяржаўна-палітычнай, так і культурнай сферах. Суверэнітэт сёння — не аўтаномнае натураспадарчае існаванне за герметычна задрэанымі дзяржаўнымі межамі, як спрабуюць уявіць яго беларускія прафанатары ідэі самастойнасці, а ўключэнне ў сусветную эканамічную і палітычную супольнасць напрамую, без пасрэднага і памагатых, пошук свайго месца ў сістэме сучасных міжнародных зносін. «Ізаляцыянізм» пры ўсім жаданні немагчымы для ўмоў Беларусі, якая згодна свайго геапалітычнага становішча выконвае ролю ўсходнееўрапейскага калідора. Гвалтам ці падманам, мірна ці збройна, але прайсці па ім будучы імкнуцца і з Захаду, і з Усходу, і з Поўдня, і спыніць гэты патак немагчыма, а можа, і проста немэтазгодна.

Васіль АЎРАМЕНКА

ПОШУКІ ЦІ ВЯРТАННЕ?

ВОПЫТ НАЦЫЯНАЛЬНАГА САМАВЫЗНАЧЭННЯ

Агульнавядома, што ў любым грамадстве ёсць інтэлектуальна, палітычна ды сацыяльна актыўныя і інертныя /ці пасіўныя / людзі. Гэта тычыцца ўсіх праяў грамадскага жыцця. Нацыянальна пасіўная, нават абыякавая частка грамадства ў народаў са сталымі, добра акрэсленымі ментальнымі ды гістарычнымі традыцыямі выконвае кансерватыўна-аберагальную ролю, затарможвае дзеянне этна-разбуральных уплываў. Ва ўмовах сучаснай Беларусі, дзе да гэтай групы адносіцца абсалютная большасць насельніцтва, яе роля зусім іншая, бо «зыходны», карэнна-беларускі менталітэт пакрыты тут тоўстымі гістарычнымі напластаваннямі савецкіх традыцый, якія маюць здольнасць да актыўнага «раз'яднання» тутэйшых культурных ды нацыянальна-духоўных падмуркаў. Захаванне ж і надалей «статускаво» непазбежна прывядзе да абсалютнага панавання расейска-камуністычнай ментальнасці, — прычым у яе правінцыяльна-гратэскавым варыянце з усімі імперскімі амбіцыямі, палітычнымі прыёмамі ды сацыяльнымі комплексамі. І ўсё ж якраз ад нацыянальна-інертнай ці абыякавай, але такой вялікай супольнасці залежыць далейшы лёс этнасу і дзяржавы: у які бок яна павернецца, туды і пойдзе нацыянальнае развіццё.

Хто ж вызначае гэтыя павароты, хто пракладвае курс нацыянальнага карабля? Тыя неабыякавыя, актыўныя і здольныя людзі, хто востра адчувае і прапускае праз сябе праблемы сучаснасці, у тым ліку і нацыянальна-духоўныя іх пласты. Аднак далёка не заўжды яны працуюць у скарбонку свайго народа, не ўсё так проста ў шляхах нацыянальнага самавызначэння, якое можа ісці ў самых розных кірунках. Беларуская гісторыя — яскравы прыклад такіх дачыненняў. Чалавек, народжаны пэўным народам, можа сцвярджацца ў іншай этнічнай супольнасці, працаваць і ўрэшце атаясамлівацца з іншым народам ці этнасам. Гэта універсальная з'ява, якая ў падмурку сваім мае прынцып свабоды волевызначэння асобы, на практыцы ажыццяўляецца толькі дзякуючы гістарычным абставінам той ці іншай эпохі. Калі аб'ектыўныя абставіны свайго народа не дазваляюць раскрыцца таленту ці здольнасцям пэўных людзей, то вельмі верагодна, што яны, знайшоўшы спрыяльныя ўмовы ў іншых, часцей блізкіх этнічнах культурах і традыцыях, будуць працаваць на іх карысць. Гэта натуральны гістарычны працэс, адна з прыватных заканамернасцяў нацыянальнай канвергенцыі, дзякуючы якой у гісторыі адбыліся такія асобы, як Адам Міцкевіч, Мікалай Гоголь, Марыус Пеціпа, Пабла Пікаса ды многія іншыя. Бада Беларусі якраз у тым, што, за невялікім выключэннем, бадай, на працягу 400 год тут не было спрыяльных умоў для нармальнага нацыянальнага развіцця як у культурнай і духоўнай, так і ў грамадска-палітычнай сферы.

XVII—XVIII стагоддзі — час панавання «шляхетнейшага» заходняга брата, калі з беларускіх вяршоў збівалася польскае масла, а нашаму народу заставаўся толькі сыроватка мужыцкасі і занябанасці. Прышоўшая на змену эпоха ўсходняга «старэйшага» брата была не больш спрыяльная, а па глыбіні ўздзеяння на беларускую ментальнасць яшчэ і больш шкодная. Бальшавіцкі сурагат культурнай і палітычнай аўтаноміі, як этап нацыянальнага самаўсведамлення, толькі спачатку меў асобныя станоўчыя вынікі, але па сутнасці ён не змяніў генеральнага напрамку былой русіфікацыі, а ўрэшце і пераўзышоў узровень дэбеларусізацыі пачатку XX стагоддзя. І ўсё ж, нягледзячы на такія аб'ектыўныя ўмовы беларускага развіцця, тэорыя «мужыцкай нацыі» — не больш чым аднабокая псеўдагістарычная схема ці проста містыфікацыя гісторыкаў пэўнай арыентацыі. Любы народ можна параўнаць з дрэвам, якое не можа існаваць без галін, лісця, ствала. І не толькі карань вызначае сутнасць расліны і народа. Дзякуючы гістарычнай канцэпцыі савецкай і расейскай навукі атрымлівалася, што стагоддзямі існаваў толькі беларускі «мужыцкі карань», які нічога вартага не нараджаў. Не было ні філасофіі, ні палітыкі, ні мастацтваў, ні дойдства, ні знакамітых ромэстваў, былі толькі лапці, сажа ды горкая сляза. Мэтанакіраваная прадуржасць і проста хлуслівасць такой дактрыны зараз становіцца відавочнай. Былі ў нашага дрэва і галіны, якія метадычна абсякаліся «образычліўцамі», было і шматлікае лісце, якое знішчана бязлітасным часам, ёсць і плады, якія прысвойваліся суседзямі або старанна хаваліся ад людскіх вачэй. Згадаем, напрыклад, гісторыю XVI ст., калі палітычныя, філасофскія, культурныя і тэхналагічныя дасягненні ВКЛ стаялі на ўзроўні лепшых ва ўсходняй Еўропе. Менавіта тады дасягнула найвялікшага напружання прынцыповае супрацьстаянне Літоўскай /заходнеўскай ці стараўскай / і Маскоўскай /усходнеўскай ці новаўскай / традыцый, дайшла да вышэйшай кропкі барацьба федэратыўна-дэмакратычнай і цэнтралізавана-аўтарытарнай сістэм.

Як вядома, у гісторыі часта перамагаюць не больш развітыя і культурныя, а больш ваяўнічыя, дзікія і шматлікія народы. Нешта падобнае здарылася і з Беларуссю, з той толькі розніцай, што заваёва яе расцягнулася на стагоддзі і йшла спачатку «канкурэнтным», больш ціхім шляхам. Тым не менш, нават у XVIII і XIX стст., самых чорных для беларусчыны, было /і ня мала / людзей, што не здрадзілі свайму народу, знайшлі моц у неспрыяльных умовах застацца беларусамі. Мы вельмі мала ведаем пра іх сёння, аднак менавіта дзякуючы іх самаахварным, а часам, здавалася б, і бессэнсоўным намаганням, не пералынуўся тонкі струменьчык беларусчыны, не згасла ідэя вольнасці і самакаштоўнасці нашага на-

ну чаго, як і асноўнай заганы беларускага характару — нерашучасці і няўпэўненасці, — я бачу ў тых геапалітычных ды гістарычных варунках, што складваліся ў нашай краіне.

Калі звярнуцца да параўнанняў, то людзей можна надзяліць характарамі дрэў: гнуткія як бярозы, стромкія як хвой, магутныя як дубы, раскідзістыя як клёны, трапяткія як асіны, дробныя як вольхі і г. д. Бурны звычайна ломяць самых высокіх і няўступлівых, пакідаючы гнуткіх і падатлівых і не чапаючы маларослых і хісткіх. Так і на Беларусі: у часы шматлікіх войнаў, паўстанняў і рэвалюцый ламала да крышыла светлыя стромкія хвой, вырывала з карэннем магутныя дубы і прыгажуні-клёны, разносячы іх па ўсім белым свеце. На працягу стагоддзяў лепшыя генетычныя матэрыялы, мацнейшыя сілы нацыі гінулі ці раскідваліся на абшарах Еўропы, Расіі, Сібіры, Амерыкі ды іншых кантынентаў. Велікаросы перанеслі такую трагедыю толькі ў XX ст., а Беларусь перажывала яе амаль пастанаяна. І не дзіва, што выжывалі дробныя і гнуткія, здольныя да існавання ва ўмовах хранічнага ўціску і перманентнага ліхалецця. У гэтым мне бачацца вытокі несамастойнасці, кампраміснасці ды «звышталерантнасці» беларускага характару, малалікасці сапраўдных лідэраў і яркіх асоб у сучасным палітычным жыцці. Нягледзячы на такую неспрыяльнасць да нашага нацыянальнага лёсу, народ, здолеўшы пранесці сваю ідэю праз усе выпрабаванні, мае права на вольнае, самастойнае жыццё, на сапраўдны, а не куртата-савецкі суверэнітэт.

Суверэнітэт, як свабода ўвогуле, не толькі «салодкае» і «жаданае» слова, а найперш складаная і супярэчлівая з'ява, якая вымагае ад сваіх носьбітаў вялікіх інтэлектуальных і духоўных здольнасцяў, максімальнай адказнасці і цяжкай паўсядзённай працы. Быць суверэнным значна цяжэй, чым сядзець за нечымі спінамі, гэта справа для моцных і сталых, але менавіта яна дазваляе максімальна раскрыцца талентам і задаткам усёй нацыі.

Суверэнітэт — з'ява шматгранная, можна сказаць, нават шматузроўневая. Самы верхні — палітычны пласт, найбольш відавочная і зменлівая частка, бокая, аднак, з'яўляецца «вяршыняй» поўнай незалежнасці. Прыкладам таму могуць быць падзеі апошніх часоў, калі Беларусь «дэ юрэ» стала палітычна незалежнай за некалькі дзён. Такая хуткая, бадай, раптоўная суверэнізацыя, справакаваная больш вонкавымі прычынамі і не падмацаваная грунтоўнымі эканамічнымі, інтэлектуальнымі і духоўнымі зрухамі ў грамадстве, можа быць гэтак жа нечакана згвалтавана, што і праглядваецца ў дзеяннях урада і Вярхоўнага Савета рэспублікі ў апошнія месяцы. Аднак, на шчасце, беларуская незалежнасць мае і больш глыбокія, не толькі часова-кан'юнктурныя і палітычныя

Доўгі час наша месца прыносіла нам толькі беды: рух з Захаду і з Усходу, большай часткай заваёўны, руйнаваў нашу Бацькаўшчыну. Але рух у мірныя часы павінен прыносіць вялікія выгоды. Зрабіўшы яго законным і цывілізаваным, мы ўрэшце атрымаем прыбытак ад свайго геаграфічнага становішча. У гэтым і хаваецца адзін з асноўных эканамічных вытокаў беларускай суверэнітэці. Камерцыйна-гандлёвыя інтарэсы Беларусі не зусім супадаюць з інтарэсамі Расіі, і самастойнасць дасць ёй больш выгод, чым сатэлітная прыналежнасць да «вялікай і магутнай», якая найперш будзе дбаць аб сваіх маскоўска-азіяцкіх насельніках, а не аб нейкім Паўночна-Заходнім краі. Гэта пачынаюць разумець ужо асобныя беларускія прадпрыемствы і — што вельмі сімптаматычна — найбольш дальнабачныя расейскія бізнесмены. Апошнія спрабуюць заснаваць тут свае філіі, а хто-нічо нават перанесці да нас цэнтр сваёй дзейнасці. Усё гэта нармальны эканамічны працэс, але тут узнікае патрэба ў моцнай самастойнай ідэі, якая б найбольш адпавядала тутэйшым інтарэсам, абараняла іх ад шкоды і экспансіі «братоў-суседзяў». Ні постсавецка-кааператарскі інтэрнацыяналізм, які рассыпаецца на вачах, ні тым больш велікарускі шавінізм, што па старой памяці прыкрываецца апранахамі міфічнага панславянства, не могуць выканаць гэтай ролі як маючыя імперска-азіяцкае паходжанне, чужое традыцыям нашага народа. Менавіта нацыянальная беларуская ідэя найбольш адпавядае такім патрэбам, і тут якраз можна сказаць колькі слоў аб «ніжэйшым», самым складаным і, мабыць, сакральным узроўні суверэнітэту — культурным, моўным, духоўным.

Палітычная суверэнітэцкая можа скласціся за некалькі год, эканамічная — дзесяцігоддзямі, а культурная і духоўная выкрышталізоўваецца стагоддзямі, і без яе не маюць сілы ні першая, ні другая. Ці з'яўляюцца беларусы суверэннымі ў самым асноўным — нацыянальна-духоўным сэнсе? Ці можна вымераць гэтую суверэнітэцкую рэальнасць крытэрыямі? Ці настолькі вялікая яна, каб можна было гаварыць аб існаванні беларускай нацыі? Матэматыка ў дадзеным выпадку мала чым дапаможа. Але дастаткова заехаць за Бранск ці Смаленск, каб зразумець, што, нягледзячы на нашу двухсотгадовую «рускасць», мы ўсё ж, дзякуючы богу, пакуль не расіяне і справа не толькі ў нашай «трасянцы», колеры вачэй ці спрадвечнай «рахманасці». Справа ў тым, што мы — гэта мы, рахманейшыя ці агрэсіўнейшыя, дурнейшыя ці разумнейшыя, больш працавітыя ці больш ляютныя, смялейшыя ці закамлексаванейшыя, але мы — іншыя, іншыя па складзе свайго нацыянальнага характару, па гістарычным вопыце, культурным ды светапоглядным традыцыям, па той народнай духоўнай спадчыне, якая завецца ментальнасцю. І хоць расейскія дэфармацыі і савецкія

(Працяг на стар. 12)

Няўмольны час гартае старонкі календара, і хуткая чарада дзён складваецца ў гады, якія непрыкметна адыходзяць у мінулае. Вось ужо і 80-я сталі хай сабе і блізкай, але гісторыяй. Што было вызначальным для іх у галіне сцэнічнага мастацтва? Той, хто паспрабуе адказаць на гэты няпросты пытанне, вымушаны будзе гартаць газеты і часопісы, па драбінках збіраючы крытычныя нататкі, раскінутыя на дзесяцігоддзе. Бо тыя вельмі рэдкія тэатразнаўчыя працы, што былі за гэты час надрукаваны, толькі фрагментарна, па асобных пытаннях вызначаюць адметнасць сучаснага тэатральнага працэсу на Беларусі.

КНИГА ПРА ТЭАТР

Менавіта таму хочацца шчыра падзякаваць выдавецтву «Мастацкая літаратура», якое на працягу 80-х гг. выдала тры кнігі мастацтвазнаўчых і літаратурна-крытычных артыкулаў А. Сабалеўскага. Яны запўняюць значны прагал у беларускім тэатразнаўстве. Манаграфія «Жыццё тэатра» /1980/ абагульняе мастацкія з'явы 70-х гг., «Сучаснасць і гісторыя» /1985/ аналізуе сцэнічныя падзеі канца 70-х — першай паловы 80-х гг. І нарэшце кніга «Асоба мастака» /1992/ прысвечана разгляду тэатральнай практыкі 80-х гг.

Кожная з пералічаных прац дае даволі поўнае ўяўленне аб стане беларускай драматургіі, рэжысёрскага і акцёрскага майстэрства, аб пошуках тэатрамі адметнага стылю і вобразнай сцэнічнай мовы ў пэўны гістарычны адрэзак часу. Акрамя таго, даследчык — бадай што адзіны ў рэспубліцы — цікавіцца сувязямі беларускага тэатра са сцэнічным мастацтвам іншых народаў. У гэтым плане не з'яўляецца выключэннем і яго апошняя кніга «Асоба мастака», якая складаецца з трох раздзелаў.

Першы з іх прысвечаны буйным дзеячам беларускай сцэны — рэжысёрам, драматургам, акцёрам, кожны з якіх займае сваё пачэснае месца ў гісторыі нацыянальнага тэатра. Чытаючы старонкі пра Ф. Ждановіча і У. Галубку, міжволі захапляешся іх самаадданым, нават фанатычным стаўленнем да тэатра, які не даваў творцам ніякіх матэрыяльных выгод. Магчыма, сёння, у наш рацыяналістычна-камерцыйны час, такія рамантычна-ўзнёслыя адносіны да прафесіі некаму пададуцца наўмыслі. Аднак хіба ж не спадвіжніцка дзейнасць нашых славных суйчыннікаў адрадыла беларускі тэатр на пачатку XX стагоддзя, заклала асно-

вы нацыянальнай акцёрскай і рэжысёрскай школы? І што асабліва важна — іх мастацтва жывілася першароднай крыніцай народнай творчасці, шматвекавымі набыткамі скамарохаў, батлейшыкаў, школьнага тэатра, народнай драмы. Таму і творчасць іх была блізкай і зразумелай простым людзям, яна даходзіла да сэрца, абуджала высакародныя пачуцці гордасці і павагі да сваёй культурнай спадчыны, да роднай мовы. Відаць, невыпадковым было і тое, што пры ўсёй адметнасці мастакоўскіх прыхільнасцяў лёс Ф. Ждановіча і У. Галубка шмат у чым падобны. Абодва яны былі абвешчаны ворагамі народа, таго самага народа, якому самаахварна служылі, да канца аддаўшы свае сілы, свой талент і ў рэшце рэшт — сваё жыццё.

Складанейшай, шмат у чым заблытанай, супярэчлівай паўстае ў кнізе біяграфія Ф. Аляхновіча. Калі імёны Ждановіча і Галубка даўно ўвайшлі ў тэатразнаўчы ўжытак, то прозвішча Ф. Аляхновіча для многіх, асабліва для моладзі, гучыць малазнаёма. Доўгі час яно выкрэслівалася з гісторыі, вынішчалася з грамадскай свядомасці. Гэты, безумоўна, таленавіты дзеяч і сёння выклікае неадназначныя, супрацьлеглыя думкі і меркаванні. Многае ў яго жыцці і дзейнасці не высветлена, схавана пад таямнічым покрывам часу. І вельмі добра, што А. Сабалеўскі парушыў шматгадовае замоўчванне і ўвёў Ф. Аляхновіча ў кантэкст нацыянальнага тэатральна-культурнага жыцця першых крокаў. Іншая справа, што творчасць акцёра, рэжысёра, драматурга, крытыка, літаратара Ф. Аляхновіча, яго жыццё і нават абставіны яго трагічнай гібелі вымагаюць дакладнага асветлення, далейшага навуковага асэнсавання.

Разглядаючы шлях у мастацтве Л. Александровіч, Л. Рахленкі, З. Канпелькі, аўтар як непасрэдным сведка іх дзейнасці вылучае ў творчасці кожнага тое непаўторнае, адметнае, што вызначае іх сама-

бытную індывідуальнасць. Так, прыгадваючы вобразы, створаныя Л. Рахленкам, аўтар слушна заўважае, што акцёру быў уласцівы аналітычны склад розуму, які вызначаў ювелірную апрацоўку яго роляў, заўсёды гранічна завостраных, узбуіненых, узнятых ды шырокага абагульнення. Гэтая ж акалічнасць, відавочна, вызначыла і поспехі Л. Рахленкі ў галіне рэжысуры. Зусім іншая індывідуальнасць — З. Канпелька, актрыса самабытная, менавіта беларуская, «на-

родная па самой глыбіннай сутнасці, па ўсім, так бы мовіць, сваім духу». Каго б ні іграла З. Канпелька — геральд Кралівы, Губарэвіча, Макаёнка ці геральд Шылера, Гогаля, Астроўскага, — яе сцэнічным стварэнням заўсёды ўласцівы высокі эмацыянальны ўзлёт, буйства фарбаў. Нібы на сцэне ўладарнічае, балюе сама народная стыхія.

Адметны падыход выяўляецца пры разглядзе творчасці опернай спявачкі, вядомага грамадскага дзеяча Л. Александровіч, А. Сабалеўскі дакладна вызначае артыстычную і чалавечую прыцягальнасць «беларускай прымадонны».

Аўтар кнігі любіць акцёраў, разумее складанасць іх цяжкай працы, добра адчувае сутнасць акцёрскай прафесіі. Вобразныя замалёўкі асобных роляў, трапныя дэталі сцэнічных характарыстык дапамагаюць выявіць прыроду выканаўчай манеры, своеасабліваць творчага почырку.

Другі, на маю думку, найбольш цікавы, раздзел кнігі складаюць праблемныя артыкулы, дзе разглядаюцца агульнатэатральныя пытанні і пытанні, звязаныя з практыкай асобных драматычных калектываў. Два з іх — «У цэнтры ўвагі» і «Шляхі і ростані» ў свой час падсумоўвалі вынікі дыскусій пра акцёрскую творчасць і стан буйнейшай нацыянальнай сцэны — тэатра імя Я. Купалы. Без эпатажу і скандальнага ляманту, якія, на жаль, уласцівы асобным крытычным публікацыям «перабудаванчага» часу, А. Сабалеўскі ў артыкуле «У цэнтры ўвагі» разважае аб сутнасці асаблівасцяў і шчыльнай узаемазалежнасці рэжысёрскай і акцёрскай прафесій. Ён скіроўвае сваю ўвагу на небяспечныя праявы эпігонства ў мастацтве, калі нашы рэжысёры, дэкларуючы сваю прыхільнасць, адны — да Станіслаўскага і Неміровіча-Данчанкі, другія — да Меерхольда, на практыцы прымітыўна спрашалі іх запаветы і вучэнне, што ў выніку прыводзіла да

дэвальвацыі творчай спадчыны майстроў.

У артыкуле «Шляхі і ростані» не толькі даецца грунтоўнейшы навуковы аналіз, але і вывятляюцца прычыны крызіснага стану купалаўскага тэатра ў другой палове 80-х гг. Гаворачы аб заняпадзе гістарычнай памяці, аўтар заўважае вельмі небяспечную тэндэнцыю — імкненне асобных рэжысёраў весці лезалічэнне мастацтва з моманту свайго з'яўлення ў тэатры. Завышаная і неадэкватная самаацэнка асабістай творчасці прывяла, на думку аўтара, да таго, што ўзровень сцэнічных твораў «нікне, проста размываецца ў сярэднязкім вымярэнні». Пазбягаючы ідэалізацыі мінулага, А. Сабалеўскі вельмі слушна даводзіць, што і не ў самыя пагодлівыя часы купалаўскі тэатр фарміраваў выдатную афішу, з якой пяць-шэсць назваў спектакляў зрабілі б гонар любому калектыву. Прычым афіша гэта была сапраўды нацыянальнай, адметна купалаўскай. Традыцыя гэта даўно страчана.

Яшчэ адну важную акалічнасць закранае даследчык — рэжысёры і акцёры купалаўскага тэатра ў друкі і ў выступленнях на пленумах і канферэнцыях вельмі часта гнеўна абвінавачваюць камандна-адміністрацыйную сістэму ў тым, што яна дзейнічала забароннымі метадамі, душыла сапраўднае мастацтва. Мабыць, так яно і было. Але ж якое дачыненне гэта мела да практыкі купалаўскага тэатра? Гэты калектыв знаходзіўся заўсёды ў прывілеяваным стане. Ніводны спектакль у апошнія дзесяцігоддзі не быў зняты з рэпертуару па ідэйным меркаванні. Што ж тычыцца пастановак «Штурм», «Удовін дом», «Мінскі напрамак», то яны не пабачылі святла рампы выключна з-за сваёй нізкай мастацкай якасці. Ды і ў выбары твораў рэжысура купалаўцаў ніколі не была абмежавана. Іншая справа, што сам выбар насіў часам кан'юктурны характар, таму некаторыя п'есы /часцей за ўсё маскоўскія і ленынградскія аўтараў/ не ўпрыгожвалі вядучую нацыянальную сцэну. Характэрна, што і асобныя крытыкі дэзарыентавалі тэатр, усяляк падтрымліваючы пастаноўку слабых п'ес. Самае цікавае, што сёння гэтыя ж крытыкі «перабудаваліся», сталі вельмі дбаць пра нацыянальныя традыцыі і заклікаць тэатр «не сілкавацца аб'едкамі з маскоўскага стала». Дарэчы, нават сам выраз гэты не самастойны, а ўзяты з вядомай тэатральнай дыскусіі 20-х гг.

Вызначаючы прычыны заняпаду нашай «тэатральнай акадэміі», А. Сабалеўскі спраядліва звязвае гэта пытанне са становішчам беларускай мовы на купалаўскай сцэне, з тым, што тэатр у апошнія гады апынуўся па-за крытыкай, а таксама з пэўнай замкнёнасцю ад сучасных рэжысёрскіх павеваў. Да таго ж тэатр імя Янкі Купалы страціў адну з самых каштоўных сваіх тра-

дыцый — ён перастаў быць цэнтрам, вакол якога б аб'ядноўваліся лепшыя сілы беларускіх пісьменнікаў і драматургаў. Акрамя ўсяго іншага, «са сцэнічнага мастацтва катастрафічна знікае святасць, высокая духоўнасць». Усё гэта, відаць, і абумовіла абыхавасць да тэатра беларускай інтэлігенцыі, аб чым сведчаць сацыялагічныя даследаванні па вывучэнні глядацкай аўдыторыі.

Вельмі важным тэатрэтычным праблемам, не распрацаваным у беларускім тэатразнаўстве, прысвечаны артыкул «Узаемаўздзеянне і ўзаемаўзабагачэнне», які друкуюцца ўпершыню. А. Сабалеўскі на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў сістэматычна вывучае ўзаемаадносіны тэатральных культур народаў былога Саюза. Тут ён выяўляе дасведчанасць і кампетэнтнасць. Сярод пытанняў, якія яго хвалюць, — дыялектыка ўзаемаадносін нацыянальнага і інтэрнацыянальнага ў мастацтве, пастаноўка іншанацыянальных п'ес на беларускай сцэне, увасабленне тэатральнымі сродкамі нацыянальнага характару, моўнага характарыстыка сцэнічных герояў і інш. Аўтар выказвае трапныя назіранні, на канкрэтных прыкладах робіць слушныя высновы.

У апошнім раздзеле кнігі змешчаны рэцэнзіі на асобныя сцэнічныя творы, пераважна беларускіх аўтараў, пастаўлены ў рэспубліцы і за яе межамі. Разглядаючы спектаклі «Паўлінка» і «Раскіданае гняздо» Я. Купалы ў Кіеўскім тэатры імя І. Франка і Львоўскім тэатры імя М. Занькавецкай, «Зацюканы апостал» А. Макаёнка і «Знак бяды» паводле В. Быкава ў Маскоўскім тэатры сатыры і Ленінградскім тэатры драмы і камедыі, «Вечар» і «Радавыя» А. Дударова ў Адэскаму муздрамтэатры і Маскоўскім тэатры Савецкай Арміі, аўтар пераканаўча раскрывае, як беларуская драматургія і проза спрыялі ўзбагачэнню сцэнічнага мастацтва іншых народаў, і разам з тым, як адбывалася адкрыццё новых граняў у творах беларускіх аўтараў.

Распавядаецца ў кнізе і пра гомельскі фальклорны тэатр «Жалейка», які ўзначальвае М. Макароў, дбайны рупліўца на ніве зберажэння культуры нашых продкаў.

Пры ўважлівым прачытанні кнігі А. Сабалеўскага нельга не заўважыць, што асобныя артыкулы ўнутрана звязаны паміж сабой і даюць даволі поўнае ўяўленне пра найбольш буйныя з'явы беларускага сцэнічнага мастацтва мінулага дзесяцігоддзя, калі з'яўляліся новыя спектаклі, новыя імёны драматургаў, рэжысёраў, акцёраў, адбываліся змены тэатральных стыляў і напрамкаў. Думаецца, што кніга «Асоба мастака» здольна зацікавіць не толькі гісторыкаў і тэатрэтыкаў беларускага тэатра, але і яго практыкаў.

Тамара ГАРОБЧАНКА

ДАМО ХОД... «БЕЛАРУСКАМУ ПАХОДУ»

Кніга гэтая ёмка называецца «Беларускі паход». У напісанні яе прымалі ўдзел вядомыя беларускія пісьменнікі М. Лынькоў, М. Танк і А. Куляшоў. Разам з групай маскоўскіх літаратараў яны прыязджалі да нас у Трэцюю армію генерала А. В. Гарбатава ў памятным сорок чацвёртым, каб, як кажуць, «па свежых слядах» знакамітай беларускай аперачыі «Баграціён» расказаць чытачу пра тых, хто самааддана вызваляў нашу родную Беларусь з фашысцкай няволі.

Аўтар гэтай публікацыі быў у той час ваенным карэспандэнтам армейскай газеты «Боевое знамя» і таму добра памятае, як працавіта і рашуча Міхась Ціханавіч Лынькоў, — ён краз узначальваў фран-

тавы пісьменніцкі «дэсант», — і яго мінскія і маскоўскія калегі рабілі сваю добрую, прафесійную справу. Яны, трэба сказаць, смела і мужна «лазілі» па баявых пазіцыях усіх дзевяці стралковых дывізіяў 3-й арміі і прыданых ёй многіх часцей і элечняў РГК /рэзерву Галоўнага камандавання/, сустракаліся на полі бою са шматлікімі салдатамі, іх камандзірамі, выбіраючы, вядома, найбольш спрыяльную сітуацыю, каб пагаварыць з героямі наступлення на Дняпры і Друці, Бярэзіне і Добрыцы, Свіслачы і, нарэшце, на Нёмане, з якога пачыналася вайна.

Гутаркі, зразумела, былі кароткімі: не заўсёды дэзаваліў гэта зрабіць бой. Але ж, па меры магчымасці, пісьменнікі, як і мы,

франтавыя журналісты, стараліся знаходзіць /і часцей за ўсё знаходзілі/ больш-менш падыходзячы момант, каб, як гаворыцца, «з першых вуснаў» «разведаць» у байца: «як і што», як ваюе ён і яго аднапалчане на беларускай зямлі, які настрой у іх... А настрой у салдат, сяржантаў і афіцэраў быў выдатны, патрыятычны. Кожнаму відавочны былі баявыя поспехі. Але ж вораг яшчэ быў канчаткова не разбіты, адчувалася яго, хоць ужо і не тая, як раней, сіла, супраціўляліся фашысты яшчэ ўпарта, не вельмі ж хацелі аддаць нам нашу зямлю.

Салдацкі настрой нашых трэцця-армейцаў вельмі радаваў беларускіх і маскоўскіх пісьменнікаў. Яны, я ведаю, урушаны былі бачаным і

пачутым на фронце. Два тыдні знаходжання сярод байцоў у незвычайнай абстаноўцы рашучага наступлення праляцелі хутка, але пакінулі вельмі прыкметны след у сэрцах і запісных кніжках літаратараў.

І вось вынік. М. Лынькоў, напрыклад, вярнуўшыся з фронту, напісаў для кнігі «Беларускі паход» аж шаснаццаць нарысаў! Яны займаюць у ёй 65 старонак! Іншыя аўтары таксама прадстаўлены даволі добра — і мінчане, і масквічы. Вядомы рускі паэт П. Антэкольскі напісаў для «Паходу» верш, амаль што пазму, прысвечаную нашаму камандарму Герою Савецкага Саюза А. Гарбатаву...

Але ж здарылася так, на вялікі

жаль, што гэтая кніга, напісаная амаль паўстагоддзя назад, — цяжка паверыць! — да гэтага часу так і не ўбачыла свету. Чытач можа спытацца: чаму? Хто вінаваты?

Паспрабуем адказаць, пра што пісаў ужо ў нашай беларускай прэсе двойчы, пытаўся ў мінскіх выдаўцоў і яшчэ раз хачу спытацца праз «ЛіМ»: хто гатовы надрукаваць «Беларускі паход» хоць бы да 50-годдзя вызвалення нашай рэспублікі ад нямецка-фашысцкай навалы?

Што ж, а цяпер пра тое, як і што здарылася. Чаму ж «не адбыўся «Беларускі паход»?

Да апошняга часу я, прызнаюся, і не ведаў пра лёс кнігі: дзе яна, што з ёю? І толькі зусім недаўна, паставіўшы сабе задачу — знайсці

Роберт ВІНЦЭНТ: «МНЕ ПРЫЕМНА, ШТО МОЙ СЫН РАЗМАЎЛЯЕ ПА-БЕЛАРУСКУ»

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА: ЖЫВЫЯ ГАЛАСЫ

Пасля аднаго з выступленняў у беларуска-амерыканскім цэнтры, дзе я чытаў свае вершы, да мяне падышоў тамтэйшы беларус Сяргей Гайшун і запрасіў у госці.

— Пазнаёмлю цябе з тваім калегам, пісьменнікам. — Беларусам?

— Не, амерыканцам, — заінтрыгаваў мяне Сяргей. Праз пару дзён я быў у Гайшуноў. Сяргей і Казя ў Амерыцы ўжо больш за 40 гадоў. Абжыліся, пагадвалі дзядей, далі ім адукацыю. Малодшая дачка Каця са сваім мужам Робертам Вінцэнтам жыве пакуль з бацькамі. Роберт і аказаўся тым амерыканскім пісьменнікам, з якім мяне абцяцаў пазнаёміць Сяргей Гайшун.

— Роберт, у якім жанры ты працуеш? Што пішаш?

— Я працую як празаік і драматург. Зараз пішу сцэнарый забавляльнага фільма пра закліснае жыццё аднаго з амерыканскіх іпадрамаў.

— А хто будзе здымаць фільм па тваім сцэнарыі, хто будзе яго купляць?

— Здымаць будзе адна з галівудскіх студый, калі ўсё будзе добра. Зараз я са сваім агентам у Нью-Йорку дапрацоўваю асобныя сцэны, даводжу іх да ладу... Сцэнарый можа купіць не толькі студыя, але і знакамты артыст ці рэжысёр, якім ён спадабаецца.

— Роберт, творчасць для цябе — гэта спосаб зарабіць грошы ці занятак для душы?

— Пакуль, мабыць, другое. Адна з амерыканскіх прывавак гаворыць: важна не што ты ведаеш, а каго ты

ведаеш. Я пакуль ведаю не ўсіх, каго трэба, але напісанае мною дагэтуль дае надзею, што калісьці і я буду есці хлеб са сваёй пісаніны.

— Калі я правільна зразумеў цябе, то пакуль ты вымушаны зарабляць на жыццё іншай працай?

— Так, я працую ў адным з супермаркетаў. У маіх варунках займацца творчасцю я магу толькі пры адной умове...

— Якой, цікава?

— Калі мяне будзе ўтрымліваць жонка, цешча ці яшчэ хто-небудзь. Але гэта не выйсце.

— Тым больш, што нават цешча не будзе ўтрымліваць цябе ўсё жыццё.

— Ну наконт цешчы я жартую. У мяне выдатная цешча. Цяпер мне трэба абавязкова прадаць свой першы сцэнарый. Далей я ведаю, што рабіць. За свой першы сцэнарый я

змагу атрымаць самае малое — 500 тысяч долараў. За наступныя — больш...

— Уяўляю, як здзіўляцца беларускія сцэнарысты...

— А чаму тут дзіўніцца? Якая праца — такія і грошы!

— Роберт, раскажы, калі ласка, ці існуюць у Амерыцы суполкі пісьменнікаў, драматургаў, журналістаў?

— О, а як жа. Я сам сябра суполкі незалежных пісьменнікаў. Цяпер я там рэдка бываю, бо дапрацоўваю сцэнарый. А як закончу працу, зноў буду прымаць самы неспасрэчны ўдзел у яе дзейнасці.

— А як можна стаць сябрам гэтай суполкі?

— Вельмі проста: трэба заплаціць уступны ўзнос — 55 долараў і ўсё.

— А калі доўгі час нічога з напісанага табой па нейкіх прычынах не купляць ці не выдаюць, ці можа суполка нейкім чынам дапамагчы табе?

— Безумоўна. Мне могуць даць крэдыт, але што важней — дапамогуць прадаць мае творы, знойдуць выдаўца альбо прадюсера... Дапамога вельмі адчувальная.

— Скажы, а ці шмат амерыканскіх пісьменнікаў жывуць з літаратуры?

— Не думаю. У сярэднім амерыканскі пісьменнік зарабляе ў год 7—8 тысяч долараў.

— А як жа ён жыве на такі мізэр?

— Мае іншую працу, якая яго

корміць. А піша — у вольны час. Вядома, тыя пісьменнікі, якія друкуюцца ў прэстыжных часопісах і выдавецтвах, вельмі багатыя. Але гэта не значыць, што тыя, хто зарабляе шмат грошай, — самыя лепшыя пісьменнікі. Тут усё не так проста.

— Табе цяжка будзе надрукавацца ў прэстыжным часопісе?

— Практычна немагчыма.

— А хто там друкуецца тады?

— Жывыя класікі.

— Давай пагаворым аб тэхнічным баку пісьменніцкай працы. Як ты працуеш над літаратурным творам, чым пішаш: алоўкам, самапіскай ці адразу друкуеш на машынкцы?

— Раней пісаў самапіскай, пасля ўсё перадрукоўваў. Цяпер у мяне свой камп'ютэр і я забыўся, калі трымаў самапіску ў руках. Сцэнарная праца патрабуе столькі пераробак, што на машынкцы я фізічна не паспяваў бы іх рабіць. На камп'ютэры лягчэй. Я рэдакую, праўлю тэкст на маніторы. Уяўляеш, колькі працы я перарабіў, калі варыянт, прыняты да чытання маім агентам, — ужо семнаццаты. Зараз я выдаў яго асобнай кнігай. Першай, што прачытаў яго ў такім выглядзе, была дачка Артура Хейлі.

— Роберт, зараз ты жывеш у беларускай сям'і, часта бываеш сярод беларусаў. Ці даводзілася табе сутыкнуцца з беларускай літаратурай?

— На жаль, не. Я чуў пра класікаў нашай літаратуры Купалу, Коласа, Багдановіча ад маёй жонкі. Але іх творчасці я не ведаю. На забавах у беларускім цэнтры заўсёды з цікавасцю слухаю выступленні беларускіх эміграцыйных пісьменнікаў і гасцей з Беларусі. Мне вельмі прыемна, што мой пяцігадовы сын Мацвей цудоўна размаўляе па-беларуску. Я цешу сябе надзеяй, што некалі ён пазнаёміць мяне з беларускай літаратурай і, можа, нават навучыць аспіраўляць па-беларуску. А я паспрабую перакласці што-небудзь. Мне гэта будзе цікава.

Леанід ПРАНЧАК

Вітаем!

ІВАНУ
МЯЛУ — 75

Здавалася б, асноўная прафесія Івана Мялы зусім далёкая ад літаратуры. Яшчэ ў 1939 годзе закончыў Асташкаўскі ветэрынарны тэхнікум, вучыўся ў Ваенна-ветэрынарнай акадэміі, у 1947 годзе скончыў Маскоўскі зааветэрынарны інстытут. Далей працаваў па спецыяльнасці, а ў 1956 годзе скончыў аспірантуру пры Усесаюзным інстытуце эксперыментальнай ветэрынарыі. З 1962 па 1979 год быў навуковым супрацоўнікам Беларускага навукова-даследчага інстытута эксперыментальнай ветэрынарыі. Мае навуковую ступень кандыдата ветэрынарных навук...

Аднак гэта ніколі не перашкаджае Івану Ільчы з поспехам працаваць у літаратуры. Першае апавяданне апублікаваў /піша па-руску/ у 1947 годзе. Асабліва плённа працуе цяпер у Беларусі. Шмат выступаў і выступае на старонках часопіса «Нёман» /друкаваўся таксама ў часопісах «Дальний Восток», «Наш современник», бранскім альманаху «Край родной»/, выдае асобныя кніжкі. Кола інтарэсаў — самае шырокае. Гэта і праблемы вёскі, што, у прыватнасці, засведчыў яго раман «Искушение Гарпины», і асэнсаванне багатага гістарычнага мінулага, як у рамане «Овсяный бунт», і мінулае больш блізкае, як у рамане «Разбранница», у якім асэнсуюцца падзеі грамадзянскай вайны. Творы І.Мялы выходзілі ў Мінску, Маскве, Хабараўску, Бранску...

З днём нараджэння, Іван Ільчы! Паспехаў вам і здароўя!

ВАЛЯНЦІНУ
ПАНАМАРОВУ — 70

Багатае на падзеі жыццё ў Валянціна Панамарова. Нарадзіўся 5 ліпеня 1923 года ў Маскве, у сям'і інжынера-эканаміста. Пасля заканчэння сярэдняй школы паступіў у Маскоўскі авіяцыйны інстытут, які адразу эвакуіравалі ў Алма-Ату, паколькі пачалася Вялікая Айчынная вайна. Вучобу прадоўжыць не давалася, быў прызваны ў армію. Вучыўся ў Ваенна-паветранай акадэміі імя Жукоўскага, Маскоўскім інстытуце міжнародных адносін. Працаваў літаратурным супрацоўнікам газеты «Правда», быў карэспандэнтам цэнтральных выданняў па Беларусі, у 1974—1976 — «Літаратурнай газеты».

Піша па-руску, друкуецца з 1945 года. Выдаў нарыс «Партизанские годы Кирилла Орловского» /Масква, 1958/, дакументальную аповесць «Мятежное сердце» /Масква, 1970/, нарыс «К.П.Орловский» /1977/ і іншыя кнігі.

У кнізе «Все так и было» /1984/ прыцягваюць увагу ўспаміны пра Якуба Коласа, Міхася Лынькова, Аркадзя Куляшова, Пятруся Броўку... Новых творчых поспехаў Вам, Валянцін Георгіевіч, і доўгіх гадоў жыцця!

МЫ ВЯРТАЕМСЯ СА СКАРЫНАМ...

500-гадовы юбілей Францішка Скарыны, як вядома, прыйшоўся на час беларускіх адраджэнскіх настрояў і ўзнаўлення дзяржаўнасці. Відаць, таму падзея адзначалася як нацыянальнае свята і пакінула значны след перш за ўсё ў друку і скарынінскіх выданнях. У 1988 годзе выйшаў энцыклапедычны даведнік «Францішк Скарына і яго час», у 1990 — Скарына Ф. «Творы: Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, паскалія», у 1991 — пасля адзначанага юбілею — зборнік «Скарыніч», выпуск 1, у 1993 — «Скарыніч», выпуск 2.

Матэрыяламі «Вячыстае святло Скарыны» адкрываецца першая кніга, і ў гэтым раздзеле надрукавана дыскусія вучоных і дзеячаў культуры наконт вартасцей энцыклапедычнага даведніка.

Другая ж кніга штогодніка пачынаецца з раздзелаў «Прарок на

бацькаўшчыне». Сюды ўвайшлі адказы на анкету, што тычацца Свята славянскай пісьменнасці і Скарынавага юбілею. І трэба сказаць, што думкі, выказаныя вучонымі, славістамі, беларусістамі і скарыназнаўцамі, маюць шырокую геаграфію і глыбокі змест.

«Дзейнасць Скарыны ўлісваецца ў агульнаеўрапейскую культурную гісторыю» /Карл Гутшміт, Берлін/. «У скарыназнаўчых даследаваннях асабліва важная навуковая праблема — мова яго перакладу Бібліі. Патрэбны далейшыя навуковыя пошукі, якія б удакладнілі нашы веды пра характар гэтай мовы» /Тадзуш Левашкевіч, Познань/. «Пасля сямідзесяці гадоў нацыянальнае недаразвіццё беларусы вяртаюцца са Скарынам да сваёй аўтэнтычнасці не толькі ў вачах свету, але і для саміх сябе. І ў гэтай аўтэнтычнасці — унікальная сярод славянаў культу-

ра...» /Гай Пікарда, Лондан/. «Геніяльны патрыёт і вучоны Полаччыны, усяе беларускае зямлі сваім дзеяннем вызначыў напрамак культурнага і маральнага развіцця пакаленняў на шматвяковыя шляхі» /Алесь Анішчык, Вільня/.

Друкуецца бліскучае па сваёй мастакоўскай вытанчанасці, цеплыні і гумару апавяданне Я.Лёсіка «Не ўсе разам, ягамосці». М.Улашчык, вядомы і шматпакутны беларускі гісторык, пакінуў нам у спадчыну свае аўтабіяграфічныя нататкі, якія пад назвай «Хроніка» друкаваліся ў першай кнізе «Скарыніч» і прадоўжаны ў другой. Гэта праўдзівы і надзвычай уражлівы дакумент тэрору таталітарнай дзяржавы і адначасова аповесць пра самога сябе, сваё пакаленне... А.Бабарэка выступае з хвалючымі нататкамі «Маміны пенсі». Тое ж можна сказаць пра артыкул Г.Рыжкоўскай «Каб дзеткі

падрасталі беларусамі», дзе апавядаецца пра дзейнасць і душэўныя клопаты надзельнай школьніцы пры Маскоўскім таварыстве беларускай культуры імя Ф.Скарыны.

Назваў яшчэ некалькі прозвішчаў. У раздзеле «Вяртанне» друкуецца І.Луцкевіч /«Ай-Кітаб-Кіцёл. Аб беларускім мастацтве»/, К.Вітан /«Наша Ніва» і І.Луцкевіч»/, А.Смолін /«Лісты да Б.Тарашкевіча, Л.Савіцкай, А.Луцкевіча»/. Тут жа В.Станкевіч расказвае пра бацьку Я.Станкевіча, вядомага беларускага дзеяча, што доўгі час лічыўся ворагам камуністычнага рэжыму і жыў сваё жыццё ў эміграцыі.

Усё, што змешчана ў гэтай хараша выдадзенай, з ілюстрацыямі кніжцы, пералічыць цяжка. Яна стане ў беларускай культуры з'явай і жыватворнай крыніцай, што яднае мінуўшчыну з днём сённяшнім, яна будзе вельмі карыснай для спасціжэння нацыянальнай ідэі і выхавання моладзі.

Уклаў і падрыхтаваў тэксты да друку А.Каўка.

Наталля ЯКАВЕНКА

сляды «Паходу» ў Маскве, дзе ён, я добра быў інфармаваны ў саракавыя-пяцідзятая гады, павінен быў выйсці з друку, актывізаваў свае намаганні. З вялікімі прыгодамі — і па месцазнаходжанні тых «слядоў» і па часе пошукаў — мне ўсё ж, у рэшце рэшт, пашанцавала. Макет кнігі і нават верстку яе я знайшоў, дзякуючы доктару юрыдычных навук, члену Канстытуцыйнага Суда Расійскай Федэрацыі Э.Амеціставу, сыну майго добрага франтавога сябра М.Амецістава, пісьменніка, з якім разам працаваў у армейскім «Боевом знамені». Дарэчы, раней я з Эрнэстам Міхайлавічам не быў знаёмы. Але ж...

Растлумачу каротка, якая тут сувязь Амеціставых — бацькі і сына — з «Белпаходам». Калі пісьменнік С.Трэгуб /ён таксама на фронце працаваў у нашым «Знамені»/, якому была даручана арганізацыйная работа па выданні

кнігі, памёр, давесці справу да канца ўзяўся М.Амецістаў. Як і Трэгуб, ён хадзіў і ў Першую /узорную! / друкарню, дзе набіраўся «Паход», і ў Палітвыд, «марска» якога значылася на вокладцы выдання, і нават у... ЦК, каб паскорыць выхад кнігі. Хадзіў, «прабіваў». Але без усякага выніку. Камусьці ў ЦК КПСС не спадабаўся артыкул П.Панамарэнкі, якім пачынаўся «Белпаход», — «Вызваленне Беларусі», другому — «агульная рэдакцыя» кнігі, падрыхтаваная доктарам ваенных навук Н.Таленкам, які быў якраз вызвалены ЦК ад пасады галоўнага рэдактара «Красной звезды»...

Карацей кажучы, «хожэнне по мукам» не ўвянчалася поспехам і ў М.Амецістава. Гэта, бадай, толькі паскорыла яго смерць.

Пасля таго, як я, на жаль, безвынікова пабіваў і ў друкарні, і ў «Палітвыдзе», і ў архівах былога ЦК, пазнаёміўся, нарэшце, з прафесарам Э.Амеціставым /на яго

мяне «вывеў» таксама мой баявы таварыш па армейскай газеце В.Дзмітрыеў/, а той ужо, дзякуй яму, адрававаў мяне да сваёй мачахі Канстанцін Аляксееўны, удавы М.Амецістава: «Вёрстка «Паходу» ў яе. Толькі, ведаеце што, бацька перад смерцю сказаў: «Не аддавай яе нікому, няхай застанеца пасля такіх мытарстваў з выданнем сямейнай рэліквіі...»

І калі я на другі дзень сустраўся з Канстанцінай Аляксееўнай, доктарам медыцыны, яна літаральна слова ў слова паўтарыла тое, што сказаў мне напярэдадні яе пасынак. Прышлось з ёю, чалавекам высакародным, гутарыць асцярожна, не «біць» на свядомасць і рабіць належным чынам довады, што кніга, маўляў, у якой, дарэчы, заверстаны і ўспаміны М.Амецістава, удзельніча баёў за нашу Беларусь, неабходна людзям. Усё гэта яна добра разумее сама. Але ж, бу-

дзем справядлівы, зразумеем і яе: як быць з перадсмяротным завяшчаннем? Пасядзелі мы ў сціплай кватэры Амеціставых, паразважалі: «І гэтак»...

І вось вынік: вёрстка кнігі ў мяне! Я хаджу, «аббіваю парогі» Міністэрства інфармацыі РБ, раюся з першым намміністра С.Нічыпаровічам, іду ў выдавецтва «Беларусь», прашу зрабіць «прыкідку», колькі прыблізна будзе каштаваць у яго выпуск «злополучного» выдання, і мне аж у вачах становіцца цёмна ад такой лічбы: 1 186 000 рублёў! Ды яшчэ спыталіся там: «А спонсар у вас ёсць?»

Не, няма, канешне! Дзе ж яго ўзяць? Можа, знойдзеца хтосьці?.. Ёсць жа на свеце добрыя людзі!

Рыгор ТАРАСЕВІЧ,
былы франтавік, маёр у адстаўцы

Проза

— Прывітанне, Шурык! Пяць кавы без цукру.

Фраза будзённая патанае ў гуках блюза. Бармен моўчкі пачынае шураваць пузатымі «туркамі» па распаленым пяску.

У любым горадзе можна знайсці такую утульную ўстаноўку з пастаяннай кліентурай, як «Квадрат», і ёсць у іх няўлоўна-прысягальнае, што вымушае некаторую частку наведвальнікаў ператварыцца ў пастаянных кліентаў. Ва ўтульным «Квадрате» каву падавалі з густой залацістай пенкай і незвычайным водарам, вось ужо колькі гадоў падтрымліваючы ўстойлівую рэпутацыю першакласнай кавярні. У гэты гарачы ліпенёкі дзень малюсенькая залка з вытанчаным інтэр'ерам, шчыльна застаўленая столікамі і крэсламі на гнутых ножках, была ўдасцеена ўвагай вясёлай кампаніі на шэсць чалавек. Толькі што былі асушаныя тры бутэлькі шампанскага, і цяпер усе чакалі каву, па якую пайшоў іх таварыш.

У апошнія гады ў нашых гарадах з'явіліся групы маладых людзей, якія вылучаюцца нейкай жывільнай, проста першабытнай дужасцю мышцаў. Люба-дорага глядзец збоку на гэтыя дасканальныя формы шыі, плеч, рук і ног, поўныя сіл і свежасці, падобныя на антычных герояў Старажытнай Грэцыі. На непранкальных тварох гэтых хлопцаў ляжыць пячатка бестурботнага існавання і

За барменам на паліцах навалены горкай булчакі, складзены пірожныя, бутэрброды з сырам, а тыя, з вянцлінай, ляжаць асобна на талерачцы.

— Сталых кліентаў трэба паважаць, — сказаў Шурык.

— А мы хіба выпадковыя?

— Ну што ты! Вас ужо прапісваць тут можна.

Стары, пра якога нагадваў Андрэй, упершыню пераступіў парог «Квадрата» каля года назад. Шурык запомніў: стаіць ён пасярод залы, сярэдняга росту, сівы, але з даволі яшчэ маладзавым тварам, і цёмнымі вачамі ўважліва аглядае інтэр'ер. На старым новым касцюм, яркі галыштук. Ён чыста паголены, падцягнуты. Цяжкавата перастаўляючы ногі, нарэшце наблізіўся да стойкі і папрасіў кубачак кавы. Уладкаваўшыся за столікам, стары разок прыгубіў кубачак і больш да яго не дакранаўся. Затое пачаў усё ўважлівей, стараючыся не паказваць таго, разглядаць бармена. Так ён прасядзеў за сваім заняткам, аж пакуль Святлана не забрала ў яго посуд і не сказала:

— У нас абед. Прыходзьце пасля трох.

— Дзякую за запрашэнне. У вас вельмі утульна. І кава смачная.

— Вы ж да кавы і не дакрануліся.

— Чаму? Паспытаў. Смачна.

З таго часу стары, аблюбаваўшы сабе гэты столік, стаў наведваць «Квадрат» кожны чацвер.

...Пачуўшы шорганне падзвіваў. Андрэй

кірунку. Развод застаўся не аформленым, і сын з маткай працягвалі насіць прозвішча Блахінных.

Матерына шчасце аказалася няўдоўгім. Праз пяць гадоў муж загінуў у аўтамабільнай катастрофе. Шурык на самым пачатку жыцця застаўся без мужчынскай падтрымкі. Ён любіў маці. Але побач з гэтай любоўю недзе ў патаемным куточку сэрца ціха жыла страўная мара мець бацьку. Магчыма, безбацькоўства і назапасіла за доўгія гады ў дзіцячай душы любасць і прыхільнасць проста да мужчын, асабліва да тых, хто па ўзросце мог быць яго бацькам.

Да закрыцця заставалася хвілін сорок. Да старога, які нешта пісаў у свой сшытак, бесшчыромна падсеў адзін з хлопцаў.

— Сачынеш, баця? — Ад яго бясколерных вачэй калюча праменілася нахабства. Стары насцярожыўся. А хлопец працягваў: — Кожны чацвер прыходзіць сюды і нешта крэмаеш. Ты часам не з ментаў?

Стары не паспеў нічога адказаць, як і астатнія пяцёра аказаліся за яго столікам.

— Нам вельмі хацелася б ведаць, што і дзеля чаго ты тут пішаеш? — падхапіў, як эстафету, другі. — Можа, прыстаўлены сацьчы за нам?

— Ну, калі вам не падабаецца... — збянтэжыўся стары. — Не думаў, што гэты вам замінае...

Маладыя людзі прапусцілі яго словы міма вушэй, назаляліся:

— Калі пісьменнік, то чаму дома не пішаць,

Валерый НЯХАЙ

Бутэрброды для старога

АПАВЯДАННЕ

поўнай задаваленасці жывецем. Увільнае і смеласць маладых людзей, іх абьякаваць да ўсяго, што адбываецца наўкола, і здзіўляе, і выклікае захваленне. Усе хлопцы/нібыта дамовіліся/носяць скурачныя курткі, джынсы і красоўкі з лепшых замежных фірм, падстрыжаны па апошняй модзе. Нават у іх паходшы, манеры гаварыць, заляцацца да жанчын/калі гэта можна было назваць заляцаннем/ёсць штосьці непраўдападобна аднолькавае, быццам узялі звычкі аднаго, размножылі і убілі ў іншых яго таварышаў. Аўтар назваў іх у аповядзе сталымі наведвальнікамі і васьмі чаму. Па нейкай небавешчанай згодзе маладзёжныя групы падзялілі паміж сабой рэстараны і бары горада, аб'явіўшы тым самым сябе іх неафіцыйнымі гаспадарамі, і ў поўнай бяздзейнасці праводзяць там дні. Хлопцы пастаянна пры трахах/крыніцах — камерцыйная тайна, многія маюць машыны, на якія з зайдрацю пазіраюць прыстойныя гараджане скрозь аўтобусныя вокны/. Вось такая група з шасці чалавек і аблюбавала для сябе «Квадрат».

Аднак малюсенькі азіс утульнасці нашых наведвальнікаў у гэты росквіт лета/сярэдня ліпеня/не радаваў: было залушна, мучыла смага, і нудныя гукі джазу ўжо стамлялі. Пятрававалася нейкае дзеянне, нейкі ўчынак, каб узбодзёрнаць, развясці сум, і маладыя людзі, круцячыся на сваіх крэслах, пастаянна аглядалі залу ў пошуках аб'екта для разрадкі.

— Калі ласка, ваша кавя, — сказаў бармен. Бармену пад сорок. Ён паўнаваты, круглатвары, з акуртаным светлым «вожыкам», чыста паголены, з шэрым «матрыльком» пад бездакорна белым кайнерыкам. Ад яго так і пачынае задаваленасцю і пачуццём уласнай важнасці. Да бармена належала б звяртацца Аляксандр Іванавіч, у крайнім выпадку — Аляксандр, аб чым ён употайку падумваў, але для тых, хто яго ведаў, асабліва для пастаянных кліентаў ён быў проста Шурык.

Шурык працаваў у бары ўжо пяць гадоў. Тэрмін дастатковы, каб займець пэўную рэпутацыю і абзавесціся сваімі кліентамі. Бармену памагала Святлана — худасочная, з выцягнутым рабачыстым тварам і патаемнай марай выйсці замуж дзяўчына. Яна прыбрала і мыла посуд, рыхтавала бар да адкрыцця, а іншы раз і падмяняла Шурыка.

— Твая кавя, — сказаў Шурык, падаючы кубачкі Андрэю, аднаму з шасціёркі.

— І пару бутэрброды, вунь тых, з вянцлінай, — папрасіў Андрэй.

— З вянцлінай ужо няма, бяры з сырам.

— Ясненька, зноў старога чакаеш, сёння ж чацвер.

азіруўся.

— Вось і ён, лёгкі на ўспамін. Прышоў, піска.

— Ладна, наступным разам пакіну і табе што-нішто смачнае, — усміхнуўся Шурык. — Пацешыцца са старым на пару.

Стары быў у жоўтай тэнісцы і стараватых, кепска адтрасаваных штанах. У руках — нязменная папка. Ён паклаў яе на свой столік, палішоў да стойкі.

— Дзень добры, Шура. — У старога вельмі стомленыя вочы.

— Дзень добры. Думаў, сёння не прыйдзеце. Такая спякота на дварэ.

— Так, смаліць стражэнна. — Стары аглядае залу, бачыць кампанію хлопцаў. — Яны, як заўсёды, тут. Так і жывець праміне за тым столікам.

— Што ж, хоць гэткае месца знайшлі, — адказвае Шурык. — Вось, вам пакінуў. З вянцлінай. — Паставіў бутэрброды на стойку.

— О, мае любімыя! — усклікнуў стары радасна. — Дзякую. Песціце мяне. Мінуты раз далі са шпротамі. Фантастыка!

— Кавя гатаваць? — цікавіцца Шурык.

— Дзякую, сёння не трэба. Сэрца ўсю ноч... Абыдуся сокам.

Забраўшы свой заказ, стары сеў за столік. Выпіў сок, дастаў з папки агульны сшытак і пачаў нешта паспешліва ў яго запісваць.

Шурык зірнуў на гадзіннік. Неўзабаве Святлана зачыніць бар на абед. Шумным гуртам пакінуць бар хлопцы і, як заўсёды ў чацвер, апошнім пойдзе стары. Абавязкова пры гэтым затрымаецца для выхаду, уважліва аглядзіць Шурыка і пажадае яму ўдачы.

— Да наступнага чацвяргя, — сказаў Шурык. — Прыйдзеце?

— А як Бог даець, — адказаў стары ўсміхліва.

У хвіліны гэтага развітальнага дыялога між імі ўзнікала нейкая няўлоўная для чужога вока духоўная сувязь: Шурыка ахоплівала нейкая няёмкасць, а старога — засмучэнне. Нібы яны загады ўмовіліся пагаварыць пра нешта важнае, ды так і не развіліся. Гэта выразна чыталася на іх крыху разгубленых тварох.

II

Шурыку было паўтара года, калі маці, забраўшы яго і невядлікі чамадан, перайшла жыць да другога мужчыны. З ім яна сустрэлася раней, да замужжа. Даўняе каханне аказалася мацнейшым, чым казённы штамп у пашпарта. Так у Шурыка паявіўся айчым.

А родны Шурыкаў бацька Іван Блахін, талковы інжынер, пасля ўцёкаў жонкі звольніўся з работы і знік у невядомым

а тут?

— Тут утульна, ціха, ніхто не замінае. Не пісьменнік я, проста занатоўваю свае думкі. Для сябе.

На разгортку сшытак старога лягла цяжкая рука хлопца па мянушцы «Банан».

— Знаеш, баця, непрыемна, калі на цябе зыркаюць і нешта заносіць у пратакол. — «Банан» узяў сшытак са стала, паднёс да вачэй. — О, каб вы зналі, які шкаўны я быў малечую! Таму не крыўдуй, калі я пачытаю, з твайго дазволу, гэты твой опус. Ну, і што тут? «Іншы раз, як прыйду туды, мне хочацца загаварыць з ім абы аб чым, каб толькі слухаць ягоны голас, а калі пашанцуе, дык і пачуць што пра яго маці, пра дзяцей. Але як гэта зрабіць больш тактоўна? Ліха яго ведае, што можа падумаць...» Эт, духта нейкая. Перагорнем далей. Ага, вось. «Зноўку гэтыя хлопцы выпіваюць. І так кожны раз, калі прыходжу. Колькі грошыкаў трэба!»

Стары памкнуўся забраць сшытак, але «Банан» перадаў яго суседу, той — другому, трэцяму.

Пабыўшы амаль ва ўсіх хлопцаў, сшытак зноў вярнуўся да «Банана».

— Ладна, баця, тайну перапіскі мы захаваем, — сказаў ён. — Але... Але за гэта патрабуем невядлічак павягі да нас.

Стары панікла, але выразна прамовіў:

— Павягу звычайна заслугоўваюць, а не патрабуюць.

— А дзед не з баязлівага дзесятка, малайчына! — не стрымаўся адзін з шасціёркі.

— Так, крута загнуў, — пагадзіўся другі.

Стары пераводзіў вочы з аднаго твару на другі і думаў: што яны хочучь ад яго? Праясніў ситуацыю «Банан»:

— Ладна, баця, абыдземся гарэлкай. Мы ж не фразеры які.

Стары кашлянуў:

— Я заплачу... За гарэлку, з рэстараннай нацэнкай. — Ён дастаў кашалёк.

«Банан» выхапіў з кішэні пачак чырвонага, патрос ім:

— Я магу даць табе дзесяць раз па дзесяць. Ты павягу нам акажы... Вазьмі ў Шурыка пляшачку і — за наш стол. Пазнаёміцца з маладым пакаленнем, а заадно атрымаеш назад сваю пісаніну...

Хлопцы дружна ўсталі і перайшлі за свой стол, забраўшы сшытак.

Стары сядзеў, не варухнуўшыся. Адчуванне было такое, што яго прынізілі, растапталі, фізічна знявечылі, а ён ніяк не можа абараніць сябе. Падняў вочы, перад ім стаяла Святлана.

— Я ўсё чула, — сказала яна. — Пастарайцеся не зважаць на іх. Гэта адны ратунак.

Яны ўзялі ў вас сшытак? Нічога, вернуць. Я скажу Шурыку, ён пагаворыць.

— Шурык таксама чуў?

— Наўрад.

— Не трэба Шурыка ублытваць. Сам разбяруся...

— Яны бессардэчныя, — не суніталася Святлана. — Хлебам не кармі, а дай паздэкавацца з каго!.. А што ў вас у сшытку?

— Звычайны дзёнік. Гэта ўжо трэці...

— А-а... — расчаравана прамовіла афіцыйка. — Я думала, вершы. Ці апавяданні. Я чытала, што Хемінгуэй пісаў у кавярнях. І вы ж, мусіць, не проста так прыходзіце да нас кожны чацвер?

Стары усміхнуўся, прамаўчаў.

— У такім узросце па барах не ходзіць. Мой бацька, напрыклад, суткамі дома сядзіць... І гэтыя бутэрброды, што Шурык вам пакідае... Вы не падумайце, мне не шкада, але — незразумела. Можа, вы знаёмая, ды скрываеце?

— Знаёмая? — забліжчэлі вочы ў старога.

— Ну-ну. Таму Шурык і падкормлівае пенсіянера...

— Дзякуй Богу, жартуваць пачалі, значыць, усё добра. А Шурык і праўда да вас адносіцца інакш, чым да іншых... — Святлана павярнулае, каб ісці.

— Чакайце! У вас гарэлка ёсць?

— Патрабуюць за сшытак?

— Не, што вы, — міжвольна схлусіў стары.

— Хачу, ведаеце, пагаварыць з імі за чаркай. Па славянскім звычай.

— Вам паспрабую знайсці.

— Шчырае дзякуй. А наконт сшытка...

Ведаеце, пачытаюць, пахікаюць ды вернуць. Гэтыя хлопцы... Яны гэтыя ж няшчасныя, як і многія з нас. А тое, як жывуць, паводзяць сябе, — гэта ці то бутэфорыя, ці то пратэст...

— Ага, вельмі няшчасныя! — перабіла Святлана.

— Але, але, няшчасныя, не іранізуйце. Яны не разумеюць, што робяць.

— Дзіўны вы... — хмыкнула Святлана. — Яны вам у душу наплявалі, а вы, як і Шурык, іх апраўдваеце...

— І Шурык гэтак жа лічыць? — Стары неяк па-дзіцячы ясна усміхнуўся. — Гэта слаўна, што я не адзін такі.

Калі Святлана прынесла яму пляшчу, стары падняўся, узяў талерку з некротутымі бутэрбродамі, гарэлку і патупаў да хлопцаў.

Там падсунуў для сябе стул, прысеў і пачаў уважліва разглядаць хлопцаў, нібы бачыў іх упершыню.

— Чога, баця, вочы псаваць? — падаў голас «Банан». — Шклянкі перад табой, дзейнічай.

Стары наліў.

— Я — Іван Аркадзевіч, мне семдзесят пяць гадоў. Вучыўся, ваяваў, працаваў інжынерам, зараз на пенсіі.

«Банан» патышкаў пальцам у сяброўку:

— Андруха, Сэм, Серж, Жанет... Ну, а я — «Банан».

— Дзіўнае імя, — адзначыў стары. — Заморскае.

— Дык і мы як бы не тутэйшыя, а такія, як нам хацелася б.

— Дакладна сказана: як хацелася б. Мы ў свой час са старымі такім чынам адносілі не высвятлялі.

Хлопцы пачалі разбіраць налітыя шклянкі.

— Без мяне, калі ласка, — адгарадзіўся рукамі стары, — блага адчуваю сябе. Душна, існе на сэрца.

— Якое ж гэта знаёмства без чаркі?! Да дна, баця!

Стары разумее, што яго не пакінуць у спакоі. Ён узяў сваю шклянку, пачакаў, пакуль усе выпілі, глытнуў. І раптам пачаў ціха завальвацца на бок. Паспеў прашаптаць:

— У кішэні... Таблеткі...

Знайшлі таблеткі, укінулі адну яму ў рот, далі глытнуць вады. Падтрымліваючы аслабелае цела старога, «Банан» мітусіўся:

— Ты што, баця, ніколі не піў?.. Тваю маць! — Зазірнуў у вочы. — Злаешча, жывы. Ну што, лягчы? Пасядзі, я цябе адвяжу.

— Прама да «ментаў». Цябе ж пасля паддачы адразу тармазнуць! — сказаў Сэм.

— Не каркай! — «Банан» кінуў Сэму ключы. — Падгані лепей машыну.

Падбегла Святлана, накінулася на «Банана»:

— Што з ім, Віктар? Дадзекаваліся?

— Сшытак... аддайце... — глуха прамовіў стары.

— Ды ў мяне ён. Не дрыгайся. Не з'ем тваю пісаніну, — лягнуў сабе па кішэні «Банан».

Хуткім крокам наблізіўся Шурык. Асяржона ўзяў старога пад локць:

— Вам бы паляжаць у мяне ў каморцы, там канана ёсць.

Той усміхнуўся вінавата:

— Навошта вам лішні клопат? Мяне вось ён... «Банан» аб'ядае дамоў адвезці. Там мне спакойней будзе... Дзякуй, Шура... Даруйце, што выйшла не зусім...

— Бывае. Паправіцеся і прыходзьце зноў.

Буду чакаць.

Шурык памог «Банану» вывесці старога на вуліцу і пасадзіць у машыну.

На другі дзень шасцірэка хлопцаў не паявілася ў «Квадратце», і тым не менш праз знаёмых Шурык даведаўся, што стары быў дастаўлены дамоў без прыгод.

А затым убары зноў усталявалася колішняя паўсядзённасць. Вярнулася да населжаных месцаў шасцірэка скураных куртак, заглядвалі на кубачак духмянай кавы новыя наведвальнікі. Толькі не паяўляўся болей за сваім столікам стары са шпыткам, ханя Шурык кожны чацвер усё алкадлаў для яго пару бутэрбродаў і не прадаваў іх да самага абеду. Заўважышы гэта, «Банан» аднойчы не вытрымаў і сказаў бармену:

— Ведаў бы стары пра гэта, з магільны падняўся б, каб пакаштаваць тваіх фірменных.

— Дурныя жарты, Віктар, — абарваў яго Шурык. — Чаму з магільны?

— Ды не жалець ён, твой стары! Ад яго магільны патыхала... Як дамоў прывез, суседку давядося прасіць, каб паглядзела... Ён жа адзін жыве...

— Не хавай чалавека раней часу. Грэх! — сурова адказаў Шурык.

III

Неяк раз перад закрыццём у бар зайшла пажылая жанчына. Нясмела азіраючыся, — пэўна, не прывыкла бываць у падобных месцах, — наблізілася да стойкі, падняла на Шурыка вышвілыя вочы.

— Мне б Аляксандра Іванавіча, ён барменам тут робіць.

— Я і ёсць Аляксандр Іванавіч.

Жанчына нейкі час паўглядзела ў Шурыка, потым дастала з сеткі пакет, разгарнула яго і падала тры агульняны сшыткі.

— От, вазьмі, — паклала сшыткі на стойку. — Сусед мой, Іван Аркадзевіч, прасіў перадаць, як памрэ. І памёр. На тым тыдні. Я глядзела яго. Прышла ўранку прыбіраць, а ён на падлозе ляжыць і тэлефон побач...

— Памёр, значыць, — з грудзей Шурыка міжволі вырваўся цяжкі ўздых. — А пра сшыткі што казаў?

— Каб перадала. Болей нічога.

Застаўшыся адзін, Шурык перагарнуў колькі старонак аднаго са сшыткаў. Даты, запісы. Звычайныя дзённікі. Паклаў уніз, на паліцу. У вольны час трэба будзе паглядзець больш дэталёва — нешта ж хацеў сказаць стары сваімі запісамі Шурыку. Можна, як жывы? Старыя любяць павучаць маладзейшых...

Калі вярнуўся з работы, маці, як звычайна, сустрэла пытаннем:

— Вячэрэць будзеш?

— Дзякуй. Чаю папіў. Што дома?

— А нічога. Дзімка спіць. Чакаў цябе, каб пяцірэкай пахваліцца, ды заснуў. А Ніна заўтра зноў у камандзіроўку едзе.

— Добра. Кладзіся і ты. Я сам упраўлюся.

Седзячы на кухні за чаем, Шурык спакваля перагортваў апошнія старонкі сшытка пад нумарам 3: «...дождж загнаў мяне сюды. Хаця — не. Бадай, было зусім інакш. Ішоў па вуліцы, спыніўся ад таго, што нехта патамае найстойліва паклаў 3-зачыненых дзвярэй. Увайшоў. Вось дык сустрэча — ён!»

Шурык згарнуў сшытак, зноў падумаўшы: чаму менавіта яму перадаў стары свае дзённікі? Можна, спадзяваўся, што ён, Шурык, адшукае сваякоў і перадаць дзённікі ім? Але ж Шурык нават прозвішча старога не ведае. На сшытку толькі ініцыялы Б. І. А. Што такое «І. А.» — вядома. А літара «Б»? І пры чым тут ён, Шурык, каб займацца пошукамі?

Лёг спаць, не знайшоўшы адказу.

Мінула колькі дзён. Аднаго разу Шурык вярнуўся дадому раней звычайнага. Яшчэ з парога зірнуў на маці і збянтэжыўся: твар яе быў скамянелы, шчокі шэрыя, бяскрыўныя губы сіснуты. У руках у яе быў распячатаны канверт.

— Ад каго пісьмо, мама?

— Невядомы чалавек паведамляе аб смерці твайго бацькі. — Паглядзела на сына невідучымі вачыма.

Усе гэтыя галы, быццам па змове, ні сын, ні маці нават словам, намёкам стараліся не ўспамінаць пра бацьку і першага мужа, нібыта яго зусім і не было ў іхнім жыцці. І вось нечаканае пісьмо. Шурык узяў яго, разгарнуў. «Алена Андрэеўна, — пісаў незнамец, — мы з Іванам сябравалі апошнія галы. Пазнаёмліся на Поўначы, куды ён прыхаў працаваць. Пасля разам вярнуліся на мацярык. Я нядаўна трапіў у бальніцу, а калі выпісаўся, даведаўся, што ў канцы жніўня Іван памёр. Што ж, старасць — не радасць. Неяк ён павёў мяне праз увесь горад. Спыніўся на рагу вуліц, чакалі, а потым Іван паказаў на даволі яшчэ маладога чалавека і казаў: «Гэта мой сын Сашка, а малец з ім — мой унук. Жывуць яны ў гэтым доме. Запомні — дом сем і кватэра сем. На ўсякі выпадак». Вось я і запомніў і пішу. Заадно паведамляю адрас, па якім ён жыве апошні час. Даруйце за турботу. Я проста выканаў просьбу сябра. Усяго добрага».

Усяго добрага».

Шурык дачытаў пісьмо, паглядзеў на маці. Дзіўнае пачуццё апанавала ім. Не было ні болю страты, ні ўзрушэння, а — быццам сустрэўся з пахавальнай працэсіяй. Пэўна, таму, што вобраз бацькі заўсёды быў няпэўны, зыбікі. Шурык ні разу нават бацькавага фотаздымка не бачыў — маці ўсё знішчыла.

Ёна зноў зірнуў на здранцвелую маці, сказаў:

— Мо прыляж?

— Я нічога, — глуха адказала маці. — Не магу толькі зразумець, як жа так? Я ж думала, што ў яго сям'я, дзеці... Ён павінен быў ажаніцца.

— Каб зняць з цябе віну за ўсё, што адбылося?

— Віну? — устрапянулася маці. — Якую віну? Так, я пайшла да Станіслава, але адносна твайго бацькі гэта было сумленна, бо кахала я Станіслава.

— А бацьку?

— Яго я паважала.

— Затое ён цябе кахаў. Пэўна, таму другі раз і не ажаніўся. Ты ж таксама не захачела болей замуж, як загінуў твой, гэты...

— Перастань! Станіслаў быў для цябе добрым айчымам. А бацька аказаўся бязліўцам: збег тады, нават не развёўся...

— Не трэба, мама. І не будзем варушыць старое. А то яшчэ пасварымся.

— Давай не будзем.

— У пісьме напісана, што бацька часта прыходзіў да нашага дома, назіраў за намі. Мусяць, і цябе не раз бачыў? Чаму не падшоў? Што яго стрымлівала? А, можа, хто? — Шурык раптам падумаў, што маці, аднойчы заўважыўшы былога мужа, сурова забараніла яму адкрыцца родным сыну ўнuku.

— У якіх яшчэ грахах ты запалозрыш мяне? Апошні раз я бачыла твайго бацьку ў пяцідзесяці трцім...

— Мама, а калі б тата не знік, ці маглі б вы зноў сысціся?

— Не, сыноч.

— Ён гэта ведаў. Таму і не захачеў жыць у адным з табою горадзе...

Маці прамаўчала, потым спытала:

— Паедзеш?

— Куды? — не зразумеў Шурык.

— Дзе жыве бацька. Прасіць жа.

Назаўтра Шурык стаў на пляцоўцы трэцяга паверха ўжо стараватай пяціпавярхоўкі і старанна разглядаў дзверы кватэры, за якімі ціха, алзінока жыў і памёр яго бацька. Пацягнуўся быў рукой да кнопкі званка, ды спашаўся, націснуў на кнопку суседняй кватэры. Адчыніла жанчына. Шурык пазнаў: гэта яна прыносіла яму у бар дзённікі.

— А, гэта вы? — пазнала і яна Шурыка. — Сшыткі прынеслі? Дык пакінулі б сабе...

— Ды не, — разгубіўся Шурык. — Я хацеў даведацца... Той, хто тут з вамі, па суседстве, жыве... меў якую радню?

— Але, меў Іван Аркадзевіч радню. Казаў, тут, у горадзе, сын яго ёсць. Толькі я ні разу яго тут не бачыла, хоць прыбірала ў кватэры, лічы, штодня...

— Так, ёсць у яго сын, — міжвольна пацвердзіў Шурык.

— Ты што, ведаеш яго?

— Крыху...

— Ну і ну! Чалавек канае, а ля пасцелі ніводнай роднай душы! Якое сэрца у таго сына? Праўда, друг да яго наведваўся, кульгавенькі такі, але апошнім часам і ён нешта не паяўляўся.

Дзверы за спіной жанчыны расчыніліся шырэй, на пляцоўку выглянула круглая галоўка у бігудзях:

— Мама, хутчэй, у мяне няма часу! — І знікла.

Жанчына заспяшалася:

— Схадзі ў ЖЭС, там усё ведаюць пра Івана Аркадзевіча. У іх і ключ ад кватэры. Можна, і пра сына што скажучы.

Шурык не пайшоў у ЖЭС, але не пайшоў і на работу. Пазваніў Святлане, папярэдзіў, што не будзе, а сам паплёўся дадому. Маці сустрэла трывожным пытаннем:

— Што здарылася?

— Магу я пабыць адзін дзень дома ў сувязі са смерцю бацькі?

— Не крычы. Можна, там... што адбылося?

— Там? Там усё ў ажурі. Запіхнулі казённую труп у казённую машыну і на могішкі. Ключы ў ЖЭСе.

— Ты хадзіў у ЖЭС?

— У якасці каго?

Маці прамаўчала. Гэтакім халодным, непалступным яна бачыла яго ўпершыню.

Шурык пайшоў да сябе, лёг на канапу, заплочыў вочы. Ён нікому не раскажа, што сустрэкаўся з бацькам цэлы год. Вядома, гэты год не запоўніў многія галы бязбацькаўшчыны, але ж ён, Шурык, усё ж убачыў, які яго бацька, якім чалавекам сустрэў старасць.

А яшчэ ж у яго ёсць дзённікі. Ён іх прачытае не так, як чытаў, прачытае ўсе тры сшыткі ад першага да апошняга старонкі. Гэта ж бацька ў іх гаварыў не так з сабой, як з ім, Шурыкам, сваім сынам...

Паэзія

АДРАДЖАЕЦЦА
ЛІТАРАТУРНАЯ СЛУЧЧЫНА

Случчына спрадвеку славілася не толькі сваімі бэрамі, садамі, кірмашамі, не толькі «шырокімі тканінамі» залатых паясоў. З глыбокай даўніны Случчына была адным з цэнтраў нацыянальнай культуры і літаратуры. Варта прыгадаць паэтаў XVI, XVII, XVIII стагоддзяў — Андрэя Мужылоўскага, Андрэя Белабоцкага, Дамініка Рудніцкага, Міхала Карыцкага, славутага Уладзіслава Сыракомлю, Альгерда Абуховіча. Пазней узбагацілі нашу літаратуру выдатныя случакі Цішка Гартны, Алясь Гурло, Хведар Чарнушэвіч і нашы таленавітыя сучаснікі Кузьма Чорны, Янка Скрыган, Мікола Лобан, Васіль Вітка, Мікола Хведаровіч, Анатоль Астрэйка, Адам Русак, Максім Лужанін, Уладзімір Клішэвіч, Алена Васілевіч, Алясь Жук, Павел Місько. Ды хіба ўсіх пералічыш? А колькі менш вядомых, не раскрытых у поўную сілу талентаў загінула за росквіт нашай літаратуры і культуры!

Пачынаючы з трыцятых гадоў асабліва настойліва, інтэнсіўна і бязлітнасна на Случчыне вынішчалася ўсё беларускае, усё, што нагадвала яе слаўную гісторыю. На дзесяцігоддзі затаіліся, замоўклі натхнёныя галасы нераскрытых талентаў урадлівай, паэтычнай і спеўнай зямлі.

І вось летась парадавала і абнадзеіла падзея ў духоўным жыцці рэспублікі: у Слуцку выйшаў з густам і любоўю аформлены зборнік вершаў 18 членаў літаратурнага аб'яднання «Случч». А душою аб'яднання, арганізатарам і «прабойнаю сілаю», складальнікам і рэдактарам кнігі стаў Кастусь Цыбульскі. Ён знайшоў і ўгаварыў на добрую справу фундатараў, здабыў паперу на 5 тысяч экзэмпляраў, здолеў дамовіцца з нясыжскімі друкарамі, і вось разнастайная і цікавая кніжка паэзіі «На крылах душы» убачыла свет, знайшла і парадавала ўдзячных аматараў літаратуры.

Хто ж ён, гэты нястомны энтузіяст? Кастусь Цыбульскі родам з Маладзечаншчыны. У 1982 годзе скончыў філфак БДУ, пісаў і друкаваў вершы ў зборніках «Вёсны», «Поиск», «Дзень паэзіі» 1991 г. А педагогічную дзейнасць прысвяціў выратаванню няўстойлівых і распушчаных падлеткаў на пасадзе інспектара па справах непаўналетак Слуцкага раённага аддзела міліцыі, мабыць, на гэтай пасадзе і патрэбен чулы, адукаваны з паэтычным мысленнем выхавальнік. Работы ў яго ў наш «звышдэмакратычны» час шмат, а вольныя хвіліны ад сваёй нялёгкай службы Кастусь аддае паэзіі, збіранню і згуртаванню таленавітай моладзі Случчыны. Нядаўна Кастусь Цыбульскі паказаў мне ладную падборку сваіх вершаў. Кожны з іх па-свойму цікавы і свежы, хоць не ўсе аднае пробы і дасканаласці. Некалькі лепшых прапаную чытачам «ЛіМа».

Сяргей ГРАХОЎСКИ

Кастусь ЦЫБУЛЬСКИ

Нязводная памяць заве і заве
У вёсны, у лета, ў завеі,
Дзе бегаў і я хлапчуком па траве,
Дзе маці з галамі сіве.

І зараз так хочацца смехам да слёз
Заліцца у сонечных промнях,
Падняцца ў маленства па струнах бяроз
І ўсё да драбніцы прыпомніць.

Гартаю старонкі пражытых гадоў,
Мільгае экран летуценняў.
Я ўжо не хлапчук, а заплакаць гатоў
Ля стромкіх бяроз на каленях.

ВЕТЭРАН

Абутак шпць — заробак выпадковы:
Падноскі і набойкі не дастаць.
Ён неданоскі робіць, як абновы,
Што гаспадар не здолее пазнаць.

Сапраўдны ветэран, якіх нямаго.
З пратэзам боль прыжыўся да нагі.
Ён верыў Леніну, і верыць Богу,
Хоць і начальнікі — ні д'яблы, ні багі.

Прайшло нямаля сцюжаў і паводак.
Дыміць яго айчыны «шарабан».
А з «Дошкі гонару» герой пяхігодак
Глядзіць, як праяздае ветэран.

Яго пераганяюць «Мерседэсы»,
І пасміхаюцца з катэджаў вітражы...
А на душы — крывава след пратэза
І «Мессэры» ў піке, і прага — жывы.

І жыве, каб выжыць, выжыве, каб змагацца.
Змагаецца і сёння ля хлява...
Не хоча цыгарэта загараша,
А ён пыгаецца: «За што ж я ваяваў?»

ЦЯЖКІ РОК

ПАСЛЯ ДЫСКАТЭКІ

Рава і стогне цяжкі рок,
Гітары скрышваюць і душаць.
Быка так проста не раз'юшыць,
Хоць і паломіш кій аб рог...

Рава і стогне рок-метал,
І моладзь горада з раёнам
У «Модэрн Тонінг» улюбёна
Дрыжыць і дыхае ўтрапёна,
Грыміць, нібы камнеабвал.

Рава і стогне цяжкі рок
Надзьвам п'янага экстазу,
Дрыжаць усе падлеткі разам,
Нібыта іх уджаліў здрок,
Драпежны ракаві метал!

Капкан заходзяга падману!
Нібыта соль на свежых ранах,
Смыльць на клавішах баяну,
І заглушае спеў цымбал.

ДУМКА АПОЎНАЧЫ

Можна, нейкі вар'ят і націсне гашэтку.
Кіне ў порох гарачыя вугалі.
І падпальшычыкі ў польмі знікнуць, і сведкі,
І ў Сусвеце мільгне толькі след ад Зямлі.

Параўноўваеш міжволі. Той, першы Беларускі /яшчэ афіцыйна — не міжнародны/ фестываль тэатраў лялек, які Мінск узорна-гасцінна прымаў у 1990 годзе, да такой ступені абвострыў слых ды зрок, што ўсялякая спаярэдлівасць проста выключалася: нягледзячы ні на што, цяпер чакаўся сапраўдны лялечны фест!.. Мо таму ён і расчараваў — ад вялікага чакання... Вялікага? Ні патранаж УНІМА /сусветнай арганізацыі лялечнікаў/, ні абойма знакамітых імён у арганізацыйным камітэце, ні мастацкае кіраўніцтва Аляксея Ляляўскага, ні геаграфія краін-удзельніц — ад Аўстрыі да Швецыі, на жаль, не ўратавалі: глядачоў — ад нудоты, гаспадароў — ад клопатаў ды турботаў, грошы — ад марнавання, гасцей... напэўна, ад шчырага жадання спадабацца. Спектаклі — з тых, вядома, якія ўдалося пабачыць, — наіўныя, элітарныя, авангардныя, інтэлектуальныя, традыцыйныя, — перамешваліся, стракацелі, расчароўвалі, натхнялі і надакучалі, каб падвесці да высновы, што самым элітарным на фестывалі аказаўся Наіўны тэатр /Лібярэц, Чэхія/, а самаю вытанчана-шляхетнаю — клубная забаўляльная праграма Ларысы Мікуліч і Алега Жугжды з Магілёва. Названыя тэатральныя прапановы сталіся спраўнымі полюсамі фестывалю. Маленькі, дзіцячы, абкатаны на шматлікіх пляцовачках чэшскі спектакль «Як Куба заляцаўся да Маркіты» Івы Пярывавай паводле казкі братоў Грым у рэжысуры Павела Калфуса і выкананні Зузаны Шмідавай не меў на ўвазе ніякіх «дарослых» падтэкстаў. Але другі

план — прыпавесць пра тое, як непрыгожа, надобра, а то і небяспечна быць неразумным, — паўставаў сам сабою. Куба, з'явіўшыся ў гасці, па-мужчынску прасталінейна штораз абвясчаў Маркіце: маўляў, нікога я табе не прынес, а сам... вазьму. Маркіта даравала й дарыла яму што-кольвек, а потым, калі Куба па-дурному распарадзіўся кожным дарункам, і дарыць больш нічога не было, аддала яму... самую сябе. Але Куба

Праграма Ларысы Мікуліч і Алега Жугжды /больш дакладна — фрагменты, бо прэм'ера прызначана толькі на верасень/ пад назваю «Кава на дваіх» адкрыла спанатранай фестывальнай публіцы... тэатр на дваіх. Мікуліч і Жугжда /трэцім не лішнім пры іх сталася мастацка Ларыса Мікіна/ прапанавалі шэраг, так быг мовіць, здарэнняў, падзей ды жадобаў з лялечнага жыцця. Прыхаваным трагізмам патхнула з пляцоўкі...

лялечнікаў і глядачоў, напрыканцы зняўшы... ручку, ножку ды галоўку. Галоўка, адчайна ўладкаваўшыся побач з целам, міргнула на развітанне і вочкі заплушчыліся... Здаецца, гэтую эстэцкую акцыю зразумела б і дзіця. Адно ж дарослае, якое надарылася на той час у вачэрнім клубе, пракаментавала ўбачанае так: «Як, напэўна, цяжка жыць... з сабой». О, вусны дарослага дзіцяці!

Вуснамі Хенка Бурвінкеля,

АД ВЯЛІКАГА ЧАКАННЯ... ВЯЛІКАГА

НАЎЗДАГОН ДРУГОМУ БЕЛАРУСКАМУ МІЖНАРОДНАМУ ФЕСТИВАЛЮ ТЭАТРАЎ ЛЯЛЕК

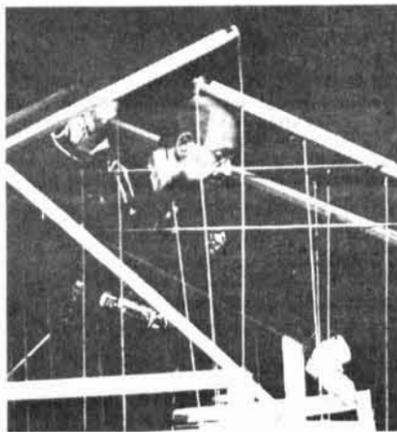
збайсаваў і Маркіту... Спектакль натхняў чужоўнымі лялечкамі /узорам разбярнага мастацтва/ з характарамі на тварах /Куба ўяўляў сабою нібыта бяскрыўдную дурноту/, адметнай працай актрысы Шмідавай, дасціпна прыхаванай ёю і рэжысёрам дыдактыкай /спектакль — і ўзор прыгожага чэшскага маўлення, і ўзор паводзін для маленькіх/, нарэшце, тэатральным увасабленнем мадэлі развязання безвыходнай, на першы погляд, сітуацыі...

Сцэна самазабойства герані з «Чыя-Чыя-Сан» Д.Пучыні, фрагмент з «Лебядзінага возера» П.Чайкоўскага, выхад Мірты з варыяцыямі /другі акт «Жызэлі» А.Адана/, — даніна Алегавыага захаплення класічнай музыкой. Лялькі не ілюстравалі яе, а перажывалі свой учыяк, так бы мовіць, на музычную тэму. Мянэ асабліва ўразіла прыгажуня, што здолела падаць проста лялечны стрыптыз: адмыслова распрацуца на вачах ва ўласных наструеных

знакамітага, занага, вядомага чараўніка з лялечнага сусвету, засведчана, што лялька вяртае чалавеку дзяцінства. Ён сам калісьці патрапіў пэўна вызначыць і тое, што сёлета надарылася ў нас: «... назіраю мноства тэатральных форм, якія ўвогуле нічога агульнага не маюць з тэатрам лялек». І я мушу мовіць услед лялечнаму фестывалю, цытуючы спадара Бурвінкеля, які гасцяваў на першым беларускім фестывалі: «Вельмі цікаўлюся гэтымі формамі,

але з прыкрасцю мушу прызнаць, што толькі зрэдка можна ўбачыць сапраўдны свет сапраўдных лялек». Гэта, бадай, перадусім пра венскія «Варыяцыі III» паводле філосафа Джона Кейджа, дзе разам з улюбёным мінскай крытыкі Крыстофам Бахданьскім меліся вар'іраваць танцорка Розі Брэўс і піяніст Ёханес Марыян. Узіраючыся ў іх паралельныя намаганні «вызваліць... слухача-гледача адначасова і ад пазітыўных, і ад негатывіўных папярэдніх перакананняў і падрыхтаваць іх да новых пацужцяў і ўражанняў», я бавілася над увасабленнем венскім праектам, смокчучы валідол /«Глядач не заглывае гатовенькую цукерку», — дакларавала праграма/. Хвалявалася, каб адчуць, што старыя пацужці ды ўражання і яшчэ не падрыхтаваліся вызваліцца ад мяне...

Мануфрактурутэатр /Нідэрланды—Германія/ моцна ўразіў выбітным акцёрскім гартам актрысы Юліяны Ленсен і Фрэдэрыкі Овэрвег, а паказаны імі сцэнічны калаж «Халодная кашуля» расчараваў шараговым самавызначэннем рэжысёра Габрыеля Хенэля. Чым цікавей працавалі актрысы, тым больш відавочным рабілася адсутнасць дыхтоўных драматургічных ды пастановачных ідэй. Нягледзячы на «прыяцільныя асацыяцыі», паводле якога нібыта мелася адбывацца дэяанне спектакля, ды трагізм сцэнічных падзей /увазненны хлопчык — ахвяра звадаў калы кароны — гіне пасля вызвалення/. Не абудзіў шчырага спаўчвання ды эстэтычнага задавальнення і спектакль «Маленькі

На здымках: сцэны са спектакляў парызскага «18-га тэатра» «Пароль»; Дзяржаўнага тэатра лялек Беларусі «Цар Ірад»; віцебскага тэатра «Лялька» «Папалюшка».

Фота Ірыны ГУДЗІЕЎСКАЙ

ЯДНАЎСЯ УСХОД З ЗАХАДАМ...

Адно з моцных уражанняў Беларускага міжнароднага фестывалю тэатраў лялек — спектакль Дзяржаўнага лялечнага тэатра Беларусі «Цар Ірад», «прывідны каляндрае нocy на тэксты і сюжэты старажытных народных паказаў», як тлумачыць праграма. Гэтыя тэксты і сюжэты для лялечнікаў сабраў да знітаваў у п'есу прафесар, доктар мастацтвазнаўства Гуры БАРЫШАЎ. Колькі пытанняў яму прапануе наш карэспандэнт.

— Гуры Іларыёнавіч, як най-прасцей можна вызначыць, што ж такое традыцыйны лялечны тэатр у сённяшнім разуменні? Бо перадусім — гэта тэатры каляндрага цыкла на тэмы і сюжэты нараджэння Хрыста...

— Хрыстос нарадзіўся і трэба, каб людзі радаваліся, — так ацаніў тэатральныя намаганні адзін дасціпны замежны святар. А най-прасцей можна зарыентавацца паводле традыцыйнай беларускай батлейкі ды мною нядаўна бачанага тэматычнага фестывалю ў Луцку: які меў назву «Каляндра містэрыя», — менавіта яе наважваліся ўвасабіць у Дзяржаўным лялечным, папрасіўшы папрацаваць над п'есай. Праўда, я спадзяўся на інакшы спектакль. /Велічны ды радасны, у духу камедыі дэль артэ, тым больш што беларуская батлейка дазваляе такую нечаканую трансфармацыю/. А традыцыйны ўкраінскі вяртэп вельмі блізі да

нашай батлейкі па сутнасці, — у ім дзейнічае велізарная колькасць персанажаў, ён падобны да батлейкі канструкцыяй, ягонае з'яўленне, як і з'яўленне батлейкі, цяпер можна смела адносіць у шаснаццатае стагоддзе... Найпрасцей — гэта чужадзейная скрыначка з цудам нараджэння Богачалавека; най-прасцей — гэта радасць саўдзелу глядачоў у такой надзвычайнай падзеі...

— А як, паводле вашых назіранняў, старажытныя традыцыі розных народаў уплываюць на сучасны прафесійны тэатр?

— Спашлюся на спектакль французскага лялечніка Жана-Рэнэ Буўрэ, — драматурга, рэжысёра, акцёра. Ягоны тэатр спалучае традыцыі сярэднявечнай містэрыі /напрыклад, вялізных марыянетак/, герояў васемнаццатага стагоддзя, элементы абсурду. Спектакль пачынаўся з таго, як Язэп

залецаўся да Марыі, а яна... адмаўлялася браць з ім шлюб! З'яўляўся Анёл і казаў, што трэба пайсці трэці раз, мо і не адмовіць... На трэці раз яна, вядома, пагадзілася, так што ў хуткім часе абодва выправіліся ў дарогу. І куды б, вы думалі, яны прыехалі? У Безансон! І ніхто Марыю-парадзіху з Язэпам на парог не пускае! З'яўляюцца, нарэшце, два... шаферы ды прапануюць ім частку гаража, дзе стаіць асёл, карова, шыны зваленыя... Там дзіцятка і нараджаецца. У другім акце персанажы з'яўляліся ў касцюмах розных эпох. Першым — паліцэйскі, страшэнна абураны з'яўленнем... яшчэ аднаго эмігранта! Потым — прадстаўнік міністэрства культуры, якога Д'ябал адрозу запраторыў у пекла, бо спадар чыноўнік прыцеўс высьвятляць, як ідзе спектакль. За імі — палітык, які спрабуе высветліць, ці няможна гэтую падзею /нараджэнне Хрыстова/ перакруціць на карысць Францыі. Нарэшце да Марыі дапінаюць тры кананічныя каралі з падарункамі, што вінаградар Барбіз, абавязковы ўдзельнік традыцыйных відовішчаў, каменціруе так: маўляў, мы, французы, верныя сабе, яны прынеслі дарункі, мы адбыліся словамі... Чатыры анёлы тым часам развучваюць ухвалу Хрысту, і іхняя бясконца рэпетыцыя супра-

ваджае ўвесь спектакль! А на гарышчы традыцыйнай канструкцыі, ля звона, сядзеў самы дзівосны герой спектакля, які званіў, паказваў ды каменціраваў падзеі: ён быў дакладнай копіяй самога Жана-Рэнэ Буўрэ...

— А што ў параўнанні з батлейкаю ўяўляе сабою сучасная польская шопка?

— Мне пашанцавала. Адночы я пабачыў прадстаўленне, разлічанае проста... на сям'ю! Фрэдзіна і Міраслаў Карзуновічы з Ольштына пяхотна спявалі дуэтам, а іхні сыноч, маленькае пяцігадовае дзіця, званіў у срэбны званочак. Адухоўлены лірызм прасякнёў спектакль. У фінале хлопчык браў у рукі фігурку Збавіцеля і паказваў глядачам, — нараджаўся надзіва стыльны і чысты вобраз! Нявіннае дзіця прапануе падзівіцца з Богачалавека... Іншая шопка ладзілася акцёрамі тэатра «Арлекін», — ён быў ганараваным гоццем першага Беларускага міжнароднага фестывалю тэатраў лялек. Кананічны хлеў альбо адрна фігуравала ў якасці сцэнічнай канструкцыі. Там нешта не падзялілі пастухі ды ўшчалі вэрхал. З неба сыходзіў Анёл і казаў: кой трасці вы тут бунтуецеся? Вы пабудзіце дзіця! І вось з такім смехам доўжыўся ўвесь паказ! Толькі фігуркі святых выдавалі на стыль-

на-кананічныя. А Цар Ірад, напрыклад, прадстаўляўся гэткім шансанье, які выдурняўся ды скакаў... Увогуле спектакль «Арлекін» падаўся надзвычай добразначлівым жартам са Святога Пісання...

— А жарты ды кепікі не замінаюць, так бы мовіць, адчуць сур'эзнасць моманту: Бог жа нарадзіўся!

— Сур'эзна ўвасаблялі гэтую падзею немцы з традыцыйнага «Кобальда», — паводле Евангелля Лукі. Увасаблялі вельмі падрабязна, пачынаючы ад з'яўлення Язэпа ў мясціне, дзе жыла Марыя, — а мы ўжо і не памятаем, што ён прыехаў туды... перапліс праводзіць! Падзеі каменціравалі святая жывёлы, акцёрам дапамагаў камп'ютэр. Я даўно не бачыў такой выбітнай светлай ды гукавой партытуры! А што да смеху... Уявіце сабе каталонскі тэатр марыянетак з традыцыйным сюжэтам, які, на першы погляд, нямат агульнага мае з Калядамі ды Хрыстом, але толькі на першы погляд! Яна — геранія, у белай сукенцы з ружамі. Ён — тыповы прасяк ідальга, які дамагаецца яе каханна. Яна абядае пакахаць, калі ён дастане Месяц з неба. Ён у жаху. Кіем Месяц не зачэпіш. Драбіны зламаліся. Нават чарапаха, якую прасяк меўся скарыстаць як апору, выскачыла са свайго панцыра ды ўцэкла. І ў самы адчайны момант з'яўляецца Д'ябал, — гэты оперны персанаж у яркім жоўтым плашчы. Адбываецца знакаміты гандаль за душу /каб прымусіць ідальга яе прадаць,

Фрэдэрык» Даміет ван Дальсум з Нідэрландаў /зьялёнага няшчасніка праганяюць ружовыя жыхары ружовай вуліцы, а ён знаходзіць дзядулю-зорку, перамагае пачвару ды робіцца шчасліва зоркаю сам/. Між тым, па звестках маіх калег, тэатр ван Дальсум заслужыў пільную ўвагу ўсёй Еўропы. Мо ў Мінску надарыўся няўдалы спектакль?..

З Парыжа быў прывезены найцудоўны ўзор тэатра рэчаў альбо аб'ектаў. Ягоны аўтар — скульптар Жан-Поль Сеаліс. «18-ты тэатр» Парыжа дэманструваў магчымасці рэчаў ды матэрыялаў, іх пераўтварэнні, гульні фактур, колераў, форм, фантазіі на тэму раздымання й збірання нанова, доследу рэчавай сутнасці. Гэткі зліў мастацтва, навукі ды, калі хочаце, рэлігіі. Вось прыклад таго, што адбывалася на сцэне. На драўляных луках у адмысловым асвятленні нацягваліся паскі тканін і ўнікалі абрысы пакояў, мэблі, пераходаў, дзвярэй; канструкцыі перакульваліся, нібыта ілюструючы — што будзе, калі перакліцца свет... Хораша было б паўзірацца ў гэтую ілюстрацыю з дваццатага рада, я ж патрапіла ў першы...

Хораша эксперымантаваць ды забаўляцца, калі мінецца процьма незлітарных праблем! Ці не таму публіку перыядычна весялілі: то «Тутэйшымі» Янкі Купалы, то казкай «Пра Фядота-стральца, удалога малайца» Л.Філатава /адпаведна Гродзенскі ды Петрапаўлаўскі тэатры лялек, адпаведна рэжысёры М.Андрэў ды С.Патапаў/. Альбо тую ж публіку палохалі, — напрыклад, жорсткасцю дачынэнняў з Богам і светам у наўнай гісторыі «Пакаці-гарошак» /стыльна-тэатральная і вельмі жорсткая сцэнічная прапанова тэатральнай асацыяцыі «Вершалін» з Польшчы ў рэжысуры Пятра Тамашука/. Самотна было дзівіцца, як на матэрыяле бяскрыўднай дзіцячай казкі ладзілі амаль біблейскія дачынэнні... пудзіла і бусяля /«Пудзіла» паводле Я.Вадраджака, Кіеўскі тэатр марыянетак, пастаноўка М.Ярамчука/. Спектаклі стракацелі, натхнялі, расчароўвалі, падштурхвалі параўнаць... Той, першы беларускі фестываль, які Мінск узорна-гасцінна прымаў у 1990 годзе, да такой ступені абстрактны сьмех і зрок, што ў годзе 1993... вушы яшчэ трымаліся востра, а на вачах ужо выступалі слёзы...

Жана ЛАШКЕВІЧ

Д'ябал хмаркаю, як фіранкаю, зашморгавае Месяц/. Герою так карціць дамагчыся каханна, што ён пагаджаецца падпісаць спакусліваю дамову; як толькі подпісы пастаўлены, Д'ябал рагоча й выцягвае з бядоўніка... кавалак воўны, — душу...

— Ну, гэта сапраўдны жарт, але вядома, што замежны, асабліва містарыяльны тэатр практыкаваў паказы розных пакаранняў ва ўсіх падрабязнасцях...

— Так, у славян дэманстраваць пакаранне было непрынята, выключэнне рабілася толькі для Ірада. У Вяртэпле мяне аднойчы ўразіла фінальная сцэна: дол канструкцыі распуснуўся і грамадзяне паказалі Люцыпара, які спакойна смажыў Ірада на агні!.. А беларуская батлейка слаўна выводзіла Мухыка. Такіх цудоўна распрацаваных дыялогаў, прасякнутых годнасцю, кемлівасцю, мудрай разважлівасцю, вы не знойдзеце нідзе... Дарэчы, а фестывалі гэта неаднойчы дэманстравалі, беларуская традыцыйная батлейка бліжэй да заходніх тэатральных традыцый, — украінскі і рускі традыцыйны лялечны тэатр выйляе проста супрацьлеглую скіраванасць...

— А ў чым, на ваш погляд, карысць спатканняў на падобных нашаму, другому Беларускаму міжнароднаму, фестывалях?

— Як ні па-старасвецку гэта прагучыць, у яднанні... Батлейкі з шопкаю, традыцый з навацямі, Усходу з Захадам...

Музыка

ПРЫЗНАННЕ

НА СЦЭНЕ РЭСПУБЛІКАНСКОЙ ФІЛАРМОНІІ ДЭБЮТАВАЛА ГАРАДЗЕНСКАЯ ГАРАДСКАЯ КАПЭЛА

Памаладзелы ад свежасці мая і вечаровага дажджу старадаўні гарадзенскі парк, а ў ім рэліктавы, той самы, тэатр Антонія Тызенгаўза, а побач — купкамі — людзі: шчасліва-стомленыя і гаваркія, і задумненыя. Музыканты...

Гэтану малюнку майёй памяці — год, а фарбы яго не пажоўклі. Надта ўжо яркая была тады падзея: прэзентацыя Гарадзенскай гарадской капэлы, унікальнага на сённяшні дзень творчага супольніцтва, у якім, быццам 200 гадоў таму, паядналіся і хор /на чале з Л.Іконнікавай/, і аркестр /галоўны дырыжор У.Борматаў/. Да таго ж, паядналіся пад энергічным ды кампетэнтным кіраўніцтвам яркай мастакоўскай асобы — кампазітара А.Бандарэнкі.

Напрыканцы года аркестр капэлы ўпершыню выступіў у сталіцы, падрыхтаваўшы ёмісты канцэрт у праграме Фестывалю новай беларускай музыкі. І хаця спадобіліся гасці паказацца на сцэне, скажам так, малапрэстыжнай — у кансерваторыі, гранне іхняе прыемна ўразіла калег ды крытыкаў, якія дагэтуль сілкавалі сваё ўяўленне толькі чуткамі-плёткамі, не даючы веры захапленню тых лічаных мінчан, якія сталіся відавочцамі першага канцэрта капэлы ў Горадні.

Апошніх скептыкаў, здаецца, ператварылі гарадзенцы ў сваіх прыхільнікаў, выступіўшы з канцэртаў у Вялікай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Было гэта сёлета ў маі, калі не па-вясноваму пякло сонца, а квонелькія дрэўцы бязу на бульвары Луначарскага не давалі ні таямнічага ценю, ні пахкай прахалоды.

Так, мінуў год. Калектыў пад кіраўніцтвам А.Бандарэнкі атрымаў, нарэшце, будынак, над рэстаўрацыяй якога ўжо думаюць архітэктары. Нягледзячы на ​​хранічыя фінансавыя праблемы, удалося пашырыць склад артыстаў, і пад крылом капэлы ўтвораны ансамбль старадаўняй музыкі ды ансамбль салістаў. Рэгулярнымі й частымі зрабіліся асветніцкія канцэрты на Гарадзеншчыне. Адбыліся гастролі ў Польшчы, у Германіі,

Аркестр Гарадзенскай гарадской капэлы. На першым плане галоўны дырыжор Уладзімір БОРМАТАЎ.

Фота У.ПАНАДЫ

дзе быў добры прыём і мінімум хваляванняў. Іншая рэч — сустрэча з Мінскам; узрушвала сваёй адказнасцю, трывожыла пэўнай неадпаведнасцю камернага складу капэлы параметрам залы, якая, да таго ж, не радала кворумам рупліцаў беларушчыны /праўда, цешыла прысутнасцю нешматлікіх, затое праўдзівых адраджэнцаў-музыкантаў/.

«Хваляванне ў руках» аркестрантаў адчувалася, калі зайрлі ўступ да Голандавай «Агаткі». Але ўжо трэці нумар праграмы — рэчытатыў і арыя з оперы Гендэля «Ксеркс» у выкананні цудоўнага, з багатай вакальнай прыродай, тэнара Ф.Куніцкага ды аркестра пад кіраўніцтвам У.Борматава — выклікаў захапленне залы /і нават шырае скорбагатаўскае: «Брава!»/. Гожа прагучала 10-я сімфонія Мендэльсона для струннага аркестра. А ўжо неаднаразова граняя Сімфонія А.Бандарэнкі зноў прывабіла духоўнай глыбінёй, спакроўленасцю з ягонай операй «Князь Наваградскі», свежасцю тэмбравых спалучэнняў, нешараговасцю прыма-скрыпача А.Сматрыцкага...

Мо з жадання найпаўней пака-

заць у сваёй праграме складаны рэпертуар, гарадзенцы трохі «пераграўзілі» II аддзяленне, якім дырыжыраваў С.Багданаў. Палётны моцартаўскі «Ave Verum» чараваў гармоніяй хору і аркестра. А вось «Магіфікат» Л.Зенфеля ды поліфанію бахаўскай кантаты /«Узімайцеся радасна ўвысь»/, дзе звярнула на сябе ўвагу салістка з прыгожым кантральта Т.Перасадзька, — успрымаць пасля Моцарта было ўжо цяжкавата.

Ды ўсе самыя лепшыя ўражанні й пачуцці публікі, акумуляваўшыся ў сэрцах, салютавалі шчодрой авацыяй выканаўцам. Авацыя была прызнаннем майстэрства і працы музыкантаў, прызнаннем самога высакароднага чыну Гарадзенскай гарадской капэлы на чале з А.Бандарэнкам. Авацыя была прызнаннем у любові.

Як жа не адказаць на такое прызнанне! І на «біс» гарадзенцы выканалі твор, які і спадзывалася пачуць у гэты вечар: «Магутны Божа» М.Равенскага. Апрацоўка, зробленая мастацкім кіраўніком капэлы для хору і аркестра. Самая пранікнёная і дасканалая версія з усіх, якія выпала слухаць...

С.БЕРАСЦЕНЬ

РАМАНТЫЧНЫ КЛАВІР ВІЦЕБСКА

Побач з нашумелымі эстраднымі фэстамі набіраюць у Віцебску сілу святы камернай музыкі — імя І.Салярцінскага ды фартэп'яны. Сёлетні, пяты віцебскі фестываль фартэп'янай музыкі прысвячаўся рамантычнай творчасці, а ўдзельнічалі ў ім — такая трады-

цыя — толькі юныя выканаўцы.

Нагадаю, што ініцыятарамі яго сталі 5 гадоў таму абласное аддзяленне Музычнага таварыства, упраўленне культуры аблвыканкама, педагогі-піяністы горада. Напачатку ладзіліся манафэстывалі: музыкі М.Мусаргскага, П.Чайкоўскага, В.Моцарта, — і ладзіліся, пераважна, мясцовымі сіламі. З часам геаграфія ўдзельнікаў значна пашырылася, у канцэртах пачалі выступаць даравітыя дзеці з Мінска, Санкт-Пецярбурга, Масквы. Многія ўдзельнікі потым заваёўвалі дыпломы на міжнародных конкурсах, як, напрыклад, навучэнцы Рэспубліканскага ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі Дзмітрый Марозаў, Юры Бліноў. Масквічкова-вундэркінд Аліна Каршунова дала свой першы сольны канцэрт у Віцебску, а цяпер яна выступае з сольнымі праграмамі за мяжой.

Нязменны ўдзельнік апошніх трох фестываляў — клас заслужанага артыста Расіі Аляксандра Ашотавіча Мндаянца, выкладчыка Цэнтральнай музычнай школы пры Маскоўскай кансерваторыі. Музыкант бліскача рэалізуе свой глыбокі творчы патэнцыял у таленавітых вучнях. А майстар-клас, які ён штогод праводзіць у Віцебску, як іскра, узнімае агонь творчасці далытлівых педагогаў.

Ды мо самая важная вартасць фестываляў — выхаванне новага слухача. Гледзячы на ​​запоўненыя залы, дзе, стаіўшы дыханне, дзеці разам з бацькамі слухаюць сур'ёзную музыку ў выкананні сваіх ровеснікаў, хочацца верыць, што

яны вырастуць духоўна багацейшымі ды чысцейшымі за нас. Адзін маленькі хлопчык сказаў сваёй маці, слухаючы музыку Шумана: «Я заміраю ад пяшчоты...» Дзеля такіх хлапчукоў варты цярпець арганізацыйныя і фінансавыя цяжкасці, наладжваючы падобныя фестывалі.

А пяты віцебскі распачалі юныя піяністы вобласці — канцэрт называўся «Рамантычны клавір». /Адборчыя праслухоўванні да гэтага адказнага выступлення прайшлі ў Оршы, Полацку, Віцебску, удзельнічалі выхаванцы музычных школ ды вучылішчаў/. Наведнікі наступных фестывальных канцэртаў маглі паслухаць юных лаўрэатаў рэспубліканскіх ды міжнародных конкурсаў: Свету Лагачову і Вадыма Гацко /Рэспубліканскі ліцэй мастацтваў імя І.Ахрэмчыка, клас Т.Сергіёўскай/, Дзмітрыя Антановіча, Андрэя Паначэўнага, Юрыя Блінова /ліцэй пры БАМ, клас Л.Шаламенцавай/, Таню Петухову і Аліну Каршунову /ЦМШ пры Маскоўскай кансерваторыі, клас А.Мндаянца/. З сольным канцэртаў выступіў віцяблянін Дзмітрый Марозаў /ліцэй пры БАМ, клас В.Рахленкі/.

Незвычайная даравітасць, выключная самааддача, вялікая любоў юных музыкантаў да фартэп'яна, у спалучэнні з рулівай і натхнёнай працай іхніх педагогаў дае выдатныя вынікі, цешыць слухачоў сапраўднай асалодай.

Вольга ДАРЭНСКІХ,
выкладчык Віцебскага музычнага вучылішча
Фота М.ШМЕРЛІНГА

Аліна КАРШУНОВА /Масква/

Мінчанін Юры БЛІНОЎ

СПРАВА РУХАЕЦЦА?

Беларуская акадэмія музыкі і Саюз музычных дзеячаў Беларусі правялі Міжнародныя курсы вышэйшага выканаўчага майстэрства «Беларусь-Акадэмія» па спецыяльнасці «Генерал-бас». Кіраўніком майстар-класа працаваў вядомы нямецкі выканаўца на гістарычных клавійных інструментах Крыстаф Хамэр. Больш за 20 удзельнікаў з'ехаліся ў Мінск з розных куткоў Беларусі — гэта і выканаўцы, і выкладчыкі, і музыказнаўцы. І як ні парадасна, для большасці слухачоў інфармацыя аб праблемах выканальніцтва старадаўняй музыкі аказалася зусім новай.

Так, гэта наш вялікі недахоп — недастатковая ўвага да развіцця выканаўчага мастацтва старадаўняй музыкі. Але справа пэўным чынам рухалася дзякуючы энтузіязму адзінак. Выдатны спецыяліст у гэтай галіне Эльміра Габрыэлян, якая, на вялікі жаль і смутак, заўчасна адшля ў іншы свет, амаль 25 гадоў свайго творчага жыцця аддала старадаўняй музыцы: заснавала ў Белдзяржкансерваторыі факультатывы «Гісторыя, тэорыя і практыка выканаўчага мастацтва барока», навучала на клавесіне, утварыла ансамбль «Бахаўскі гурток». Пры яе непасрэдным удзеле праводзіліся Акадэміі старадаўняй музыкі...

Але сённяшняя сітуацыя, новы статус нашай вышэйшай музычнай школы ствараюць, на маю думку, зручныя ўмовы для таго, каб справа старадаўняй музыкі на Беларусі не згасла, а развілася на нейкім іншым магчымым узроўні. Добрай падставой таго ёсць наша гісторыя — сведчанне магутнага росквіту беларускага мастацтва ва ўсіх ягоных галінах у часы рэнесансу, асабліва барока. Музычная культура развівалася ў межах агульнаеўрапейскіх традыцый і мела пры гэтым адметны нацыянальны мясцовы каларыт, пра што ведаем мы з тых музычных помнікаў, якія намаганнямі нашых даследчыкаў выходзяць з нябыту. Як жа можна зараз быць адарваным ад сённяшняга еўрапейскага кантэксту?

Пра гэтыя ды іншыя праблемы і былі размовы, дыскусіі паміж удзельнікамі майстар-класа, маэстра Хамэрам, праэктарам Беларускай акадэміі музыкі В.Яканюком, віцэ-прэзідэнтам Саюза музычных дзеячаў Беларусі Н.Вітчэнкай, віяланчэлістам А.Кучынскім і інш. Агульная думка — трэба развіваць справу старадаўняй музыкі і на Беларусі ў адпаведнасці з сучаснымі патрабаваннямі, якія склаліся ў гэтай галіне ў Заходняй Еўропе.

Так званы гістарычны напрамак у вивучэнні ды выкананні музыкі мінулых эпох склаўся на Захадзе прыблізна ў 60-я гады. Мэтай гэтага руху можна вызначыць прыняццёвае імкненне наблізіць гучанне старадаўняй музыкі ў сучасных умовах да аўтэнтычнага. Дзеля гэтага выкарыстоўваюцца сапраўдныя гістарычныя інструменты ці сучасныя копіі з іх, на якіх іграюць падрыхтаваныя паводле старых трактатаў і метадык музыканты. Ужо склаліся спецыяльныя даследчыя цэнтры, школы, акадэміі, майстэрні — у Швейцарыі, Аўстрыі, Англіі, Францыі, Галандыі, Германіі, — якія займаюцца адраджэннем духу мінулых мастацкіх эпох, ахаліўшы ўсё кола неабходных задач. Напрыклад, цяпер, як паведаміў нам маэстра Хамэр, у Заходняй Еўропе запісы камернай старадаўняй музыкі на плыткі, кампакт-дыскі і касеты робяць толькі ў аўтэнтычным выкананні.

Такім чынам, нашы праблемы выглядаюць проста гіганцкімі, калі казаць нават толькі пра інструменты. /Дарэчы, ёсць рэальна магчымасць адправіць у Германію для навучання аднаго маладога скрыпнічага майстра, які заняўся б вытворчасцю барокавых інструментаў/.

Зразумела, што калі разгортваць у нас на Беларусі справу старадаўняй музыкі, — то грунтоўна і сур'ёзна, ведаючы, што распачынаеш цэлую галіну музычнага мастацтва, якая спалучае ў сабе шмат залезных адно ад аднаго сфер дзейнасці. Тым болей, што гэтая справа мае глыбокія карані ў нашай нацыянальнай гісторыі. І без падтрымкі замежных сяброў, нам, вядома, не абысціся. Таму мы мусім быць вельмі ўдзячнымі такім сапраўдным музыкантам, як Крыстаф Хамэр, якія ахвотна згаджаюцца аказаць магчымую дапамогу.

Уладзімір НЕЎДАХ,
музыказнаўца

ПАД АЧЫШЧАЛЬНЫМ ЛІЎНЕМ

СВЯТА БОЖАГА ЦЕЛА Ў МІНСКУ

Трэба сказаць, што святкаванне гэтае мае амаль тысячагадовую традыцыю, бо было ўстаноўлена Ватыканам ажно ў 1246 годзе. Як і многія каталіцкія формы багаслужбы, працэсіі набылі свой урачысты, хвалючы характар у эпоху барока, калі канчаткова завяршылася фарміраванне нацыянальных рыс кожнай еўрапейскай нацыі. І многае ў каталіцызме атрымала формы, якія найбольш адпавядаюць нацыянальнаму характару. І хоць вобраз працэсіі ў гэтым сэнсе ў многім сугучны колішнім часам, як жывое ўвасабленне традыцыі, але і кожнае пакаленне ўносіць у гэту традыцыю сваю адметнасць, сваё яе адчуванне.

Калі летас вернікам давялося зведаць надзвычайную летнюю спякоту, дык сёлета 13 чэрвеня ім было выпрабаванне дажджом.

Працэсія рушыла ад Кальварыйскага касцёла па вуліцах Апанскага, Рэспубліканскай, М.Багдановіча, Я.Купалы, па праспекце Ф.Скарыны да Залатой Горкі, да касцёла Святой Тройцы, дзе быў першы прыпынак, звязаны з невялікай багаслужбай. Для касцёла працэсію беларускімі спевамі і малітвамі сустрэлі сябры Беларускай Каталіцкай Грамады, парафіяне. Яны пастараліся добра наладзіць службу, каб усім было добра чутно, бо не ўсе маглі падняцца на пляцоўку да касцёла, таму ўзнікла патрэба ў спецыяльнай гукаўзмацняльнай машыне. Усім вернікам раздаваліся беларускамоўныя спеўнікі.

А потым працэсія рушыла да Катэдры. Гукаўзмацняльная машына, у якой спявалі харысты касцёла Святой Тройцы, увесь далейшы шлях суправаджала працэсія. Беларускамоўныя спевы падхоплівалі ўдзельнікі, у руках якіх былі малітоўнікі. Вялікую харугву Беларускай Каталіцкай Грамады з вывай Маці Божай Вабрабамскай неслі юнакі і дзяўчаты ў беларускіх народных строях.

Ад Катэдры працэсія вярнулася на праспект Ф.Скарыны і дайшла да плошчы Незалежнасці, дзе адбылася вялікая Урачыстая Імша на пляцоўцы ля Чырвонага касцёла. Праходзіла яна пад праліўным дажджом, але ўжо ніхто не звяртаў на яго ўвагу. Імшу адпраўляў мітрапаліт мінска-магілёўскі арцыбіскуп К.Свёнтэк, дапамагалі яму святары У.Завальнюк і М.Сапель. Арцыбіскуп звярнуўся да прысутных на беларускай мове з казаннем аб выпрабаваннях, што зведаў беларускі народ, які зараз, праз усе цяжкасці і перашкоды, вяртаецца да свайго сапраўднага духоўнага жыцця.

Думалася пра многае ў той урачысты момант Імшы. Прыклад паводзін людзей яшчэ раз пераконвае што каталіцызм — гэта сапраўды неад'емная частка нашай

духоўнай свядомасці. Многія сівія дзяды і бабулі, што на пачатку 80-х гг. аднавілі каталіцкае жыццё ў Кальварыйскім касцёле, падчас працэсіі спявалі і маліліся па-беларуску, прыгадваючы традыцыю сваёй маладосці, падтрымлівалі моладзь, якая сваёй культурнай выхаванасцю і шчырасцю засведчыла адданасць справе Адраджэння касцёла на роднай мове. Павагу выклікаюць і святары, што нясуць Слова Божэ па-беларуску.

Але для справядлівасці трэба адзначыць і негатывнае, што, на жаль, было ў час свята. Для Святагроцкага касцёла да вернікаў, што чакалі набліжэння працэсіі, пачалі чапляцца нейкія барадатыя маладыя хлопцы, заклікалі іх прызнаць нейкую іншую ідэю ратавання душы. Гэтых настрыных «ратавальнікаў» папрасілі пашукаць сабе іншае месца для «агітацыі».

Не паспелі ачوماцца ад гэтага, як нейкія сівалосыя дзядзькі пачалі раздаваць газету «Прызма». Як з-пад зямлі тут жа з'явіўся і сам яе выдаўца, сумна-вядомы сваімі незвычайнымі выхадкамі «канадскі паляк з-пад Ваўкавыска» А.Прушынскі. Ён чамусьці абраў Свята для пошукаў «крэсовых палякаў», для якіх ягоная газета выдаецца за кошт нейкага канадскага камітэта. Ён пачаў прыставаць да дзетак, ці ведаюць яны польскую мову, спрабаваў разгарнуць польскі сцяг, прапаноўваў сваё выданне, якое да рэлігіі не мае ніякага дачынення. Яму ветліва нагадалі, што тут не мітынг, а каталіцкае свята, і трэба сябе паводзіць адпаведна. Адным словам, прыкрае ўражанне пакідае грамадзянін Канады, што ўзяў на сябе абавязкі прадстаўляць на Беларусі «польскі каталіцызм».

Нельга не звярнуць увагу і на бескантрольны паводзін радыёгрупы на мікраўтробусе, што агучвала працэсію ад Кальварыйскага да Святадухаўскага касцёла. З яе рэпрадуктараў несліся нейкія гучныя «завыванні» замест малітвы. Такія выхадкі — не ад каталіцызму і не ад рэлігіі. Крыўдна, калі хто жадае гэтак «прапаўсць» польскую мову для каталікаў!

Пасля гэтага яшчэ больш узрастае жаданне спрыяць каталіцызму на роднай мове. Бо ў гэтым яго моц і вялікі патэнцыял. І трэба больш рашуча пераадоўваць наступствы крэсавага палітыканства і сектанцтва, якое пад розным выглядам спрабуе знайсці сабе месца ў нашым сучасным духоўным адраджэнні. Урачыстая працэсія пад ачышчальным ліўнем многае дапамагла зразумець, працуць і асэнсавача дзеля вялікай і святой справы.

Францішак НЕМАНЕЦ

Кнігі

З ТОЙ ВЯЛІКАЙ ВАЙНЫ...

Бадай, няма чалавека, які б любіў паззію і не ведаў гэтых радкоў, што даўно сталі хрэстаматычнымі:

От і ўсе.
За светлы край азёрны,
За вясну ў палёх,
Неба сіняе у кроплях зорных
Я на век тут лёг.

Аўтар іх у час Вялікай Айчыннай вайны быў разведчыкам, а яго верш «Паранены» нарадзіўся на фронце ў 1942 годзе. Пісаўся як водгук на тагачасны падзеі, як слова пра тых — маладых, рамантычных юнакоў, што і на самай справе не шкадавалі жыцця дзеля Радзімы.

І якая накіраванасць лёсу! Паэт па сутнасці прадбачыў, што яму таксама не дажыць да Перамогі. Аляксей Коршак загінуў 27 лютага 1945 года, калі нашы войскі ўжо былі ва Усходняй Прусіі. Кажучы словамі рускага паэта-франтавіка, чалавека гэткага ж трагічнага лёсу, М.Маёрава, «ушел не долюбив, не докурив последней папирасы».

Верш А.Коршака — адзін з многіх яго твораў, як даваенных, так і ваенных — прадстаўлены ў кнізе «Апаленыя палесткі», выпушчанай у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Зборнік пад такой назвай выходзіў і раней, яшчэ ў 1963 годзе. Як сведчыць у згадках «Памяці сяброў» М.Аўрамчык, «у бацькоў /А.Коршака. — А.М./ захаваўся яго рукапісны зборнік «Палесткі». Мы ўключылі ў яго вершы ваеннага часу. Калі кнігу здавалі ў набор, я не ўтрымаўся, каб не дадаць да яе назвы «апаленыя», бо вайна апаліла і сэрца гэтага юнака».

Праўда, зместам сваім гэтая кніга /укладанне Д.Гальпер, прадмова «Бярэмя песень» М.Аўрамчыка/ адрозніваецца ад зборніка 1963 года. У першую чаргу колькасцю прадстаўленых твораў. Па сутнасці, гэта Збор твораў А.Коршака: Усе з яго паэтычнай спадчыны, што дайшло да нас. Пачынаючы з вершаў, датаваных 1938 годам.

Вось верш «Ластаўка», апублікаваны, дарэчы, колісь на старонках «ЛіМа»:

Простае, звычайнае здарэнне.
Думы ж! Паспрабуй іх супыні.
З поўным песень радасных бярэзем
Ластаўка мільгнула ў вышыні.

Мікола Аўрамчык прызнаецца: «Гэта бярэмя песень надзвычай уразіла мяне. Ластаўка з бярэзем песень». Уражае і цяпер, на адлегласці часу. Уражае і з вышыні сённяшніх набыткаў паэзіі, калі столькі з'явілася твораў, якіх адсутнасці арыгінальнасці святаўспрымання не папракнеш. Але А.Коршак, тагачасны дзесяцікласнік, смела можа паспаборнічаць з імі.

А хіба не прываблівае васьм гэта прасветлена настраёнасць: «Вечар сіні. Салаўі ў садзе. Над ракою зоры паплылі. Песні ходзяць, карагоды ладзяць, ручаямі звонаць па зямлі?! А ці не блізкая сучаснай паэзіі мініяцюра «Журавіны»?!

Тут зара, як хустка, палыхала,
Воблакам барвовым плыў усход.
Як упала ў возера — прапала,
Патанула ў глыбі сонных вод.

Аб прызначэнні паэзіі А.Коршак скажа паэзія ў вершы «Паэту», напісаным у 1942 годзе. Але відавочна, што гэтыя думкі выпявалі спакваля:

Трэба мець такое сэрца ў грудзях,
У якім мясціцца б цэлы свет...

Рэчаіснасць тым часам паказвала іншае: «Па полі, па хатах, між лоз і сасонкаў крываваыя кроплі расы... Бяздомная маці над мёртвым дзіцёнкам ірве на сабе валасы», «часам зморыцца думка ад грывоты і бітваў». Пра гэта і пісалася. Але ў душы жыло і іншае: «Няхай паціскаюць плячамі, няхай сабе кажуць аб тым, што і я халодны, як камень, і шэры, як дым». Няхай...

А толькі ж як змоўкнуць напасці,
Як выйду ў прастораў красу,
І сэрца, адкрытае наснеж,
Я скрозь панясу.

Усім гэтым гладзенькім, глянцавым
Я кіну ім вокліч жывы:
— А вось яно! От яно! Гляньце вы!
Бачыце вы?!

Не дасказаў многага, не дапісаў... І як дапаўненне да твораў у зборніку — згадкі тых, хто ведаў паэта, сябраваў з ім. Ужо названыя ўспаміны М.Аўрамчыка, «Слова пра брата» С.Спясіных, «Варушачы памяць» С.Александровіча, «Над кастром вялікага сяброўства» Р.Бярэзкіна, «Чую голас яго...» І.Кляра. «Маладосць, апаленая вайной» Н.Беляковіч, развагі пра творчасць паэта, напісаныя Р.Няхаею.

На вокладцы кніжкі намалевана пяро ў святле полымя. Так афармляюцца кніжкі пісьменнікаў, якія загінулі ў вайну. Сярыя гэтая ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» нарадзілася па задумцы былога намесніка галоўнага рэдактара Варлена Бечыка. Выйшлі кнігі Х.Шынклера, М.Сурначова, З.Астапенкі, цяпер васьм — А.Коршака... Чыя кніга наступная? Трэба, каб і без Варлена Леанідавіча яго задумка была даведзена да канца.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ПОШУКІ ЦІ ВЯРТАННЕ?

(Пачатак на стар. 5)

напластаванні пэўным чынам адбіліся на ментальнасці беларусаў, але яна не страціла сваіх вызначальных рысаў, закладзеных на працягу папярэдніх 4—5 стагоддзяў.

Беларус сёння не безасобны сярэдне-статычны «шрубчык» камуністычнай імперыі, а чалавек, які мае пэўныя адрозненні і ад паляка з абвостраным пачуццём уласнага гонару, і ад украінца з нешматслоўнай упартасцю і спудам нежартоўных страцей, схаваных часта за хітраватай самаіроніяй, і ад расейца з шырокай «неспазнанай» душой, што змяшчае ў сабе адначасова бязмежную прагу самаўзвышэння і юродства, псіхалогію «сусветнага месці» і апошняга бяспраўнага раба. У нас свае заганы і перавагі, адметнасці ды цяжкасці. Адна

з галоўных — стварэнне беларускай нацыі.

У сучасным разуменні нацыя — супольнасць людзей, з'яднаных агульным гістарычным лёсам у межах адной дзяржавы, прычым яднанне адбываецца вакол аднаго этнасу ці народа, які выконвае ролю «стрыжня» або «магніта», што прыцягвае іншыя этнічныя, а калі-нікала, і расавыя папуляцыі. Такім чынам, нацыя паняцце ў першую чаргу дзяржаўнае, і паколькі наша дзяржава яшчэ ў стадыі самавызначэння, а беларускі суверэнітэт даволі хісткі, то і беларуская нацыя /у адрозненне ад народа/ пакуль на шляху да свайго сапраўднага ўсталявання. Але ў нашага народа ёсць усе гістарычныя, духоўныя, культурныя і, спадзяюся, інтэлектуальныя падставы, каб зрабіцца вольна беларускай нацыяй, стрыжнем вольнай, мірнай і дэмакратычнай дзяржа-

вы. Удзел у гэтай справе жыхароў Беларусі іншага этнічнага паходжання не толькі не забаронены, а нават пажаданы. Шмат беларусаў працавала ў свой час і зараз працуе на карысць польскай ці расейскай традыцыі, і будзе натуральным, калі палякі, расейцы, яўрэі ці летувісы нашага краю зробяць свой важкі ўклад ва ўмацаванне беларушчыны, здолеюць прынесці карысць нашай агульнай Бацькаўшчыне. Гэты працэс не такі і новы, а ў мастацтве, літаратуры, музыцы ёсць прыклады выдатных твораў-небеларусаў, зрабіўшых для нашай культуры і беларушчыны ўвогуле значна больш, чым усе знакамётыя савецкія партбосы-беларусы разам узятыя. Так што дзверы для супрацоўніцтва адчынены для ўсіх жадаючых, для ўсіх, хто можа пераадолець душэўную ляюту, інтэлектуальны застой ды нігілістычныя постсавецкія прымы, для ўсіх, хто знойдзе нешта блізкае для сябе ў беларускай духоўнай і культурнай традыцыі. А справы хопіць усім: і навукоўцам, і літаратарам,

і мастакам, і палітыкам, і эканамістам, і шмат каму яшчэ. Бо шлях наш няпросты. Гэта і зварот да мінулага, збіранне і засвойванне разрабаваных скарбаў нашых вялікіх папярэднікаў, даўно ішоўшых нялёгкімі пуцвямінамі вольнага беларускага духу, і з другога боку — гэта пошук шляхоў у будучыню, у тое невядомае і фантастычнае XXI стагоддзе, мару, надзею ці апакаліпсіс сучаснай цывілізацыі. Гэта найперш вяртанне да сябе, але вяртанне ў будучыню, да сябе — новых, ачышчаных ад твані і броду чужых напластаванняў, вяртанне да дбайнага клопату і гадавання сваіх лепшых нацыянальных рысаў, да ідэалаў федэратыўнасці, дэмакратызму, талерантнасці і павагі да асобы. Менавіта такі шлях адпавядае сапраўдным беларускім традыцыям, патрабаванням сённяшняга часу і заканамернасцям нашага гістарычнага развіцця.

г. Магінёў

ЛіМ - часопіс

ТЭАТР

ПАКУЛЬ КАРОЛЬ ПАМІРАЎ

Бенефіс Таццяны Мірашнічэнка, актрысы Альтэрнатыўнага тэатра, не рыхтаваўся доўга, загадзя, знорок. Ім наканавана было зрабіцца спектаклю «Кароль памірае» Э.Янэскі, бо роля каралевы Маргарыты з «Караля...» сталася для актрысы першаю сярод роляў на мінскай сцэне. Яна рыхтавалася проста падчас пабудовы самога тэатра, так бы мовіць — паралельна, за адным разам. У гэтай самай ролі 17 чэрвеня Таццяна развіталася і са сцэнай, і са сценамі, што мацаваліся з ейным удзелам...

«Жыццё вымагае перамен і на сцэне драматычнай». Чатыры гады аддадзена актрысай увасабленню ідэі тэатральнай альтэрнатывы ў Мінску. Чатыры гады выпакуювалася паразуменне з нелітасцівым тэатральным светам, шукаліся адказы то на жорсткія, то на безапеляцыйныя пытанні пра вольнасць мастацкай думкі, кірунак творчасці, — радасць-пакуту новага, найноўшага, навіоткага тэатра тэатраў... «Ну і як?» — карцела перапытаць мяне за кулісамі. «Немагчымасць адказу і ёсць сам адказ!» — пачулася ў спектаклі з вуснаў другой каралевы, Марыі...

Чырвоныя пругкія ніткі, — увасабленне сувязі, паразумення, надзей, — прыдумала колісь Таццяна для партнёра Ігара Забары ў ролі караля Беранжэ. Забытыя ў іх кароль з дапамогаю каралевы Маргарыты вызваліўся ад усяго, што яшчэ трымала яго пры ўладзе, кароне і гэтым жыццём, — каб адыйсці да новага, яўна новага невядомага існавання... Новага караля, яшчэ дзіцятка, выводзіла цвёрда думкам Маргарыта на авансцэну. На бенефісе гэтыя сцэны міжволі

сталіся метафарай беларускага тэатральнага жыцця актрысы. Таго самага, якое часам вымагае перамен — у тым ліку і сцэны драматычнай.

... Яна, альтэрнатыўная, была засыпана кветкамі і працягая пашчотным смуткам развітання. Таццяна Мірашнічэнка выпраўлялася ў родны Санкт-Пецярбург. Публіцы Мінска заставаліся ўражаны ды згадкі пра ролі актрысы, а таксама, як у спадчыну, цэлы спектакль «Agnus Dei» паводле «Гондлы» М.Гумілёва, у якім Таццяна Мірашнічэнка выступіла як рэжысёр і, ужо не бенефісна, выйшла на сцэну адзіны ды апошні раз, замяніўшы хворую партнёрку ў ролі прадказальніцы Гільды.

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымку: Таццяна Мірашнічэнка /мадам Артанс / у спектаклі «Аркестр» Жана Анья.

Фота Алены АДАМЧЫК

УПЕРШЫНІЮ — З «АПОШНЯЙ...»

Спектаклем «Апошняя стужка Крэпа» С.Бекета адкрылася ў Альтэрнатыўным тэатры 15 чэрвеня эксперыментальная сцэна, — папросту сцэна ў пра. Выканаўца ролі Крэпа — А.Корчыка, які прадэманстраваў публіцы адметнае падрабязнае пражыванне ў ролі і артыстызм высокага кшталту. Маўклівую кабету з успамінаў Крэпа ўвасобіла С.Нікіфарова. З магнітафонных стужак гучаў голас І.Забары. Рэжысёр спектакля — В.Грыгалюнас. Знайсці і набыць сапраўды антыкварную мзбю для спектакля расстарваўся прадзюсер тэатра Л.Дзінерштэйн.

ВЕЧАРЫ

«МОЙ ЛЁС — КАХАННЕ»

Пад такой назвай у Цэнтральным ДOME афіцэраў адбыўся аўтарскі вечар Ігара Лучанка. Больш за тры гадзіны гучалі ў перапоўненай зале песні, створаныя кампазітарам у розныя гады, у тым ліку і шмат новых. Гэта творы на вершы Н.Гілевіча, В.Луцкі, Л.Дранько-Майсюка, П.Панчанкі, І.Скурко, М.Ясеня, а таксама на тэксты паэтаў з Украіны і Расіі. Песні Ігара Лучанка прагучалі ў выкананні такіх вядомых спевакоў, як Л.Лешчанка, В.Вуячыч, А.Саладуха, А.Ярмоленка, іншых выканаўцаў, а таксама ў выкананні аўтара. Сярод удзельнікаў вечара былі паэт з Украіны Ю.Рыбчынін, грузінскі спявак С.Паўлішвілі, дыктар тэлекампаніі «Астанкіна» А.Воўк. Кампазітарамі італійскі пісьменнік А.Сульянаў, прадстаўнік Беларускага таварыства «Народная дыпламатыя» В.Цярэшчанка. Была разгорнута фотавыстаўка, якая апавадала пра жыццё і дзейнасць нашага ззнамага творцы — Ігара Лучанка.

П.ГАРДЗІЕНКА

МУЗЫКА

ТОЛЬКІ АДНОЙЧЫ Ў ВІЦЕБСКУ

30-годдзе з часу пасляваенных канцэртаў сьліннага Міхаса Забэды-Суміцкага на Беларусі адзначыў у газеце «Народнае слова» віцебскі краязнаўца Мікола Плавінскі. Кортка нагадаўшы чытачам пра жыццёвы і творчы лёс беларускага салаўя, М.Плавінскі распавёў у сваім артыкуле пра той адзіны і незабыўны канцэрт, з якім М.Забэда выступіў 17 траўня 1963 г. у Віцебскім гарадскім ДOME культуры. Расказаў аўтар артыкула і гісторыю свайго ліставання са знакамітым спеваком, якое наладзілася ў сакавіку 64-га і доўжылася 17 гадоў — у 81-м Забэды не стала... «У гонар

М.Забэды-Суміцкага абавязкова мусіць з'явіцца мемарыяльная дошка пры ўваходзе ў колішні ГДК — прыёмны заўсёды напамін віцяблянам аб канцэрце беларускага Салаўя», — такімі слухнымі словамі заканчваецца публікацыя М.Плавінскага.

Н.К.

Фота М.ЗАБЭДЫ-СУМІЦКАГА зроблена ў Вільні ў 30-ыя гады.

ПРЭМ'ЕРА, ВАНДРОЎКА, ДЭБЮТ...

І ўсё гэта — днямі, і ўсё — у адным тэатры. Прэм'ера оперы П.Чайкоўскага «Іяланта» прызначана на 4 ліпеня. Музычны кіраўнік пастаноўкі А.Анісімаў, рэжысёр В.Цюпа, сцэнаграфія Э.Гейдэбрэхта, у галоўных ролях І.Журко, Н.Залатарова, Н.Кастэнка, М.Грыгорчык, А.Кеда, Я.Пятроў. Дэбют студэнта 3-га курса Беларускай акадэміі музыкі С.Франкоўскага адбыўся ў спектаклі ДАВТа «Травіята» 29 чэрвеня: спяваў партыю Альфрэда. Гастролі балетнай трупы ў Віцебску пачаліся 28-га. Опера збіраецца гастрэляваць у Берасці: 17 ліпеня тут мае адбыцца спектакль «Дзікае паляванне караля Стаха», затым будзе паказаны лепшы рэпертуар сезона — «Тоска», «Яўгеній Анегіна», «Чыо-чыо-сан» /тое, што пабачыла сёлета іспанская публіка/, «Севільскі цырульнік», «Травіята». А пакуль уся ўвага — прэм'еры «Іяланта», размова пра якую, дарэчы, адбылася ў панядзелак на чарговым пасяджэнні Клуба сяброў оперы.

Н.К.

Сцэна з «Яўгенія Анегіна». Фота Ул.КРУКА

ЛІТКУР'ЕР

СВЯТА ДЫК СВЯТА...

Свята паэзіі прайшло ў бібліятэцы N 17 г.Мінска. Гасцямі чытачоў былі Леанід Дранько-Майсюк, Людміла Паўлікава, бард Алег Атаманаў. Гучалі вершы, раманы, песні. Панаваў радасны, святочны настрой, які не часта надараецца сёння.

В.МАНАЕНКАВА

«НЁМАНЕЦ» ВЫДАЎ КНИГУ

Ужо ў многіх гарадах і раёнах пабачылі свет кнігі мясцовых аўтараў. Вось і Уздзенская раённая бібліятэка правяла прэзентацыю калектыўнага, сваімі сіламі выдадзенага зборніка «Зямля мая, край малюнічы». Склалі яго вершы як сталых людзей, так і здольнай моладзі — членаў літаратурнага аб'яднання «Нёманец», што існуе пры раённай газеце.

Паспрыялі выхату кнігі намеснік галоўнага рэдактара «Чырвонай зоркі» Віктар Сабалеўскі і дырэктар Уздзенскага ЦБС Клаўдзя Рогавя. Спонсараў шукаць не давалася: фінансаваў выданне мясцовы райвыканкам.

Г.К.

КУЛЬТУРА

ШЛЯХТА ГУРТУЕЦЦА

У Віцебску заснаваны філіял Згуртавання беларускай шляхты. Адбылося арганізацыйнае пасяджэнне, дзе прысутнічалі як прадстаўнікі мясцовай шляхты, так і тыя, хто цікавіцца ўласным радавам. Выбраны старшыня філіі /Аляксандр Буевіч/ і сакратар /Андрэй Вярэніч/.

Г.З.

«ЗАГАВАРЫЛІ» ВАСКОВЫЯ ФІГУРЫ...

Нават калі ў гэты тэатр загляне ўсяго адзін глядач, яму пакажуць спектакль. Ды як! На сцэне ажывуць героі пазы беларускага класіка Янкі Купалы «Курган». Для тэатра хапіла ўсяго адной невялікай залы літаратурнага музея Максіма Багдановіча, што ў Траецкім прадмесці Мінска. Сёння такі тэатр — адзіны ў свеце. Стварыў яго мастак-дызайнер Юрый Пярмінаў. Міні-спектакль «іграюць» мініяцюрныя васковыя фігуры, якіх аўтар удалося нават прымусяць «загаварыць», прычым не толькі на беларускай, але і на англійскай мове.

Наогул, відовішча унікальнае. Як гаварылі раней, спяшайцеся паглядзець!

На здымку: Юрый Пярмінаў са сваімі «героямі». Фота Аляксандра ТАЛОЧКІ, БЕЛІНФАРМ

ДРУК

«БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА», N 5

У пятым нумары часопіса «Беларуская думка» чытач знойдзе вершы П.Прыходзькі, урывак з апавесці У.Саламаха «Шурка-Лёгка рука», палемічны нататкі У.Глушакова «Асцярожна: смердзякоўчына!», артыкул А.Падлужнага «Каб родным сло-

вам смагу наталіць», у якім закранаюцца пытанні моўнай палітыкі на сучасным этапе, развагі начальніка ўпраўлення культуры Магілёўскага аблвыканкама М.Дарашкова «Фарбы талентаў Прыдняпроўскіх». Востра закранаюцца праблемы нашага паўсядзённага жыцця ў выступленнях першага намесніка Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь М.Мясніковіча «Эканамічны саюз — новая форма эканамічнай інтэграцыі», акадэміка Г.Лыча «Інфляцыя і ўлада», дырэктара Інстытута праблем выкарыстання прыродных рэсурсаў і экалогіі І.Ліштвана «Бяднее палескае золата» і іншых.

«РОДНАЕ СЛОВА» — АДРАДЖЭННЮ

У пятым нумары часопіса «Роднае слова» — праграма-праспект па беларускай літаратуры для сярэдняй школы /чарговыя раздзелы падрыхтаваны В.Каваленкам, М.Мушынінскім, М.Арошчам/, пачатак агляднага артыкула У.Казбурка «На хвалі беларускага адраджэння. Беларуская літаратура ў пачатку XX ст.», заканчэнне разваг А.Хатэнкі пра народныя звычай і светы /«Посвет памяці нашай»/.

Жыццёвыя і творчыя шляхі Ю.Віцьбіча асэнсоўвае А.Марціновіч /«Душа шукала паразумення»/. М.Яўхімава перагорвае старонкі творчасці Я.Маўра /«Добры і мудры настаўнік»/. Пытанні актуалізацыі агульначалавечага зместу твораў беларускай класікі на ўроках літаратуры — тэма гаворкі В.Івашына /«З пазіцыі гуманізму»/.

Часопіс прапануе прэм'еру рубрыкі «Помнікі беларускага пісьменства». «Берасцяжныя граматы» — так называецца артыкул М.Прыгодзіча.

У раздзеле «І песніродную люблю я...» — вядомыя песні на вершы У.Карызны. «Літаратурны ветразь» знаёміць з творамі В.Вабішчэвіча.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

ЛАГЕРЫ ВЕРЫ

Сёлетнім летам Брацтва прываслаўнай моладзі Польшчы мяркуе арганізаваць 12 дзіцячых і маладзёжных лагераў адпачынку. Большасць з іх — на Беласточчыне. Такая форма правядзення канікулаў і водпуску — адзін са спосабаў захавання прываслаўнай веры сярод беларусаў і ўкраінцаў Польшчы.

Ю.С.

ЧАЦВЕРТЫ НУМАР «ПОЛАЦАКА»

7 красавіка споўнілася 10 гадоў з дня смерці Л.Геніюш. Пра яе эмігранцкі лёс раскажаецца ў артыкуле /змяшчаны пачатак/ Л.Мірачыцкага «Жыццё для Айчыны». Апублікаваны ўрывак з паэмы Л.Геніюш «Князь Усяслаў Чарадзей», падборка В.Супруна «З інчынскіх «ксіў» /«Да Ларысы Геніюш»/.

Чытача зацікавіць артыкул В.Пуцко «Жыровіцкая ікона Божае Маці», М.Белямука «Тапаграфія знаходак манет і аздобаў», заканчэнне артыкула П.Урбана «Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцвінаў», «Уласнаручныя паказанні Езавітава...», працяг рамана М.Кавыля «З агню ды ў полымя», ліст «Я.А.» да М.Сяднёва «Мы яшчэ сустрэнемся...», уражаны Я.Сажыча ад наведавання Беларусі «Я быў сярод свайго народу», развагі С.Белай пра страшныя вынікі Чарнобыля «Куды вядзе гэты шлях?», расказ М.Белямука пра яшчэ адзін асяродак беларускасці «Беларускі Дом Амерыкі».

НОВЫЯ ВYДАННІ

ЗБІРАЦЬ «ЗЯРНО К ЗЯРНЯЦІ»...

Большае ў нашай суверэннай дзяржаве выданні, якія асвятляюць розныя аспекты нацыянальнай даўніны, судноснасці іх з днём сённяшнім, патрабавальна і аб'ектыўна ўзважваючы, што і як было колісь. Даўно знайшла зацікаўленага чытача «Спадчына», з'явіўся нядаўна першы нумар «Беларускага гістарычнага часопіса». А цяпер вось — і «Беларускага мінуўшчына» — гісторыка-публіцыстычны ілюстраваны часопіс, заснавальнікамі якога з'яўляюцца камітат па архівах і справодстве пры Саўеце Міністраў Рэспублікі Беларусь, Беларускі філіял творчага аб'яднання міжнароднага фонду міласэрнасці і здароўя, Беларускі фонд славянскага пісьменства і славянскіх культур, Інстытут гісторыі Акадэміі навук Беларусі, Рада згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», БНДК дакументазнаўства і архіўнай справы.

Пад назвай часопіса стаяць словы, якія сёння з асаблівым хваляваннем успрымае кожны свядомы грамадзянін — «Жыве Беларусь!». Ніжэй — радкі Янкі Купалы:

Збіраць пачнем зярно к зярняці,
Былое ў думках ускрашаць,
Каб быт на новы лад пачаці,
І сеўбу новую пачаць.

У рэдакцыйным артыкуле першага нумара — «Ведаць гісторыю — бачыць будучыню» — заснавальнікі часопіса раскажаюць пра задачы і мэты «БМ». Пра іх красамоўна гавораць і самі матэрыялы. Часопіс турбуецца аб тым, каб менела «белых плям» у нацыянальнай гісторыі. Як даўнін, што схаваўся недзе за павалокай стагоддзяў, так і найноўшай — яна ж таксама патрабуе свайго пераасэнсавання, дапаўнення...

У нумары — інтэрв'ю А.Андруковіча з А.Трусавым, згадкі К.Езавітава пра Першы Усебеларускі кангрэс, гутарка А.Пеліхавай з першым намеснікам міністра адукацыі Л.Суханай, развагі мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Філарэта, турботны роздум пра культурныя каштоўнасці Беларусі, што знаходзяцца ў музеях Расіі...

Адным словам, акрэсліваецца лінія, вызначаная ва ўступным артыкуле: «пачынаючы з сёвай мінуўшчыны, праўдзіва і аб'ектыўна, абпіраючыся толькі на сапраўдныя звесткі, асвятляць і складаць гісторыю нашых продкаў...»

У другім паўгоддзі мяркуецца выпусціць чатыры нумары часопіса /ён пакуль што задуманы як кварталнік/, каб наварстаць упущанае, бо, як вядома, яшчэ летась павінны былі выйсці два з іх.

ЛіМ - часопіс

«Мы — не знаем, хто такія...», — горка прызнаваўся ў 1893 г. Карусь Каганец. Колькі парупіўся ён са сваімі паплечнікамі, каб абудзіць свой народ, ды праз дзесяць гадоў мусіў прызнацца: «Гэта, што беларусы называюць беларус не знаюць, то праўда». Але вось іронія — і Каганец, і ягоныя паплечнікі на ніве беларускага адраджэння ўслед за царскімі русіфікатарамі навязвалі свайму народу назву «беларусы»... Тая акалічнасць /а ўзнаўленню яе і прысвечаны мой артыкул. — В. Ч./, што перад гэтым «беларусы» сем стагоддзяў усведамлялі і называлі сябе літвінамі, а сваю бацькаўшчыну — Літвой, — неяк выпала з-пад увагі найноўшых адраджэнцаў. Іх суродзічам даводзілі, то што яны «рускіе», то «западныя россы», то «белорусы», а іх край ніякая не Літва, а «Белая Россия», «исконна руская земля»; назва ж «літва» для «Западно-русского края» носіць гістарычны характар, таму што гэты край быў у мінулым заваяваны Літвой /за якую расейскія гісторыкі і этнографы выдавалі «народ отличного от славян племени, говорящий языком неизвестного происхождения и известный в Виленской губернии под именем Жмудии». Калі падобныя тэорыі выкладаюцца са старонак гістарычных і этнаграфічных манаграфій і са старонак папулярнага друку, дык цяжка не паверыць у іх праўдзівасць.

Мы, беларусы, да апошняга часу знаходзімся пад гіпнозам гэтай расейскай «праўды» пра нас...

Сучасная Летува першапачаткова называлася Жамойція /паўночная частка/ і Аўкштайція /паўднёвы захад/. З утварэннем Вялікага княства Літоўскага, калі гэтыя землі ўвайшлі ў склад літвінскай дзяржавы, назва «Літва» распаўсюджвалася і на іх. Але летапісы паказваюць, што гэтая назва адносілася перш за ўсё да сучасных беларускіх земляў. Гэтак нямецкі хроніст П. Дубурт распавядае пра Аўкштайцію як пра «ўладанне караля Літвы». А калі ў 1345 годзе з Вялікага княства выдзелілася Троцкае княства, «Хроніка Быхаўца» /пач. XVI ст./ адзначала: «І ў той час княжыў на Літве і ў Русі вялікі князь Альгерд», а пра вялікага князя Кейстута, які ўладарыў у Аўкштайціі і Жамойціі, «Хроніка» кажа, што ён правіў «У Троках і зямлі Жамойцкай», «Впавши до Литвы» называе Трокі пасля іх заваявання Ягайлам «Хроніка Літоўская і Жамойцкая».

У самы разгар спрэчак з-за Жамойціі паміж Княствам і Ордэнам Вітаўт напісаў

назвы ў вуснах беларускамоўнага насельніцтва амаль не змяняюць сваёй першапачатковай летувіскай формы, таму беларусы замест «Літва» павінны вымаўляць «Летува». Аднак і афіцыйна ў дзяржаўных дакументах пісалася беларуская форма — «Літва». Праблематычна паходжанне назвы «Літва» ад гідроніма Летаўка і таму, што гэтая рэчка называецца яшчэ і Лістава. /Своеасабліваю версію прапанаваў І. Ласкоў. Ён выводзіць назву «Літва» з комі-пярмяцкай мовы і расшыфроўвае «Літву» як «ліць рэчка», аднак прапанаваны ім тлумачэнні маюць шмат нацяжкаў і дапушчэнняў. Ды і археалагічныя даследаванні не пацвярджаюць думку Ласкова — што літвіны былі ўгра-фіны./

У славянскіх мовах слова «Літва» азначае моцны дождж /у рускай/, штодзённы дождж /у сербска-хорватскай/, лівень /у чэшскай/. Ці магла атрымаць Літва сваю назву ад гэтых вызначэнняў? Магла, калі ўлічыць, што Наваградчына і Слонімшчына /землі летапіснай Літвы/ — раёны самых інтэнсіўных атмасферных ападкаў на Беларусі, а таму заканамерна, што гэты раён у старажытнасці насельніцтва магло называць Літвой — зямля дажджоў.

Разгадка этымалогіі наймення «Літвы» можна шукаць і ў кельцкай мове. Пакельцка Litao, Latio — берагавая зямля, бераг. Кельты, якія насялялі востраў Руген у Балтыйскім моры, панёманскія землі магл называць Litao. Аднак лагічна, што гэтую назву павінна была насіць перш за ўсё бліжэйшая да Ругена зямля — Памор'е. Па-другое, тапонімы «Літва» знаходзяцца далёка ад мора ў Заходняй Беларусі, якую берагам ці берагавой зямлёй не назавеш. У старажытных крыніцах Панямонскае ўзбярэжжа не называецца Літвой. Пталемеі пісаў пра велетаў, якія жылі паміж Віслай і Нёманам і эсілія на ўсход ад іх, а літвіны не ўзгадваюцца.

Аднак, мяркуючы па географічнай наменклатуры Беларусі, у старажытнасці кельты жылі і на яе тэрыторыі. Сляды кельтаў знаходзім у тапонімах Клецк, Галатцеск, Галацк, Кімбараўка, гідронімаў Нёман /Nemou — імя кельцкай багіні/ і тых гідронімаў, якія заканчваюць на кельцкі па паходжанні суфікс са /sa/. Дрыса, Лучэса, Ачэса, Пліса, Арэса, Уса і інш. Легендарныя Герадотавы неўры, мабыць, і былі тымі кельтамі, што жылі ў мінулым на Беларусі, яны пакінулі памяць пра сябе ў назве населеных пунктаў і рэчак: Наўра /Віленскі павет/, Нераўка /Крэўская воласць/, Нарвелішкі /Трабская воласць/, Неўрышкі /Жыжморская вол./, рэчкі Нярыс /былая назва Сожа/. Паводле Герадота, неўры штогод на некалькі дзён ператвараліся ў ваўкоў. Відаць, гэта было рытуальна-магічнае ўпадабленне неўраў свайму татэму ваўку. Сярод беларусаў захавалася багата паданняў пра ваўкалакаў — людзей, якія ператвараліся ў ваўкоў. Славуці Усяслаў Вешчя Душа лічыўся сучаснікам чараўніком і ваўкалакам. Воўчая тэма прысутнічае і ў паданні пра заснаванне Гедыміна Вільні. Хронікі распавядаюць паданне, нібыта Гедымін пабудоваў Вільню на месцы, дзе князь прысніўся воўк. Значыць і для літвінаў воўк з'яўляўся татэмам. Адзін з продкаў Гедыміна паводле Васкрэсенскага летапісу назіў імя Воўк. Усё гэта сведчыць пра ўстойлівыя традыцыі культуры ваўка на Беларусі, што і можна растлумачыць уплывам неўраў. Герадот паведамляў, што з-за нашэсця гадзюк неўры пакінулі свой край. Верагодна, на неўраў напалі іх паўночныя суседзі, якія ў якасці татэма мелі выяву гадзюкі. Аднак праўдападобна, што частка неўраў засталася на сваім ранейшым месцы і дажыла да прыходу славян. Не-выпадкава ў анамстыконе літвінаў сустракаем кельцкія імёны Гедымін, Ягайла, Свідрыгайла, Скіргайла, Сколад.

Культ ваўка ад неўраў, пэўна, пераняло славянскае племя велеты /волаты/. Пталемеі ўказаў на пражыванне велетаў на Віленска-Нёманскім памор'і, але гэта не азначае, што яны не жылі і на тэрыторыі старажытнай Беларусі. Шафарык лічыў, што на ўзбярэжжа Балтыйскага мора велеты перасяліліся пасля таго, як гэтыя землі пакінулі германскія плямёны, а дагэтуль яны жылі на Віленшчыне і Герадзеншчыне. Увогуле на Беларусі багата тапонімаў, якія паходзяць ад наймення велет /волат/.

Шматлікія курганы беларусы называлі валатоўкамі і лічылі, што там пахаваны волаты, ранейшыя жыхары Беларусі. У сазе аб Дзітрыку, складзенай прыкладна

Вітаўт ЧАРОПКА

ГІСТОРЫЯ НАШАГА ІМЯ

ЛІТВА ГЕАГРАФІЧНАЯ

Частка 1

У кнізе «Па слядах аднаго міфа» Мікола Ермаловіч пераканана даваў, што Літва — гэта этнічная і гістарычная вобласць старажытнай Беларусі. Прааналізаваўшы дадзеныя летапісаў, дакументаў, тапанімікі, даследчык прыйшоў да высновы, што старажытная Літва «пакінула свае аўтографы» ў выглядзе назваў вёскаў Літвы, якія мы знаходзім і зараз у Слонімскім, Ляхавіцкім, Уздзенскім, Стаўбцоўскім і Маладзечанскім раёнах. Яна ўрэзалася клінам паміж Полацкай, Турава-Пінскай і Навагародскай землямі і побач з імі з'яўлялася гістарычнай вобласцю Беларусі.

На землях Заходняй Беларусі захаваліся шэраг тапонімаў, якія сведчаць пра знаходжанне тут старажытнай Літвы: Літвінкі /Гродзенскі р-н/, Літвіца /Воранаўскі р-н/, Літаўка /Наваградскі р-н/, Ліцвяны /Астравецкі р-н/, Літвінкі /Кобрынскі р-н/, Літвіны /Брэсцкі р-н/, Літаўка /Ляхавіцкі р-н/, Літоўск /Драгічынскі р-н/, Ліцвінак /Лунінецкі р-н/, Ліцвяны /Уздзенскі р-н/, Ліцвінкі /Вілейскі р-н/, Высока-Літоўск /Камянецкі р-н/, Ліцвінава, Літвічы /Лагойскі р-н/; нагадаю і лес, названы Літвой, — у Слонімскім раёне, і возера Ліцвін у Калінкавіцкім раёне. Можна дапусціць, што межы старажытнай Літвы былі куды шырэйшымі, чым тыя, якія вызначыў М. Ермаловіч. На поўдні літвінская мяжа, пэўна, сягала да Ясельды і нават пераходзіла яе. «Хроніка Літоўская і Жамойцкая», распавядаючы пра паход Данілі і Васількі Раманавічаў на Літву, кажа: «места и все их волости огнем и мечом аж за Ясолдау и Нарвою реками выплендровали». Усходне-паўднёвая мяжа пралагала каля Слуцка і Менска, пра што ўказвае Магілёўская хроніка. Абагнуўшы Менск, літвінская мяжа на ўсходзе ішла, пэўна, да Барысава і пралагала па Бярэзіне. Не выпадкова, што супадаюць сведчанні «Хронікі Літоўскай і Жамойцкай», дзе гаворыцца, што князь Барыс заснаваў горад Барысаў: «...знак вечной границы умоцнити межы Литвою и князством Полотцким», і заява маскоўскіх паслоў, якія патрабавалі полацкія гарады: «...а рубеж был тем городом с Литовской землею по Березиню».

На поўначы Літва ў раёне Крэва межавала з Нальшанскай зямлёю. На захадзе па лініі Слонімі — Наваградка — р. Нёман праходзіла мяжа з яцвяжскімі землямі.

У межах старажытнай Літвы знаходзілася і так званая «Литва Миндовга», якая ляжала паміж Наваградкам і Пінскам. У «Хроніцы» Стрыкоўскага дакладна ўказваецца: «...а самая /галіцка-валынская дружныя». — В. Ч./

ад Наваградка пусціліся да Здзітава, бурачы і пустошачы краіну Мендогаву, і шмат замкаў Літоўскіх пабраўшы». Істотна, што побач са Здзітавам у Пружанскім раёне ёсць вёска Таўтвель, што можа ўказаваць на пражыванне тут князя Таўцівіла. І яшчэ адна істотная акалічнасць — наяўнасць у мінулым у Пінску кургана і вуліцы Мендога. Сам Міндоўг, пэўна, жыў у гарадку Рута, у якім ён адбіваўся ад ворагаў. У адрозненне ад Іпацьеўскага спіса Іпацьеўскага летапісу, дзе пішацца «Ворута», у Хлебніцкім і Пагодзінскім спісах пішацца «въ Роута». Некалькі населеных пунктаў з назвамі «Рута» ёсць паблізу Наваградка, там працякае і рака Рута.

Яшчэ адна Літва, як устанавіў рускі гісторык А. Сабалеўскі, існавала «па другі, усходні бок Полацкага княства, г. зн. у межах сучасных Віцебскай і Смаленскай губерній». На думку Сабалеўскага, гэтая Літва «пачыналася на паўночным захадзе каля Усвяты, на паўночным беразе Заходняй Дзвіны, якая ад упадзення мяжы і ледзь ці не да самага свайго вытоку была ў літоўскіх руках. На паўночным усходзе мяжою была Волга і Вазуза ледзь ці не ўся была таксама ў літоўскіх руках». Падмацоўваецца меркаванне Сабалеўскага і летапіснымі дадзенымі.

Першы Ноўгарадскі летапіс паведамляе пра літвінскія «селища в Торпольской волости» на рацэ Дуброўне, а пад 1268 год кажа пра паход ноўгардаў на Літву «яко быша на Дубровне». Таму і называецца ў летапісе тарпецкі князь Мсціслаў, сын Уладзіміра Удалога — Літоўскім. Значыць, яшчэ да з'яўлення на Полаччыне і Віцебшчыне назвы «Белая Русь» на ўсходняй частцы гэтых земляў ужо ў XIII стагоддзі бытавала назва «Літва». Гэтак, прыкладам, летапіс указвае пра паход Яраслава Суздальскага ў 1239 годзе «иде Ярослав к Смоленску на Литву, и Литву победи и князя их изыма». Гэтым літоўскім князем быў полацкі князь Святаслаў Мсціславіч, а значыць палачане, якія пасадзілі яго на смаленскі пасады, для рускіх летапісаў — Літва.

Ужо ў XII—XIII стст. і Верхненёманская Літва ў значнай частцы была каланізавана крывічамі і дрыгавічамі, а балты, што жылі тут, асіміляваны. Тут узніклі крывіцка-дрыгавіцкія гарады: Ізяслаў, Гарадок, Менск, Наваградка. У летапісах сустракаем славянскія імёны літвінаў: Жывінбуд, Вілікаіл, Вішымут, Боўтавіт, Хвал, Лугвеній, Лоў, Алехна, Данута, Буйвід, Слаўка, Нямір, Нялюб, Лялюша, Борза, Лесь, Лесій, Тройдзень, Віцень, Воін, Няжыла, Кумец, Круглец, Гольша, Волчка, Лісіца, Кдзлейка і др. Славянскі характар Літвы адначыў каталіцкі біскуп пры Міндоўгу Хрысціян: «Литва або Литванія — гэта славянская краіна». А Іранім Пражскі, які прыехаў у Літву ў 1419 годзе, пісаў: «Мова народа ёсць славянская»...

імператару Жыгімонту Люксербурчыку ліст, у якім даводзіў, што «зямля жамойтаў... заўжды складала адно з зямлёю Літоўскаю, бо тая ж мова і тыя ж людзі». Не будзем забывацца пра палітычны характар гэтага ліста, але, калі даводзілася пераконваць, што Жамойція «складала адно з зямлёю Літоўскай», дык, пэўна, суседзі Літвы так не лічылі. І тым не менш Вітаўт прызнаў, што «жамойты называюць Літву Аўкштайціяй», тым самым абвергнуў сам сябе; ясна, што назва «Літва» не была першапачатковай для Аўкштайціі, бо ў адваротным выпадку жамойты называлі б яе Літвой. Палітычнымі меркаваннямі тлумачыцца і наступная заява Вітаўта: «жамойты са старажытных часоў называюцца літоўцамі і ніколі не называюць сябе жамойтамі». Каб жа гэта было так! Але жамойты аж да XX ст. не лічылі сябе літвінамі і адрознівалі іх ад сябе. У сваіх песнях жамойты радаваліся, што пасля смерці іх не будзе прыгнатаць літвін... Жамойцкі друкар Мажвідас у прадмове да выдадзенага ім «Катэхізіса» звяртаўся да жамойтаў і літвінаў, як да двух асобных народаў.

Перапіс насельніцтва ў 1897 годзе ярка і выявіў існаванне жамойтаў, як асобнага народа. Гэтак у Ковенскай губерні, якую складала Жамойція, 40,2 % насельніцтва лічылі сябе жамойтамі і 29,9 % — летувісамі. Дадзеныя мовазнаўства, этнаграфіі і археалогіі паказваюць на адрозненне жамойтаў ад аўкштайцаў. Аднак Аўкштайція ў складзе ВКЛ страціла палітычную самастойнасць, а з ёю і сваю назву і пачала называцца Літвой, а яе жыхары літоўцамі.

ЭТЫМАЛОГІЯ

Частка 2

Што ж азначала найменне «Літва»? Этымалогія гэтага тэрміна канчаткова не высветлена. У мінулым назву «Літва» выводзілі з палітычных версій гісторыі ВКЛ. У «Хроніцы Быхаўца» тлумачылася, што назва «Літва» ўтварылася з лацінскіх слоў «Літус» /бераг/ і «луба» /труба/, адсюль «Лістубанія», так нібыта называлі панёманскія землі рымляне, што перасяліліся сюды і сталі нашчадкамі шляхецкіх і княжцкіх родаў. Польскія хроністы /Я. Длугаш, М. Мяхоўскі/ сцвярджалі, што слова «Літва» — гэта трансфармацыя назвы Італія — Літалія — Літуанія — Літва. Выводзілі назву «Літва» і ад нямецкага слова Laetes /даннікі за зямлю/ ці ад слова lit, што азначала ў германцаў саслоўе рабоў. Сучасныя летувіскія гісторыкі, жадаючы выдаць Аўкштайцію за старажытную Літву, выводзяць яе назву ад гідроніма Летаўка. Застаецца незразумелым, як са слова «летаўка» ўтварылася слова «Літва». Паводле прызнанняў летувіскіх даследчыкаў, усе старажытныя летувіскія

ў IX ст., краіна велетаў — Вільцінланд мяжуе з Полацкай зямлёю. Называе сага і велецкі горад Wilkinavord /Шафарык бачыць пад ім горад Вількамір/, лес Walsönguwald або Lutuwald. Пазней немцы прызнавалі Вільню як вельтаву цвержу. /Шафарык лічыў велетаў нашчадкамі неўраў, якіх у сваю чаргу прызнаваў за славян; але неўры былі кельтамі і можна дапусціць, што і велеты былі таксама кельтамі, але, трапіўшы ў славянскае асяроддзе, асіміляваліся. Ясна адно, што велеты, як і неўры, вызначалі культ ваўка, пра што добра сведчыць іх другое імя Вільцы, Вількі, Ваўчкі./

Ва ўсходніх славян ваўка яшчэ называлі «лютым зверам» і лагічна, што велетаў-ваўкоў называлі і люцічамі. І гэтая назва велетаў адбілася ў беларускай геаграфічнай наменклатуры: Лютавічы /Капыльскі р-н/, Лютыя /Крупскі р-н/, Люціна /Валожынскі р-н/, Лютын /Валожынскі р-н/, Лутчычы /Быхаўскі р-н/, Лучыцы /Дзяржынскі, Петрыкаўскі, Столінскі, Асіповіцкі р-ны/, Люціца /Глыбоцкі р-н/, Лютаяўка /Полацкі р-н/, балота Люцены /Старобінскі р-н/. Нагадаем і лес Lutuwald і адно з найменняў Нёмана — Люта, рэчка Лютка, Люцінка, Люта, што зноў указвае на пражыванне велетаў — ваўкоў — люцічаў на землях старажытнай Беларусі...

Найверагодна, што ад этноніма «люцічы» і ўтварылася назва «Літва». Спачатку яна мела форму «Лютва» — гэта было абагульняючае слова, якое азначала люцічаў па аналогіі людзін — люціва. У славянскіх мовах назіраўся пераход «лю» ў «лі» /напрыклад, у беларускай мове: люра — ліра, лютасцівы — літасцівы, лютасць — літасць, люблівы — ліблівы, лютны — лізны, люнец — лінец, лютавец — літавец і г. д./, а ў суседніх з люцічамі чэхай яшчэ ў старажытнасці адбыўся гэты пераход /Любка — Libka, Люд — Lid, Люты — Lity, людства — Lidstvo/. Не дзіўна, што ў вуснах чэхай «Лютва» ператварылася ў «Літву», напрыклад, ад антрапоніма Лютвін паходзяць назвы чэшскіх гарадоў Дольні Літвінаў, Горны Літвінаў, Літвінавіца. Ад чэхай назву «Літва» ўспрынялі суседнія з імі славяне. На тое, што пад Літвой разумелі Лютву, сведчыць случае найменне літвінаў — лютвіны, а таксама выпадкі ўпамінання Літвы ў гістарычных дакументах часоў Міндоўга і Гедыміна як Лютвы. І самыя літвіны называлі сваю краіну Лютва. Цікава, што рэчка Люцінка /правы прыток Іслачы/, насіла таксама назву Літонка, што зноў пацвярджае, што слова «Літва» было сінонімам «Лютва».

На нашу думку, люцічамі ў велетаў называлі вояў-звяроў, г. зн. тых ваяроў, якія імітавалі ў баю звер-татама, нагадаем скандынаўскіх берсеркаў — «тых, хто ўцелаіціўся ў мядзведзя», або vilkheðinn — «тых, хто ўцелаіціўся ў ваўка». Такія воіны-звяры былі ў кельтаў і германцаў, яны складалі саюзы-дружыны з прадстаўнікоў розных этнасаў і жылі ў весях-лагерах, асобна ад людзей. Тацыт пісаў, што воі-звяры былі самымі доблеснымі з усіх воўў. Лагічна, што падобны інстытут вояў-звяроў існаваў і ў славян, у прыватнасці ў велетаў. Частка вялецкіх вояў прытрымлівалася магічна-рытуальнай традыцыі пераўвасаблення ў ваўка, нашэнне воўчай шкурцы, імітаванне павадак гэтага зверу /дарэчы, ад слова выць утварылася і само вызначэнне чалавека, які змагаецца, — вой/. Не знаёмы з дахрысціянскімі звычаямі свайго народа летанісец адзначыў, што літвіны «вовчы невыправныя скурцы носілі» і тлумачыў гэта іх беднасцю, а сапраўды зафіксаваў адзін з важных элементаў магічна-рытуальнай традыцыі — пакланення ваўку. У нашых суседзях украінцаў да XX ст. жыло ўяўленне пра літвінаў, як пра чараўнікоў і ваўкалакаў. Такі погляд на літвінаў нарадзіўся сярод украінцаў у далёкім мінулым, калі іх продкі сутыкаліся з ваўкамі — люцічамі. Параўнаем і адно з расейскіх азначэнняў чараўніка — лютадзей, якое, праўдападобна, утварылася ад наймення лютвін. Нагадаем, што Герардот пісаў пра неўраў, што яны славіліся, як чараўнікі і абаратні-ваўкі. Тое самае лічылі пра літвінаў іх суседзі. Выдавочная пераемнасць традыцыі ад неўраў да велетаў — люцічаў — літвінаў.

Тыя сціплыя звесткі, што дайшлі да нас, характарызуюць Літву, як баявую дружыну. Гэта і рабаўніцкія набегі Літвы, і служэнне яе пры дварах полацкіх, менскіх, наваградскіх, пінскіх, пскоўскіх

князёў, і прызнанне рускімі былінамі яе вайсковай доблеснасці «хоробра Літва». Наймітам выступае са старонак летанісеў князь Міндоўг. Прычым найменне «Літва» прыводзіцца ў летанісах як сінонім баявой дружыны, напрыклад: «Даниил возведе на Конрада Литву Миндога...», «Воеваша Литва...», «И послаша сторожа Литва...», «выступи на нь из города с Литвою». І ў беларускім фальклоры Літва выступае ў значэнні дружыны. Гэта ў вясельнай песні для азначэння дружыны /дружына/ жаніха /князя/ выкарыстоўваецца тэрмін літва.

Не наступай, Литва,
Бо буде з нами битва.
Будем бити, воевати
И девоньку не давати.

І ў Расіі сярод простага народа назва «літва» азначала баявую дружыну. Гэтак часы шведскай інтэрвенцыі на Ноўгарадчыне нагадвалі, як часы «когда Литва шла». «Литовы» у Анежскім краі называлі палякаў і казакаў, якія ў «смутное время» рабілі сяды набегі. Менавіта на Анежскай зямлі да XX ст. захавалася вызначэнне «літвы», як бойка і сеча: «Уж раз погла такая литва, то худо», а таксама і баявой дружыны: «Ты коей земли да коей литвы?»

Цяпер, ведаючы, што ў мінулым назва «літва», пэўна, азначала баявую дружыну, можна растлумачыць прыналежнасць імёнаў літвінаў да кельцкага, славянскага, балцкага, германскага анамастыкона. Як у германскія дружыны «вояў-звяроў» прыходзілі ваяры розных этнасаў /параўнаем інстытут казацтва, напрыклад, Запарожскую сеч, дзе збіраліся ўкраінцы, і літвіны, і рускія, і малдаване, і татары/, так і Велецкую Літву складалі славяне, балты, тыя кельты і скандынавы, што аселі на Беларусі.

Частка велетаў удзельнічала ў балканскіх войнах. Гэтых велетаў павёў на Балканы Драг або Драгавіт, таму іх і празвалі драгавічы, якіх мы знаходзім у VII ст. у Фесаліі і Фракіі. Разам з драгавічамі ў паходзе ўдзельнічалі і дружыны Лютвы, якія праз чэхай былі вядомы паўднёвым славянам як Літва. З Балкан большасць драгавічоў перасялілася на Беларусь, на былыя землі велетаў. Аднак частка драгавічоў засталася ў Фракіі і Фесаліі, а на Дунаі аселі некаторыя дружыны Літвы, дзе ў XIII ст. існавала княства Літва, а побач жылі латавіці. Характэрна, што імя ваявоў гэтай Літвы было Лют, што можа зноў указваць на люціцкае паходжанне дунайскіх літвінаў.

Большасць літвінаў разам з драгавічамі прыйшлі на землі старажытнай Беларусі. Паводле новай традыцыі Лютву называлі Літвой, але ў народзе бытавала і першая форма наймення, і форма наймення «Лютва», якая азначала хаўрус злодзей і рабаўнікоў. Заўважым, што ў сярэднявеччы існавалі тоеснасць разумення воўк і злодзей. Да XIII ст. Літва жыла патрыярхальным укладом саюза ваяроў, спаядала язычніцтва, займалася набегамі на суседнія землі. Значная колькасць падобных дружин абумовіла і вялікую колькасць іх правядоў — князёў, што занатаваў Іпацьеўскі летанісе. Павялічваліся дружыны і за кошт прыходу ў іх балтаў, скандынаваў, кельтаў. Паступова роля Літвы ў палітычным жыцці Усходняй Еўропы ўзрастае. Князі-правядоры не абмяжоўваюцца рабаўніцкімі набегамі і службай пры дварах крывіцкіх князёў, імкнуцца перахапіць палітычную ўладу ў паганскай святарскай касты. Відаць, у некаторай ступені ім гэта ўдалося, і святарства вымушана было дзяліцца ўладай і з князямі-літвінамі. Паступова Літва распаўсюджвала межы сваіх земляў, і тэрмін «Літва» пачаў губляць свой першапачатковы сэнс, стаў азначаць зямлю, падуладную Літве. Падобным шляхам, як вядома, ішлі крывіцкія Лівонскі і Тэўтонскі ордэны. Спачатку гэта саюз вояў, а з накупленнем багацця, здабытага ў войнах, рыцары ўключваюцца ў палітыку, а пасля — заваёўваюць землі і ўтвараюць на іх дзяржавы.

Міндоўг, абпіраючыся на сваю Літву, паспрабаваў захапіць ўладу ў Заходняй Беларусі /па сучаснай тэрыторыі/, што яму з дапамогай Наваградка ўдалося. Новая дзяржава атрымала назву Вялікае княства Літоўскае. За герб сваёй дзяржавы ваяры-літвіны ўзялі выяву рыцара на кані; чырвоны колер на гербавым полі — колер ваярскай касты.

/Працяг будзе./

ВАЛЯНЦІН МЫСЛІВЕЦ

25 чэрвеня 1993 г. раптоўна памёр член Саюза пісьменнікаў Беларусі Валянцін Мыслівец.

Валянцін Цімафеевіч Мыслівец нарадзіўся 9 мая 1937 года ў вёсцы Хазянінкі Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. Пасля сярэдняй школы ў 1956 годзе скончыў тэхнічнае вучылішча ў Мінску, атрымаўшы спецыяльнасць будаўніка, а пазней, у 1967 годзе, — завочнае аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Служыў у марскіх пагранічных часцях. Працаваў мантажнікам у Мінскім будаўніча-мантажным упраўленні радыёфікацыі, мадэльшчыкам на Мінскім заводзе аўтаматычных ліній. З 1965 года — літсупрацоўнік рэдакцыі газеты «Чырвоная змена», з 1967 — старшы рэдактар рэспубліканскага радыё. Працяглы час быў галоўным рэдактарам Галоўнай рэдакцыі

літаратурна-драматычных праграм Беларускага тэлебачання, рэдактарам аддзела нарэйса часопіса «Полымя», пазаштатным супрацоўнікам газеты «Беларуская ніва». Літаратурную дзейнасць Валянцін Мыслівец пачаў у 1960 годзе. Ён аўтар шматлікіх праявітых кніг — апоўвесцей, апавяданняў, нарысаў. Магістральная тэма яго твораў — жыццё рабочага чалавека, якое ён добра ведаў і паказваў якому прывяціў амаль усе свае творы.

Валянцін Мыслівец аўтар кніг «Дубы не маўчаць», «Мае заводчыкі», «Гарачая сталь», «Рабочыя людзі», «Крылаты канвеер», «Партрэты знаёмых», «Выгнанне грэшнікаў» і іншых.

Шэраг кніг Валянціна Мысліўца перакладзены на рускую мову і ў розныя гады выдадзены выдавецтвам «Советский писатель».

Актыўны ўдзел Валянцін Мыслівец прымаў у грамадскім жыцці.

Нас пакінуў добры, зычлівы чалавек і таленавіты пісьменнік. Светлы вобраз Валянціна Мысліўца назаўсёды застанецца ў спагадных сэрцах усіх, хто ведаў яго, працаваў разам з ім.

Саюз пісьменнікаў Беларусі.

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны заўчаснай смерці пісьменніка Валянціна Мысліўца і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Канферэнцыі

«ТАЛЕРАНТНАСЦЬ І ГРАМАДСКІЯ АДНОСІНЫ»

Пад такой назвай 25—26 чэрвеня г. у Мінску працавала міжнародная навукова-практычная канферэнцыя. Арганізатарамі яе выступілі Бюро для дэмакратычных інстытутаў і правоў чалавека НБСЕ і Беларускае рэспубліканскае Фонд падтрымкі дэмакратычных рэфарм — сумесна з Нацыянальным навукова-асветным цэнтрам імя Ф. Скарыны, Міністэрствам замежных спраў Рэспублікі Беларусь, Фондам Сораса-Беларусь /дабрадзей канферэнцыя/. У рабоце канферэнцыі прынялі палітолагі, псіхологі, гісторыкі і навукоўцы іншых галін грамадскай навукі з Беларусі, Польшчы, ЗША, а таксама прадстаўнікі ААН у Беларусі, НБСЕ, Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, народныя дэпутаты розных узроўняў.

Трэба адзначыць, што Фонд падтрымкі дэмакратычных рэфарм ад пачатку сваёй дзейнасці выступае арганізатарам абмеркавання розных грамадска-палітычных праблем; дадзена канферэнцыя ў яго актыве не першая. Як адзначыў у інтэрв'ю карэспандэнту «ЛіМа» намеснік старшыні праўлення фонду народны дэпутат Першамайскага раённага Савета г. Мінска сп. В. Грыцук, «лепш папярэдзіць розныя непажаданыя для рэспублікі падзеі, чым змагацца з імі пастфактам». Апроч таго, арганізатары

канферэнцыі лічаць, што дэмакратычныя рэфармы ў краіне ці не галоўным чынам ўпіраюцца ў непадрыхтаванасць масавай свядомасці да новых рэаліяў... На канферэнцыі прагучала амаль два дзесяці дакладаў і паведамленняў, у якіх выказваліся розныя погляды на праблему талерантнасці, у разнастайных яе праяўленнях — псіхалагічным, сацыяльна-палітычным, канфесійным, этнічным і г. д. Дарэчы, выступілі і падзяліліся думкамі па праблеме і прадстаўнікі этнакультурных суполак рэспублікі — польскай, татарскай.

Які рэальны плён канферэнцыі? Па сутнасці, падобныя мерапрыемствы, арганізатарамі якіх выступаюць неўрадавыя колы, закладваюць пэўную традыцыю абмеркавання грамадска-палітычных праблем на высокім інтэлектуальным узроўні і пры міжнародным прадстаўніцтве. Матэрыялы апошняй канферэнцыі, напрыклад, будуць перададзены ва ўладавыя структуры «да ведама» і, магчыма, уключаны чынам паўплываюць на выпрацоўку палітычнай тактыкі па той ці іншай праблеме. Галоўнае, каб нарэшце ўсталявалася надзейная сувязь паміж інтэлектуаламі і практыкуючымі палітыкамі Беларусі нарэшце запрацаваў.

Ю. Л.

Рэпліка

ПАВУЧЫМСЯ Ў СУСЕДЗЯЎ?

Пакуль мы адно аднаму скардзімся на сваю някемліваасць ды цельпукаватасць, суседзі нашы ўвішныя карысную справу робяць. Калі выйшла унікальная кніжка В. Дадзіёмавай пра музычную культуру гарадоў Беларусі ў XVIII ст., мы не столькі радаваліся, колькі жаліліся з прычыны яе мізэрнага тыражу. А толку?.. Затое бліжэйшыя суседзі, з якімі мы маем багата агульнага ў музычнай спадчыне, зрабілі з факта выхаду кнігі, якая вокалмгненна сталася бібліяграфічнай рэдкасцю, мудрую

выснову. І вось ужо В. Дадзіёмава атрымала з Інстытута мастацтва Польскай акадэміі навук, з рэдакцыі «Музыка» ліст за подпісам прафесара Швэйкоўскага. Беларускае даследчыцу просяць, калі можна, прыслаць тую кніжку, бо ёсць магліваасць выдання яе польскаму... І пойдзе яна ў шырокі свет пад грыфам Польскай акадэміі навук, а нам застанецца на ўспамін мізэрны наклад, дый той — рускамоўны. Ізноў будзем адно аднаму скардзіцца?

С.Б.

Аб'явы

Беларуская акадэмія музыкі
АБ'ЯЎЛЯЕ ДАДАТКОВЫ ПРЫЁМ
у 1993 годзе студэнтаў па спецыяльнасці «Ударныя інструменты».

Мінскі інстытут культуры
АБ'ЯЎЛЯЕ ПРЫЁМ СТУДЭНТАЎ
на 1993/1994 навучальны год з адрывам ад вытворчасці на спецыялізацыю «артыст эстрады» па жанрах: артыст размоўнага жанру; артыст-вакаліст; артыст-інструменталіст /музычная эксцэнтрыка, электронная музыка/; артыст балета; рэжысёр эстрады.
Прыём заўя з 25.06 па 15.07. Уступныя экзамены з 16.07.

Дня не міне, каб пошта аддзела тэатра, кіно і тэлебачання не прыносіла чарговы чытацкі крык душы: што зрабілася з «найважным для нас мастацтвам» кіно? Але бальшыня пытанняў, абурэнняў ды пратэстаў прыпадае якраз на долю пракату фільмаў. З просьбаю прааналізаваць ды ацаніць сітуацыю «ЛІМ» звярнуўся да намесніка міністра культуры кінакрытыка Барыса СВЯТЛОВА.

«ДЗІКАЯ АРХІДЭЯ» — У «ПІЯНЕРЫ»

КІНАПРАКАТ У КАНТЭКСЦЕ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ

На кінаэкраны рэспублікі бесперапынна ідуць... дзве бясконцыя стужкі. Адна — баявік, другая — эратычнае кінавідовішча з усімі належнымі атрыбутамі жанру. І якія б вызначэнні мы не ўжывалі — трылер, фільм жахаў, меладрама, камедыя, блакбастэр і да таго падобнае, сутнасць у тым, што сёння вялікі кіна- і малы відэаэкран прапануюць відовішчы, па-першае, не самай вышэйшай якасці, а па-другое, у такіх памерах, аб'ёмах ды колькасцях, што здольныя атруціць цэлыя пакаленні глядачоў.

Вось некаторыя лічбы з тых, што прадставіў Беларускі інстытут праблем культуры ў выніку даследавання мінулага года кінарэпертуару. 80 % экраннага часу займаюць стужкі краін так званых далёкага замежжа, па бальшыні сваёй — вытворчасці ЗША. З кожнае сотні фільмаў шэсцьдзесят прыпадае на баевікі: трылеры, фільмы жахаў, на прыгодніцкую фантастыку, фільмы кун-фу і, у лепшым выпадку, дэтэктывы. Астатнія сорак — у жанры камедыі, меладрамы і да т.п. Эратычных фільмаў, знятых ва ўсёй чысціні жанру, — працэнт невялікі. Але элементы эротыкі прысутнічаюць прыкладна ў сямі з кожных дзесяці стужак.

Як і мае быць, стольны Мінск з'яўляецца заканадаўцам мод, у тым ліку і ў галіне кінавідэарэпертуару. Паводле звестак з тых самых крыніц, у перыяд даследавання ў сталіцы дэманстравалася штодня ад 8 да 19 амерыканскіх кінакарцін. А першага сакавіка гэтыя стужкі ішлі на 101 сеансе.

Хачу, каб мяне правільна зразумелі. Я не супраць амерыканскага, французскага, італьянскага і гэтак далей кінематографа. Застаецца толькі пашкадаваць, што з-за якасці таго, што прапануецца, амерыканскае кіно зрабілася сінонімам дрэннага. Але ў культуры кожная з'ява павінна мець сваю пэўную прастору і свой пэўны час.

Мы яшчэ памятаем той час, калі замежныя стужкі стэрэлізаваліся цензурай. Выходзілі на нашы экраны нібыта пад лозунгамі: «У нас свайго сексу няма, а замежны нам не патрэбны». Сёння ці не падобная сітуацыя. Праўда, так бы мовіць, перакуленая дагары нагамі...

Адна незалежная і свабодная ў сваім выбары кінавідэавытворчая студыя, якая і цяпер існуе пад дахам Саюза кінематографістаў, завезла ў рэспубліку копію фільма сусветна вядомага японскага рэжысёра Нагіса Ошымы «Імперыя пачуццяў». Вытворчасць гэтага фільма ўлады краіны ўзыходзячага сонца забаранілі на пэўным этапе яго стварэння, мантаж карціны адбываўся ўжо ў Францыі. Там «Імперыя пачуццяў» справакавала велізарны скандал, а потым атрымала прыз Канскага фестывалю. Да Беларусі яна дайшла, як у былыя часы, з купюрамі. Толькі чамусьці згубленымі аказаліся сцэны, якія раскрывалі псіхалогію герояў, матывацыю іх учынкаў, філасофскую канцэпцыю аўтара. Захаваўся цалкам толькі сексуальны сюжэт, і героі сваёй нястомнасцю маглі б пасараміць персанажаў любога парнаграфічнага фільма.

Нешта падобнае адбываецца з усім нашым кінавідэарэпертуарам, які апанавала фізічнае ды фізіялагічнае, прыгнятаючы мастацкае.

Амаль што зніклі дзіцячыя стужкі. А тыя, якім пашанцавала трапіць на экран, па бальшыні сваёй былі зняты з паліц фільмабаз. Назва «Дзіцячы кінатэатр» — ледзь не анахронізм. А сталічны кінатэатр «Піянер», перайшоўшы на арэнду і спасылаючыся на сваю назву,

пачаў змагацца за тое, каб стужкі нахталі «9 1/2 тыдняў» ці «Дзікай архідэі» ішлі ў ім першым экранам.

З рэпертуару рэспублікі амаль што знік цэлы род кінамастацтва — дакументальны. Кінапракат адышоў ад адлюстравання нашай рэчаіснасці і сканцэнтраваны на паказе замежных мрояў і расчараванняў. Стужкі краін, блізкіх нам па культуры, карціны, створаныя на тэрыторыі былога Саюза, занялі ў мінулым годзе прыкладна 23 % экраннага часу. Па-чужэй нацыянальнага гонару і патрыятызму нашым практыкам амаль што невядома. Праўда, яны могуць абурацца, што беларускія фільмы прадаюцца і купляюцца Расіяй, а потым прапануюцца расійскім кінавідэапракатам Беларусі. Есць тут, безумоўна, і недапрацоўка кінавідэавытворчых структур. Але ўвогуле складваецца ўражанне, што кінапракат і кінавытворчасць рэспублікі не жадаюць першымі зрабіць крок насустрач адзін аднаму. І нават калі ў мінулым годзе быў наладжаны на нейтральнай тэрыторыі ў «Іслачы» рэспубліканскі кінарынак, дзелавога аб'яднання і ўсталявання партнёрскіх дачыненняў паміж беларускім кінапракатам і

кінавытворчасцю не адбылося.

Тая ж сітуацыя цяпер з першым фільмам, створаным на ўмовах дзяржаўнага — «Кааператывам «Палітбюро». Згоду на закуп карціны дала Расія, гатова плаціць доларамі польскае тэлебачанне, а ў нас выказалі жаданне закупіць гэты фільм толькі Мінская вобласць з Брэсцкаю ды горад Мінск. Астатнія быццам і не памятаюць, што ў рэспубліцы існуе кінастудыя «Беларусьфільм» і вытворчае аб'яднанне «Белвідэаэнтр».

Як жа ў такой сітуацыі, мякка кажучы, не здзівіцца таму, што амерыканскі кінематограф у рэспубліцы карыстаецца падтрымкай бюджэту? Зразумела, не амерыканскага, а беларускага. І спасылкі на тое /а гэты любімы аргумент нашых паважаных практыкаў/, што грошы гэтыя дзяржавай прызначаны для падтрымкі кінасеткі ў сельскай мясцовасці, ці ўвогуле на пакрыццё камунальных выдаткаў, не вытрымліваюць крытыкі. Што для нашай дзяржавы, для нашага грамадства больш важна: захаванне кінасеткі альбо культуры?

Тым не менш я мушу адзначыць, што эканамічнае становішча кінапракату рэспублікі вельмі дрэннае. Памянаецца аўдыторыя нашых кінатэатраў. Яе пакадаюць прадстаўнікі інтэлігенцыі, жанчыны, людзі старэйшага ўзросту.

У кастрычніку мінулага года ў кінатэатрах і відэазалах пабывала на 3 млн. 850 тыс. наведвальнікаў менш, чым у адпаведны месяц 91 года. У лістападзе — на 3 млн. 760 тыс. Усяго за II месяцаў 1992 года агульная колькасць глядачоў скарацілася больш, чым на 32 млн. 650 тыс. Сярэдняя запаўняльнасць глядзельнай залы склала ў абласных цэнтрах — 15—20 %, у Мінску — 22 %.

У рэспубліцы працягваецца скарачэнне кінасеткі. За мінулы год закрыты 854 кінаўстаноўкі, у асноўным у сельскай мясцовасці. Прычына — рост выдаткаў на ўтрыманне пры скарачэнні колькасці глядачоў. Есць гарады, дзе з-за эканоміі электраэнергіі кінатэатры ладзяць па 2—3 сеансы ў дзень. Паўстала пытанне аб пераводзе асобных двухзменных кінатэатраў на адназменны рэжым працы, аб увядзенні выхадных /нерабочых/ дзён для іх і, у асобных выпадках, часовым перапрафіліраванні, напрыклад, у клубы.

Павышэнне цэн на энерганосбіты, транспарт, рэкавідаабсталюванне і матэрыялы, паперу рэзка пагоршылі матэрыяльна-тэхнічнае становішча кінагаліны. Дададзім сюды, што амаль спынена вытворчасць кінавідэаабсталювання і матэрыялаў, асабліва праекцыйных лямпаў. Наступства — пагаршэнне ў шэрагу выпадкаў якасці кінавідэаабслугоўвання. Пры гэтым сума датацый з дзяржаўнага бюджэту склала ў 1992 годзе 238 млн. рублёў. Увогуле назіраецца трывожны сімptom: пры павелічэнні датацый і кошту саміх культурных паслуг атрымліваецца памяншэнне ахопу насельніцтва гэтымі паслугамі.

З ростам цэн на тавары і паслугі з кінатэатраў пайшлі кваліфікаваныя інжынеры і кінамеханікі. Раней у Беларусі штогод рыхтавалі 450—500 кінамеханікаў, сёння дзве навуковыя ўстановы /супраць шасці кольсёў/ ледзь спраўляюцца з трэцяй часткай гэтай колькасці. Прычына? Скарачэнне кінасеткі.

Рэпертуарны фонд рэспублікі... Сёння ён складае прыблізна 3,6 тысячы назваў п'янаметражных мастацкіх кінафільмаў /74

тысячы копіяў/ і 7 тысяч хранікальна-дакументальных, навукова-папулярных і вучэбных кінафільмаў /68 тысяч копіяў/ разнастайнай тэматыкі. На папайненне фільмафонду фільмамі ўсіх жанраў у мінулым годзе выдаткавана амаль 13 мільёнаў рублёў. Аднак кінастужкі з цягам часу тэхнічна старэюць і выбываюць з абароту, а паўторны друк імкліва даражэе. Сёння каля паловы фільмакопіяў — трэцяй тэхнічнай катэгорыі якасці, гэта значыць — на мяжы спісвання.

Сур'ёзна стаіць пытанне з захаваннем кад-раў.

На працягу года тройчы павялічвалася заработная плата ў галіне. Я не зайздросчу таму, што некаторыя дырэктары кінатэатраў зарабляюць больш за міністра культуры, але паўстае пытанне: чаму іх заробкі растуць, а якасць кінапаказу падае? Чым увогуле сёння з'яўляецца першааснова, першаклетачка сістэмы кінапракату — кінатэатр? Ён — установа культуры, альбо «прадпрыемства па аказанні паслуг насельніцтву»? Што ў кінатэатры і да чаго з'яўляецца дадаткам: кіназала да буфета, бара, дыскатэкі, крамы і гэтак далей, ці, наадварот, яны існуюць дзеля падтрымкі кіназалаў? Калі кінатэатр — звычайнае прадпрыемства, а не ўстанова культуры, тады давайце ўнясем прапанову, каб кінатэатры адышлі да Міністэрства бытавога абслугоўвання насельніцтва, і не будзем больш спрачацца. Але калі мы лічым, што кінатэатр — гэта ўстанова культуры, то прычынай крызісу нашага кінапракату я б назваў пераход кінавідовішчых устаноў на арэнду. Гэты пераход адразу змяніў культурную дамінанту дзейнасці кінатэатра на эканамічную, пагоршыў якасць кінарэпертуару, а значнага эканамічнага эфекту не даў. Горад Мінск пайшоў на вялікі арэндны эксперымент. Тое, што атрымалася, мы ведаем. І зараз паціху арэндныя кінатэатры, якія пакаштывалі вольнага хлеба, пачынаюць вяртацца да ранейшай формы работы.

Прычына крызісу — недасканалая сістэма кіравання кінапракатам. Сёння мы згаджаем, што былімы адміністрацыйны метадамі кіраваць нельга, патрэбны эканамічны рычагі. Сёння яны знаходзяцца ў руках мясцовых улад, а Міністэрству культуры выпадае роля каардынатара і ідэйнага натхніцеля асобных абласных вытворчых аб'яднанняў, што займаюцца пракатам фільмаў. Спраба пераадолець гэтую супярэчлівасць праз стварэнне асацыяцыі «Белкінавідэапракат» не дадзена вынікаў. Былі тут і аб'ектыўныя прычыны, але таксама і тое, што выканаўчая дырэкцыя аб'яднання не знайшла сябе ў новых эканамічных умовах і зрабіла стаўку на фінансавыя ін'екцыі з боку чальцоў асацыяцыі як аснову свайго існавання, а не на ўласную прадпрыемальніцкую дзейнасць.

Сярод іншых прычын, якія прывялі наш кінапракат да сучаснага стану, я б назваў адсутнасць заканадаўчай базы ў галіне кінематографіі, застарэласць шэрагу інструкцый і нарматыўных актаў, якія засталіся ў спадчыну ад былой кінасістэмы Саюза ССР.

Раз'яднанасць дзяржаўнага пракату стварае аснову для росквіту пракату альтэрнатыўнага, да якога сёння належача прыватныя студыі, сумесныя малыя і сямейныя арэндныя прадпрыемствы, агенцтвы, кінакампаніі, брокерскія фірмы і нават прадпрыемствы гандлю і бытовых паслуг.

Безумоўным і найбольш магутным лідэрам з'яўляецца «Ескацерынбург-АРТ», які спраўна акупіў беларускія экраны з амерыканскімі баевікамі. Вызначаецца і так званая Асацыяцыя кінарэабілітацыі /АСКІН/, якая набыла оптам 158 карцін з Новага Свету. Актыўна дзейнічаюць Пермскае ТА «Ініцыятыва», Ульянаўскае МП «Новы стыль», Краснадарская кінакампанія «Экран», Маскоўская кінавідэафірма «Сэфінтэр». Замежныя стужкі сёння актыўна прапануюць і мясцовыя кінабізнесмены: Беларускае аддзяленне кінацэнтра былога СССР, таварыства з абмежаванай адказнасцю «Тэбі» і «Кадэнс», мастацка-вытворчы салон «Аляксандр». Яшчэ адна, немалаважная, на мой погляд, прычына крызісу ў тым, што кінапракат згубіў сёння таксама досвед мінулых гадоў перадсеансавай работы. Пад скарачэнне трапілі амаль усе выхавальні і метадысты. Значныя плошчы ў буйных кінатэатрах займаюць розныя камерцыйныя крамы і аўтаматы для гульні, у тым ліку і на грошы; нават у глядзельных залах ствараюцца бары. Гэта ўтварае крмінагенную абстаноўку, і не толькі патэнцыяльна. Так, напрыклад, у мінскім «Кастрычніку» для вывяснення адносна паміж наведвальнікамі ў ход пайшоў газавы пісталет...

У такой сітуацыі трэба прымаць неадкладныя меры. І першае, што я прапаную, — гэта ўзмацніць прававую аснову кінапракату і ўвогуле кінематографічнай дзейнасці. З гэтай мэтай Міністэрствам культуры распрацаваны, узгоднены і зацверджаны: Палажэнне аб Дзяржаўным рэгістры кінавідэафільмаў і кінавідэапраграм, Правілы пракату кінавідэафільмаў і відэапраграм на тэрыторыі рэспублікі, распрацаваны праект Закона аб кінематографічнай дзейнасці, у стадыі распрацоўкі знаходзіцца Звод нарматыўных актаў і інструкцый па пытаннях кінавідэапракату. Неабходна паскорыць гэту работу, а таксама прыняць Закона аб кінематографічнай дзейнасці.

Барыс СВЯТЛОЎ

ЛІМ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКИ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКИ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКИ	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Андрэй ГАНЧАРОЎ (першы намеснік галоўнага рэдактара), Юрась ЗАЛОСКА, Міхась ЗАМСКИ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Барыс ПЯТРОВІЧ (намеснік галоўнага рэдактара), Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі -- 33-24-61; намеснікі галоўнага рэдактара -- 33-25-25; 33-19-85; аддзель: публіцыстыкі -- 33-25-25, пісьмаў і грамадскай думкі -- 33-19-85, літаратурнага жыцця -- 33-24-62, крытыкі і бібліяграфіі -- 33-22-04, паэзіі і прозы -- 33-22-04, музыкі -- 33-21-53, тэатра, кіно і тэлебачання -- 33-21-53, выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў -- 33-24-62, навін -- 33-19-85, мастацкага афармлення -- 33-24-62; фотакарэспандэнт -- 33-24-62; бухгалтэрыя -- 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛІМ" Рукіпісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Тыраж 15 000. Нумар падпісаны 1.07.1993 г.

П 1 23 45 6 7 8 9 10 11 12
М 1 23 45 6 7 8 9 10 11 12